

T.C.

**TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**DIŞ TİCARET VE ENFLASYON İLİŞKİSİ BRICS-T ÜLKELERİ
ÖRNEĞİ PANEL VERİ ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sedat TULUK

Danışman: Prof. Dr. Osman DEMİR

TOKAT-2025

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. Osman DEMİR danışmanlığında hazırlamış olduğum “Dış Ticaret ve Enflasyon İlişkisi BRICS-T Ülkeleri Örneği Panel Veri Analizi” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

29/08/2025

Sedat TULUK

JÜRİ KABUL VE ONAY

Sedat TULUK tarafından hazırlanan “**Dış Ticaret Ve Enflasyon İlişkisi BRICS-T Ülkeleri Örneği Panel Veri Analizi**” adlı tez çalışmasının savunma sınavı 29.08.2025 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliği ile Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)**İmzası**

Üye (Başkan) : Prof. Dr. Osman DEMİR

.....

Üye : Prof. Dr. Adem DOĞAN

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Cem Kaan ARSLAN

.....

ONAY

...../...../.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Dış Ticaret ve Enflasyon İlişkisi BRICS-T Ülkeleri Örneği Panel Veri Analizi adlı tez çalışmamda BRICS-T ülkelerinde dış ticaretin enflasyonu ne yönde ve ne büyüklükte etkilediği ekonometrik yöntemler ışığında incelenmiş ve bu alanla ilgili geniş bir literatür incelemesi yapılmıştır.

Tez çalışmamda beni yönlendiren, akademik bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen, katkıları ve yorumları ile büyük emeği olan tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Osman Demir'e, saygıdeğer jüri üyelerine, hayatımın her aşamasında yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

DIŞ TİCARET VE ENFLASYON İLİŞKİSİ, BRICS-T ÜLKELERİ ÖRNEĞİ, PANEL VERİ ANALİZİ

Tuluk, Sedat

Yüksek Lisans, İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Osman Demir

Ağustos 2025, xi + 123 sayfa

Bu çalışmanın amacı BRICS-T (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye) ülkelerinin 2000-2023 yılları arasındaki dış ticaret yapılarını incelemek ve dış ticaretin enflasyon üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Bu kapsamda para arzı, ihracat ve ithalatın enflasyonu nasıl etkilediği araştırılmıştır. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dış ticaret ve enflasyona ait teorik bilgilerin yer aldığı kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. İkinci bölümde BRICS-T ülkelerinin genel ekonomik özelliklerine değinilmiş, ihracatın ithalatı karşılama oranı ile enflasyon verileri grafiksel olarak belirtilerek yorumlanmıştır. Üçüncü bölümde ise para arzı, ihracat ve ithalatın enflasyona etkisi panel veri analizi ile incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda BRICS-T ülkelerinde geniş para arzı tüketici enflasyonu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve beklenmedik şekilde negatif etkiye sahip olmuştur. Bu durumun para arzı arttıkça enflasyon oranının azalmasından değil, enflasyon oranı düştükçe para arzının artmasından kaynaklanmış olabileceği yorumu yapılmıştır. Beklentilerin ve paranın dolanım hızının bunda kritik rol oynayabileceği ifade edilmiştir. İhracatın ve ithalatın enflasyon üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Bu durumun ihracatın toplam geliri, ithalatın döviz kurlarını artırmasından kaynaklanabileceği ifade edilmiştir. Analize konu ülkelerin genellikle teknoloji ithal eden gelişen ülkeler oldukları dikkate alınarak, bu ülkelerin döviz darboğazı oluşturmayan dış ticaret politikası izlemeleri önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, İhracat, İthalat, BRICS-T, Panel Veri Analizi

ABSTRACT

RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN TRADE AND INFLATION, BRICS-T COUNTRIES EXAMPLE, PANEL DATA ANALYSIS

Tuluk, Sedat

Master's Thesis, Economics Scientific

Advisor: Prof. Dr. Osman Demir

August 2025, xi + 123 pages

The aim of this study is to examine the foreign trade structures of the BRICS-T countries (Brazil, Russia, India, China, South Africa, and Turkey) between 2000 and 2023 and to assess the effects of foreign trade on inflation. In this context, it was investigated how money supply, exports and imports affect inflation. The study consists of three main sections. The first section provides a conceptual framework encompassing theoretical information on foreign trade and inflation. The second section addresses the general economic characteristics of the BRICS-T countries, and graphically presents and interprets the export-import coverage ratio and inflation data. The third section examines the effects of money supply, exports, and imports on inflation using panel data analysis. The analyses reveal that the broad money supply in the BRICS-T countries has a statistically significant and unexpected negative effect on consumer inflation. It has been commented that this situation may be due not to the decrease in the inflation rate as the money supply increases, but to the increase in the money supply as the inflation rate decreases. It has been stated that expectations and the speed of circulation of money can play a critical role in this. The effect of exports and imports on inflation was positive and significant. It has been stated that this situation may be due to the increase in the total income of exports and the increase in the exchange rates of imports. Considering that the countries subject to analysis are generally developing countries that import technology, it is recommended that these countries follow a foreign trade policy that does not create a foreign exchange bottleneck.

Keywords: Inflation, Export, Import, BRICS-T, Panel Data Analysis

İÇİNDEKİLER

sayfa

Etik Sözleşme.....	ii
Jüriî Kabul Ve Onay.....	iii
Önsöz.....	iv
Özet.....	v
Abstract.....	vi
İçindekiler.....	vii
Tablolar Listesi.....	ix
Şekiller Listesi.....	x
Kısaltmalar.....	xi
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1. DİŞ TİCARET VE ENFLASYON.....	5
1.1. Dış Ticaretin Tanımı.....	5
1.2. Dış Ticaretin Yapılma Sebepleri.....	6
1.3. Dış Ticareti Açıklayan Teoriler.....	9
1.3.1. Mutlak Üstünlükler Teorisi.....	10
1.3.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi.....	11
1.3.3. Faktör Donatımı (Heckscher-Ohlin) Teorisi.....	13
1.4. Enflasyonun Tanımı.....	15
1.5. Enflasyonun Sebepleri.....	16
1.5.1. Para Arzı Artışı.....	18
1.5.2. Toplam Talep Artışı.....	19
1.5.3. Toplam Arz Azalışı.....	20
1.5.4. Döviz Kuru Artışı.....	22
1.5.5. Dış Ticaret.....	23

1.5.6. Beklentiler.....	26
1.5.7. Uluslararası Etkenler.....	27
1.6. Enflasyonun Yol Açtığı Sorunlar.....	28
1.6.1. Hayat Şartlarının Zorlaşması.....	28
1.6.2. Gelir Dağılımı Adaletsizliğinin Artması.....	29
1.6.3. Aşırı Vergilemeye Yol Açması.....	30
1.6.4. Spekülatif Eğilimlerin Artması.....	31
1.6.5. Olumsuz Beklentilerin Güçlenmesi.....	32
1.7. DIŞ Ticaret – Enflasyon İlişkisi.....	33
BÖLÜM 2. BRICS-T ÜLKELERİNİN GENEL EKONOMİK ÖZELLİKLERİ...	
.....	39
2.1. Dış Ticaret.....	41
2.2. Enflasyon.....	65
LİTERATÜR TARAMASI.....	73
BÖLÜM 3. BRICS-T ÜLKELERİNDE DİŞ TİCARET VE ENFLASYON İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ.....	78
3.1. Veri Seti.....	79
3.2. Ekonometrik Yöntem.....	79
3.3. Bulgular.....	82
3.4. Tartışma.....	87
SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA.....	93
EKLER.....	119
ÖZGEÇMİŞ.....	123

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo No	Sayfa
Tablo 1.1: Mutlak Üstünlükler Teorisi Örneği	11
Tablo 1.2: Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Örneği	12
Tablo 3.1: Veri Seti	79
Tablo 3.2: Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	82
Tablo 3.3: Birim Kök Testi (Düzeyde).....	83
Tablo 3.4: Birim Kök Testi (1. Farkı Alınmış)	83
Tablo 3.5: Eğim Katsayısı Testi.....	84
Tablo 3.6: Panel ARDL Model Tahmini	85
Tablo 4.1: BRICS-T Ülkelerinin 2000-2023 Yıllarına Ait Verileri (Milyar \$).....	119

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil No.....	Sayfa
Şekil 1.1: Toplam Talep Artışı.....	19
Şekil 1.2: Toplam Arz Azalışı	21
Şekil 2.1: Brezilya'da İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (1960-2023).....	42
Şekil 2.2: Rusya'da İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (1989-2023).....	46
Şekil 2.3: Hindistan'da İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (1960-2023).....	50
Şekil 2.4: Çin'de İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (1960-2023)	54
Şekil 2.5: Güney Afrika'da İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (1960-2023)	59
Şekil 2.6: Türkiye'de İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (1960-2023)	62
Şekil 2.7: Brezilya'nın Enflasyon Oranı (TÜFE) (1981-2023).....	66
Şekil 2.8: Rusya'nın Enflasyon Oranı (TÜFE) (1993-2023)	67
Şekil 2.9: Hindistan'ın Enflasyon Oranı (TÜFE) (1960-2023).....	68
Şekil 2.10: Çin'in Enflasyon Oranı (TÜFE) (1987-2023)	69
Şekil 2.11: Güney Afrika'nın Enflasyon Oranı (TÜFE) (1960-2023).....	70
Şekil 2.12: Türkiye'nin Enflasyon Oranı (TÜFE) (1960-2023).....	71
Şekil 3.1: Ülkelerin 2000 Baz Yılına Göre Geniş Para Arzı ve Fiyat Endeksleri	88

KISALTMALAR

ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (Association Of Southeast Asian Nations)
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırım
GAC	Güney Afrika Cumhuriyeti
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade)
İİKO	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
NIC	Yeni Sanayileşmiş Ülke (Newly Industrialized Country)
PANEL ARDL	Panel Otoregresif Dağıtılmış Gecikme (Panel Autoregressive Distributed Lag)
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development)

GİRİŞ

Dış ticaret ülkelerin büyüebilmeleri açısından önemli bir yere sahiptir. Bir ülke içinde üretilen veya başka ülkelerin piyasalarından satın alınan mal ve hizmetler, o ülkenin büyüme ve kalkınma stratejilerinde önemli bir paya sahiptir. Ayrıca üreticilere ve tüketicilere fayda sağlayacak olan birçok ucuz veya kıt mal ve hizmet dış ticaret faaliyetleri ile bu gruplara ulaştırılabilecektir. Bu açıdan dış ticaret önemli bir avantaja sahiptir.

Birçok ülkede ekonomik bir sorun olan enflasyon, genel kanı olarak fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artışı ifade eder. Bir ülkede enflasyonun varlığı o ülke para biriminin değer kaybetmesi anlamına gelir. Paranın değer kaybetmesi ise hane halkının alım gücünün azalması olarak gerçekleşir. Enflasyonist bir ortamda ulusal paranın değerinin düşmesi ülkedeki yerleşiklerin dövize yönelmesine neden olmakla beraber dış ticareti de etkilemektedir. Dış ticaretin etkileri ithalat ve ihracat üzerinden değerlendirilecek olursa, ithal edilen mal ve hizmetlerin fiyatının artması üretim maliyetlerini artıracığından genellikle ithalatı caydırıcı bir etki yaratır. Ayrıca ithal mal ve hizmet fiyatlarının artması tüketiciler açısından daha pahalı hale gelir. Bu durumda yerli üretime olan talep artabilir veya tüketim azalabilir. Bununla birlikte, yerel paranın değer kaybetmesi ve döviz kurunun yükselmesi, ithal mal ve hizmetlerin yerel para cinsinden maliyetini artırarak genel tüketimi caydırıcı bir etki yaratır. Ancak elinde döviz bulunduran kişiler açısından, yerel para cinsinden alım güçleri arttığı için bu fiyat artışları daha az hissedilebilir, bu da bu kesimin ithalat eğilimini korumasını sağlayabilir. İhraç mal ve hizmetlerin fiyatının artması ise dış piyasada mal ve hizmet rekabetini olumsuz etkileyerek ihracatın azalmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda enflasyon yaşanan ülkelerin dış ticaret dengelerinde bozulmaların olması kaçınılmazdır.

Mundell-Fleming modeline göre ithalatın ihracattan daha fazla artması net ihracatı azaltır ve ülkeden döviz çıkışına neden olur. Bu durum neticesinde döviz talebi artar ve ulusal para değer kaybeder. Ulusal paranın değer kaybetmesi ülkenin dış ticaretteki rekabet gücünü artırarak ihracatını desteklerken ithalatını azaltabilir. Sonuç olarak bu süreç nominal GSYH'nin artmasına neden olabilir. Ancak nominal GSYH'nin artmasının sebebinin iki farklı açıklaması olabilir. Birincisi enflasyonist etkiler

nedeniyle GSYH artmış olabilir. İkincisi ise üretilen mal ve hizmetlerde gerçek bir artış meydana gelmiş olabilir.

Mundell-Fleming modeline göre, cari işlemler açığı finans hesabındaki fazla ile dengelenir. Cari açık veren bir ülkede, faiz oranları artarsa, ülkeye sermaye girişi artabilir ve finans hesabı cari açığı dengeleyecek şekilde fazla verebilir. Dalgalı kur rejiminde bu süreç ayrıca döviz kuru dalgalanmalarına yol açabilir.

Küreselleşen dünyada özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra uluslararası serbestleşmenin de etkisiyle devletlerin değişen ekonomik ve siyasi yapılarının birbirine uyum sağlaması, tek kutuplu bir dünya düzeninin inşa edilmesiyle sonuçlanmıştır. AB ve ABD'nin yer aldığı tek kutuplu dünya düzenine alternatif oluşturabilecek gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin olduğu bir yapının adımlarının atılması (Aşçı, 2019) BRICS-T grubu üzerine çalışılmasının ana nedenlerindendir.

BRICS grubu uzun yıllardır Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'dan oluşan beş ülkeli bir grup olarak anılmaktadır. Literatürde ve ekonomik analizlerde BRICS genellikle bu beş ülkeyi ifade etmektedir. BRICS grubuna yeni katılan ülkelerin üyeliği yakın bir tarihte gerçekleştiği için yapılacak akademik çalışmada beş ülkenin ifade edildiği yapı esas alınacaktır. Bununla birlikte yeni üye ülkelerin BRICS içerisindeki rolü, ekonomik ve siyasi etkileri henüz tam olarak şekillenmemiştir. Ayrıca mevcut çalışmalarda önceki dönemlerle tutarlı bir karşılaştırma yapılabilmesi için beş ülkenin bulunduğu grup üzerinden analiz yapmak daha sağlıklı bir sonuca ulaşılmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda BRICS grubu için beş ülkeli bir analiz tercih edilmiştir.

Türkiye, yüksek enflasyon ve dış ticaret açığı gibi BRICS ülkeleriyle ortak ekonomik zorluklar yaşamaktadır. Bununla birlikte yüksek büyüme potansiyeli, dış ticaretteki bölgesel nüfuzu ve küresel ekonomideki artan rolü nedeniyle araştırmaya dahil edilmiştir. Aynı zamanda BRICS ülkelerinin potansiyel bir tamamlayıcısı olması yönünde algının oluşması ve yakın zamanda BRICS'e katılma yönünde adımlar atması, Türkiye'nin çalışmaya dahil edilmesinde önemli bir etken olmuştur.

Kurulan ortaklık ile birbirlerinin tamamlayıcısı niteliğinde olabilecek bu ülkelerin güçlü bir ekonomik blok oluşturarak gelecek yıllarda dünya ekonomisinin yönünü değiştirebilecek bir güce ulaşacağı da yapılan yorumlar arasında yer almaktadır (Aşçı, 2019).

Gelişen ve değişen konjonktürde BRICS, daha fazla ülkenin katılımıyla, dünyadaki nüfuzunun artmasıyla ve dış ilişkilerdeki tutumunun değişmesiyle Türkiye için önem kazanmıştır (Demir, 2020). Bu bağlamda Türkiye'nin de BRICS grubuna katılma yönünde adım atması öngörüldürken grubun sosyal ve ekonomik yönü dikkate alındığında yapılan akademik araştırmaların önemi artış göstermektedir.

Çalışmada birden çok ülkeye ait enflasyon bağımlı değişkeni ile para arzı, ihracat ve ithalat bağımsız değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişki araştırılacağından ekonometrik analizin panel veri analizi ile yapılması uygun görülmüştür. Uzun bir döneme ve farklı ülkelere ait verilerle çalışılacağından zaman serisi verileri ya da yatay kesit verileri yerine panel veri analizi kullanılmıştır.

Panel veriler bireyleri, firmaları, eyaletleri, ülkeleri vs. zaman içerisinde ele aldığından, bu birimlerde heterojenlik sorunu ortaya çıkar ve bu genellikle gözlemlenemez. Bahsedilen heterojenliği hesaba katmamak ilgili parametrelerin tutarsız tahminlerine yol açabilmektedir. Panel veri tahmin yöntemleri özneye (birey, firma, eyalet gibi mikro birimler) özgü değişkenlere yer vererek bu heterojenliği doğrudan hesaba katabilir. Panel veri, yatay-kesit gözlemlerin zaman serilerini bir araya getirerek daha çok aydınlatıcı veri, daha çok değişkenlik, değişkenler arasında daha az doğrusal bağlantı, daha çok serbestlik derecesi ve daha çok etkinlik verir. Yinelenen yatay kesit gözlemler üzerinde çalışmasıyla, panel veri değişim dinamiklerinin incelenmesinde daha uygundur. Salt yatay-kesit veya salt zaman serisi verilerinde gözlemlenemeyen etkileri panel veri daha iyi şekilde bulabilir ve ölçülebilir (Gujarati, 2016, s. 405-406).

Ekonomik büyüklüklerinin gücü, etki alanlarının artması, dünya ekonomisinin tek kutuplu düzenine alternatif oluşturması, dünya nüfusunun büyük bir bölümünü temsil etmesi ve gelecekte çok daha geniş ve güçlü bir grup olacağı düşüncesi gibi nedenler BRICS-T ülkeleri üzerine çalışılmasının ana nedenlerindendir.

Enflasyonun kronik bir sorun haline geldiği Türkiye dahil olmak üzere dış ticaretin enflasyona ne denli etki ettiği BRICS ülkeleri örneğinde araştırılacaktır. İncelenecek ülkeler Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika ile Türkiye'den oluşmaktadır. Çalışmada 2000-2023 dönemine ait veriler yıllık bazda kullanılarak panel

veri analizi yöntemiyle BRICS-T ülkelerinin dış ticaret ve enflasyon ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca BRICS-T ülkelere ait dış ticaret ve enflasyon verileri grafik ile yorumlanarak birbiriyle karşılaştırma yapılacaktır.

Tezin üç bölümden oluşması planlanmaktadır. Birinci bölümde kavramsal çerçeve oluşturularak dış ticaret ve enflasyona ait teorik bilgilere yer verilecektir.

İkinci bölümde BRICS-T ülkelere ait dış ticaret ve enflasyon verileri ihracatın ithalatı karşılama oranı ve ülkelerin enflasyon süreçleri grafiksel olarak belirtilerek yorumlanacaktır.

Üçüncü bölümde BRICS-T ülkelerinin dış ticaret ve enflasyon verileri kullanılarak panel veri analizi yapılacak, BRICS-T ülkelerinde dış ticaretin enflasyona hangi yönde ve ne büyüklükte etki ettiği tespit edilmeye çalışılacaktır.

Sonuç kısmında panel veri analizi ile elde edilen bulguların ne anlama geldiği yorumlanacak, bu alanda yapılan diğer çalışmaların bulguları ile ne ölçüde örtüştüğü karşılaştırılacak ve politika yapıcının isabetli karar vermesine yardımcı olabilecek önerilerde bulunulacaktır.

BÖLÜM 1. DIŞ TİCARET VE ENFLASYON

1.1. DIŞ TİCARETİN TANIMI

Dünyada Birleşmiş Milletler (BM) kayıtlarına göre 206 ülke bulunmaktadır. Her ülke birbirinin aynı tür ve miktar sermayeye sahip olmadığı gibi birbirinden üstün oldukları durumlar da vardır. Kimi ülke bir mal ve hizmetin tek üreticisi durumundayken kimi ülke ise bir mal ve hizmetin tek alıcısı olabilir. Bu ülkelerin üretim sürecinde kullandıkları doğal kaynak, sermaye, emek, teknoloji, insan kaynağı gibi pek çok faktör vardır. Bu faktörler her ülkede miktar ve nitelik açısından farklılık göstermektedir. Her ülkenin üretimde veya tüketimde kullandığı mal ve hizmetler olduğu gibi elinde olmayan sebeplerden dolayı başka ülkelerden satın almak zorunda olduğu mal ve hizmetler de vardır. Dış ticaret işte bu ülkelerin birbiriyle yaptığı alışverişin genel bir tanımıdır. “İnsan ihtiyaçlarını karşılama özelliğine sahip mal ve hizmetlerin ülkeler arasında alım satımını içeren işlemlere dış ticaret denilmektedir” (Yapraklı, 2020, s. 3).

Dış ticaret temelde ithalat ve ihracattan oluşan bir kavramdır. “İhracat, bir ülkedeki ekonomik ajanların diğer ülkedeki ekonomik ajanlara mal satmasıdır. İthalat ise bir ülkedeki ekonomik ajanların diğer ülkedeki ekonomik ajarlardan mal satın almasıdır” (Tunalı Çalışkan, 2020, s. 3). Dolayısıyla ihracat ve ithalat her iki ülkede de refah artışını sağlayan önemli bir süreçtir. İhracat dolaylı ve dolaysız olmak üzere iki şekilde yapılır. Dolaysız ihracat mamul malların yabancı ülkelere satılması olarak adlandırılır. Nihai malların (mamul mallar) ihracatı yapılırken ise yarı mamul ve çeşitli girdilerin de ihracı söz konusu olmaktadır. Bu duruma ise dolaylı ihracat denir (Mirze, 2014, s. 87).

“Dış ticaret dengesi, ödemeler dengesinin en önemli alt dengesini oluşturan cari denge içinde mal ihracatı ile mal ithalatı arasındaki farkı gösteren alt dengedir” (Eğilmez, 2013). Dış ticaret dengesinde ihracat ve ithalat birbirine eşitse dış ticaret dengededir. İhracat ithalattan fazla ise dış ticaret fazlası durumu söz konusudur. İhracat ithalattan daha az ise dış ticaret açığı vardır. Bir ülkenin dış dünya ile yaptığı ithalat ve ihracatın toplamı dış ticaret hacmi olarak adlandırılır. Bir ülkede ithalat için gereken

dövizin ne kadarlık kısmının ihracattan elde edilen döviz ile karşılandığını gösteren orana ihracatın ithalatı karşılama oranı (İİKO) denir. İhracatın ithalatı karşılama oranı ihracatın ithalata bölünmesi (ihracat/ithalat) ile bulunur.

İhracat ve ithalat iki şekilde ele alınır. Biri değer cinsinden hesaplanırken diğeri miktar cinsinden hesaplanır.

İhracat ve ithalat iki şekilde karşılaştırılır: (1) Değer cinsinden (burada birim değer endeksleri oluşturularak değer cinsinden ne kadar ihracat ve ithalat yapıldığı hesaplanmaya çalışılır.) (2) Miktar cinsinden (burada ise miktar endeksleri oluşturularak ihraç ve ithal edilen malların miktarları ölçülmeye çalışılır.) Değer cinsinden ölçüm bize ülkenin dış ticarete ne kadar döviz ödediğini ve bu işlemde ne kadar döviz elde ettiğini gösterir. Miktar cinsinden ölçüm ise ihracatın ve ithalatın reel olarak artıp artmadığını anlatır. Bu iki endeksin sonuçlarını birlikte ele aldığımızda; ülke bir önceki döneme göre aynı miktar malı ihraç ettiği halde daha fazla döviz elde etmişse o zaman ihraç mallarının fiyatlarının arttığını, tersi olmuşsa ihraç mallarının fiyatlarının düştüğünü anlarız. Benzer bir analiz ithal malları için de yapılır. Ülke, ithal ettiği malların miktarı değişmediği halde daha fazla döviz ödemişse o zaman ithal edilen malların fiyatlarının arttığı tersi olmuşsa ithal edilen malların fiyatlarının düştüğünü anlarız (Eğilmez, 2013).

1.2. DİŞ TİCARETİN YAPILMA SEBEPLERİ

Dış ticaretin yapılmasının temel nedenlerinden biri daha önce de bahsedildiği gibi ülkelerin mal ve hizmete olan talebidir. İthalat yapmanın en açık nedeni ülkede üretilmeyen veya çok büyük maliyetle üretilebilecek mallara olan ihtiyacı karşılamaktır. “İhracat yapmanın en temel nedeni ise bir ülkede arz fazlasının olmasıdır” (Çelik, 2015, s. 4). “Dış ticaretin temel ilkelerinden biri, düşük fiyatlı ülkelere ithalat yapmak, yüksek fiyatlı ülkelere ihracat yapmak ve böylece dış ticaretten kazanç sağlamaktır” (Yapraklı, 2020, s. 5). Bununla birlikte dış ticaretin yapılma nedenleri hükümetlerin ülke yararına olabilecek politikalar üretmesiyle de açıklanabilmektedir.

Bazı ülkelerde arz talep dengesizlikleri yaşanabilir. Bu ülkelerde hiç üretilmeyen ya da yeteri kadar üretilmeyen mallar olduğu gibi talep edilenden daha fazla mal da üretilbilir. Dünyadaki doğal kaynakların ülkelere dengesiz dağılımı, iklim farklılığından kaynaklanan tarımsal faaliyetlerin niteliği, teknolojik gelişmenin her ülkede aynı seviyede olmaması, yetişmiş işgücünün miktarı ve dağılımı ile girişimciliğin gelişmişlik durumu arz ve talep dengesizliklerine yol açabilmektedir. Bu ve buna benzer durumlarda ülkelerin dış ticaret yapması kaçınılmazdır.

Bazı mal ve hizmetlerde farklılaşma olması söz konusudur. Farklı ülkelerde aynı amaç için üretilse bile dayanıklılık, renk, model, görünüş, ambalaj, fonksiyon ve fiyat gibi konularda farklılaşmaya gidilen mallar bulunmaktadır. Bunun nedeni ise ürün farklılaştırması yaparak diğer firmalarla rekabet edebilmek ve piyasaya hakim olmaktır. Bu bağlamda firma ve dolayısıyla ülke dış ticaretteki payını artıracaktır. Gelişmiş ülkelerde refah seviyesi yüksek olduğu için yüksek fiyatlı mal ve hizmetler daha çok tüketilirken, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde daha düşük fiyatlı ve temel fonksiyonları benzer olan mal ve hizmetler daha çok tüketilmektedir. Bunun en anlaşılır örneklerinden biri ise aynı telefon markasının farklı modeller üreterek her tüketici grubu için farklı bir ürün ortaya koymasısıdır. Bu şekilde mal farklılıklarının olması talep edilen mallar için ithalatı, arz edilen mallar için ise ihracatı teşvik eder (Çelik, 2015, s. 7).

Aynı şekilde fiyat farklılaştırması da yapılabilmektedir. Mallar homojen olsa bile üretim sürecinde üretim teknikleri veya üretim faktörleri ile maliyetlerini en aza indiren firmalar, bu malları piyasaya daha düşük bir fiyattan arz edebilir. Bu sayede ihraç fiyatlarının düşük olduğu ülkelerin dış ticaretini artırması sağlanabilir. Bununla birlikte tüketici zevk ve tercihleri de dış ticareti etkileyen unsurlardan biridir. Dini inanışlar, gelenek ve görenekler, tercihler, kültürel yapı gibi faktörler ülkelerin dış ticaretinin şekillenmesine neden olur (Çelik, 2015, s. 7-8).

Dış ticaretin olumsuz sonuçlarından biri dış ticaret açığıdır. Dış ticaret açığı veren ülkeler döviz gideri işlemlerini kısıtlayıp daha fazla döviz geliri elde edilmesini sağlayarak dış ödeme dengesizliklerini giderebilir. Bununla birlikte dış piyasa ile rekabet edemeyen yerli endüstrileri korumak için ithalatı sınırlandırabilir (Seyidoğlu, 2003, s. 118). Dış ticaret açığını gidermenin başka bir yolu da dış rekabetten korunarak gerçekleştirilebilir. Gelişmekte olan ülkeler ithal ikameci politikalar uygulayabilir. İçeride dönük sanayileşme stratejisinde dış ticaret politikası yerli endüstrileri korurken; dışarıya açık bir stratejide dış ticaret politikası ihracatı özendirerek döviz geliri elde etmeyi amaçlar.

Bir ülkede aksak (eksik) piyasaların varlığı üretimde kaynak etkinliğinin bozulmasına ve kalitesiz mal ve hizmetlere yüksek fiyatlar ödenmesine neden olabilir. Hükümetler kısıtlamaları, gümrük vergilerini ve kota gibi uygulamaları yumuşatarak ya

da tamamen kaldırarak iç piyasada rekabeti artırabilir ve dış ticareti güçlendirebilir (Seyidoğlu, 2003, s. 118). Piyasa aksaklıklarının en aza indirilmesi ile birlikte ekonominin liberalleştirilmesinin amaçlanması da dış ticaretin yapılma sebeplerindendir. Günümüz dünyasında pek çok ülkede ekonomi politikasının asıl amacı serbest piyasa ekonomisini bütün kurumları ve kuralları ile uygulamaktır. Bu bağlamda ülkeler liberal dış ticaret politikaları uygulayarak ulusal ekonominin serbest dünya ekonomisi ile entegre olmasını sağlayabilir.

Bir ülke ekonomisinde bazı malların arzı daralabilir ve bu durum fiyat artışlarına sebebiyet vererek enflasyona neden olabilir. Böyle bir durumda söz konusu malların ithalatı kolaylaştırılarak arz tıkanıklığı giderilmeye çalışılır ve böylece fiyat istikrarı sağlanabilir. Dış ticaretin yapılma sebeplerinden birisi de hazineye gelir sağlamaktır. Ülke hazinesine gelir sağlamak için ithalat ve ihracat üzerindeki sınırlandırmalar kaldırılabilir. Bu durum özellikle gelişmekte olan ülkelerde devlet hazinesine önemli bir gelir kaynağı olur. (Seyidoğlu, 2003, s. 119)

Bir ülkenin bir malın tek üreticisi olduğu durumda o malın ihracatına kısıtlamalar getirerek veya az sayıda ülke ile kartel oluşturup o mala yüksek fiyatlar uygulayarak dış piyasada monopol gücünden faydalanabilir. Böylece dış ticaret haddi o ülkenin lehine değiştirilmeye çalışılır (Seyidoğlu, 2003, s. 119). “Dış ticaret hadleri bir ülkenin ithal ve ihraç ettiği malların fiyatlarında ortaya çıkan değişimler dolayısıyla dış ticaretten sağladığı kazanç ya da uğradığı kayıpları ölçmeye yarayan bir ölçüdür” (Eğilmez, 2022).

Halk sağlığının korunması, ülke güvenliğinin sağlanması, çevre kirliliğinin önlenmesi, doğal kaynak rezervlerinin korunması gibi sosyal ve siyasal nedenlerle belirli malların ithalatı veya ihracatı kısıtlanabilir ya da yasaklanabilir. Ekonomik iş birliği yapılan, aynı örgütte bulunan, yardıma muhtaç olan veya dost olarak nitelendirilen ülkelerle dış ticarete kolaylıklar sağlanabilirken, başka ülkeler bu olanaktan yararlanamazlar. Özellikle askeri açıdan önem arz eden mal ve hizmetlerin dost olmayan ülkelere satışı yasaklanabilir. Askeri önemi olan endüstriler koruma altına alınabilir ve desteklenebilir. Bu bağlamda ülkenin siyasi dış politikasına yönelik dış ticaret politikaları da uygulanabilir (Seyidoğlu, 2003, s. 119-120).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırım (DYY) faaliyetleri de ithalat ve ihracatı artırmaktadır (Aydın N. , 2021). Dış ticaret ile elde edilen gelirler (özellikle gelişmekte olan ülkeler için döviz geliri) ülkelerin yatırımlarını artırmakta, büyüme ve kalkınma politikalarına fayda sağlamaktadır.

Böylece dış ticaretin yapılma sebepleri yukarıda belirtildiği gibi açıklanmıştır. Ülkelerin ulusal ekonomilerinde uygulanan bu politikalar hem olumsuz durumları gidermek hem de olumlu durumları yaratmak ve güçlendirmek noktasında dış ticaretin yapılmasına ve gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır.

1.3. DİŞ TİCARETİ AÇIKLAYAN TEORİLER

Dış ticaret teorilerinin başlıca amacı ülkeler arasında dış ticarete konu olan mal ve hizmet alım satımlarının nedenini açıklamaktır. Bu konuya yönelik farklı görüşe sahip bilim insanları tarafından teoriler geliştirilmiştir.

Modern anlamda dış ticaret teorileri geliştirilmeden önce birtakım yöntemler uygulanmaktaydı. Bunlardan biri Merkantilizm'dir. Bu görüşe göre altın, gümüş gibi değerli madenler servetin kaynağı olarak görülmüştür. Bu yaklaşıma göre mümkün olduğunca çok değerli madene sahip olmak ekonomi politikasının amacını oluşturmuştur. Ekonomik ve siyasal gücün temelini hazinenin değerli maden stoku oluşturmuştur. Bir ülke, başka ülkeler zarar ettiği müddetçe avantaj kazanır, üstünlük sağlar (Turanlı, 2017). Bu durum ise katı bir devlet müdahalesini gerekli kılmıştır. "İhracatın artırılmasına birinci derecede önem verirler. Mamul mal ithalinin ise sıkı biçimde kısıtlanması öngörülür. Buna karşın, ham maddelerin ithali serbesttir" (Seyidoğlu, 2003, s. 14).

Bir diğer yaklaşım ise Fizyokrasi'dir. Fizyokratlara göre toprak işlenebildiği için tek iktisadi faaliyet tarımdır. Tarım üretken olan tek ekonomik faaliyettir (Turanlı, 2017, s. 51). "Fizyokratlara göre, artık ürün yaratan tek üretim dalı tarımdır. Fizyokratlar dış ticareti artık değer yaratmadığı için görmezden gelmişlerdir. Ticaretten sadece fayda sağlanır, değer sağlanmaz. Merkantilistlerin aksine dış ticaretin serbest olması gerektiğini savunurlar" (Çelik, 2015, s. 10-11).

Bu görüşlerin temelinde, Fizyokratların Merkantilist politikaları eleştirisi yatmaktadır. Bir ülkede altın fazlası olması yerli ve ithal mallara olan talebi artıracığı için enflasyonist etki yaratacaktır. Bununla birlikte ihraç malların fiyatının yükselmesi ihracatın azalmasına neden olurken, yurt içinde üretilen ikame malların fiyatının artması ise ithalatın artmasına neden olacaktır.

1.3.1. Mutlak Üstünlükler Teorisi

Mutlak Üstünlükler Teorisi Adam Smith tarafından kaleme alınarak 1776 yılında yayınlanan ve Milletlerin Zenginliği olarak da bilinen, Türkçe haliyle “Milletlerin Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme” adlı eserinde ortaya koyduğu, dış ticaretin yapılma nedenlerini açıklamak üzere sunduğu başat bir teoridir. “Mutlak üstünlükler bir ülkenin bir malı dünyadaki diğer ülkelerden daha az girdi kullanarak üretebilmesidir” (Saygılı, 2020, s. 47). Bu teoriye göre bir ülke başka bir ülkeye göre hangi malı daha düşük maliyetle üretiyorsa o malın üretiminde uzmanlaşmalıdır. Uzmanlaştığı malları ihraç etmeli ve maliyeti yüksek olan malları başka ülkelere ithal etmelidir. Maliyet kavramı sadece emek faktöründen oluşmaktadır ve homojendir. “Smith’e göre dünya kaynakları sabittir ancak dünya serveti sabit değildir. Uluslararası işbölümü ve uzmanlaşma ile dünya kaynakları daha verimli kullanılarak dünya serveti artırılabilir. Artırılan bu serveti dış ticaret yapan her iki ülke bölüşür” (Çelik, 2015, s. 14). “Her ülke doğal yeteneklerine göre en uygun mallarda ihtisaslaşmalıdır. Böylece verimlilik artacak dünya refaha erişecektir. A. Smith her ülkenin mutlak üstünlüğü olan mallarda ihtisaslaşarak ülkelerarası mal değişiminin her ülkenin avantajına olduğunu ileri sürmektedir” (Turanlı, 2017, s. 71).

Mutlak Üstünlükler Teorisi’nin çıkış noktası ise Adam Smith’in iş bölümü ve uzmanlaşmaya dair fikirleridir. Bir malın üretim aşamasında her bir safha için iş bölümü sağlandığında ve her işçi o işte ihtisaslaştığında, firmanın üretim maliyetleri düşecektir. Maliyetleri düşen bir mal ihracatta avantaj sağlayacak ve nihayetinde ülke dış ticarete mutlak üstünlüğe sahip olacaktır (Berber, 2017).

Mutlak üstünlükler teorisini bir örnekle belirtmek gerekir. Bu örneğe göre verilen değerler bir işçinin bir günde üretebildiği mal miktarı şeklinde açıklanmaktadır.

Tablo 1.1: Mutlak Üstünlükler Teorisi Örneği

	<u>A Malı</u>	<u>B Malı</u>
Almanya	40 birim	10 birim
Fransa	20 birim	60 birim

İki ülkeli ve iki mallı bir piyasa olduğu varsayalım. Almanya ülkesi ve Fransa ülkesi A ve B mallarını üretiyor olsun. Almanya aynı süre ve emekle A malından 40 birim ve B malından 10 birim üretirken Fransa A malından 20 birim ve B malından 60 birim üretmektedir. Almanya A malını Fransa'ya göre 2 kat fazla üretmektedir. Yani Almanya daha ucuza üretmektedir. Bu nedenle Almanya A malında mutlak üstünlüğe sahiptir. Fransa ise B malını aynı süre ve emekle Almanya'ya göre 6 kat fazla üretmektedir. Yani Fransa daha ucuza üretmektedir. Bu nedenle Fransa B malında mutlak üstünlüğe sahiptir. Böyle bir durumda mutlak üstünlükler teorisine göre Almanya ülkesinin A malında uzmanlaşması gerekir ve A malını üretip ihraç etmelidir. Fransa ülkesinin de B malında uzmanlaşması gerekir ve B malını üretip ihraç etmelidir. Bu sayede her iki ülke de bu ticaretten fayda sağlayacaktır.

1.3.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

Adam Smith'in açıkladığı mutlak üstünlükler teorisinin uluslararası ticareti açıklamada yeterli olmadığını savunan David Ricardo, hala uluslararası ticaretin temeli kabul edilen Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi'ni ortaya koyduğu 'Politik Ekonomi ve Vergilendirmenin İlkeleri' adlı kitabında bu konuya açıklık getirmiştir. Mutlak üstünlüklerin geçerli olmadığı durumlarda bile ticaretin mümkün olduğunu savunan Ricardo, bir ülkenin mutlak bir üstünlüğü olmasa bile, diğer ülkelere göre daha az dezavantajlı olduğu alanda uzmanlaşabileceğini göstermiştir (Seyidoğlu, 2003, s. 18). Serbest ticaretin avantajlarından bahsettiği kitabında belirttiği karşılaştırmalı üstünlük teorisine göre bir ülke birden fazla malda mutlak üstünlüğe sahip olabilir ve hangi malı daha az maliyetle üretiyorsa, daha yüksek bir üstünlük oranına sahipse, o malın üretimini yapmalı ve ihraç etmeli, diğer malları ithal etmelidir (Seyidoğlu, 2003, s. 18). “Bir ülke ticaret öncesinde bir malda dünyada en ucuz görelî fiyata sahipse, o malda karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir” (Saygılı, 2020, s. 49). “Ricardo, uluslararası ticarete bir ülkenin her iki malın üretiminde de mutlak olarak üstün olduğu durumlarda da dış

ticaretin iki ülke içinde karlı olacağını ileri sürmüştür. Önemli olan üstünlüklerin derecesidir” (Çelik, 2015, s. 17). “Karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre ülkeler arasında karlı dış ticaret için zorunlu koşul, bu ülkelerde iç üretim maliyetlerinin (yurtiçi fiyatların) birbirinden farklı olmasıdır” (Seyidoğlu, 2003, s. 20). Karşılaştırmalı üstünlükler teorisini bir örnekle açıklamak gerekirse;

Tablo 1.2: Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Örneği

	<u>A Malı</u>	<u>B Malı</u>
İngiltere	80 birim	40 birim
Hollanda	10 birim	20 birim

İki ülkeli ve iki mallı bir piyasa olduğu varsayıldığında bu ülkelerin bir işgünü içinde üretebildikleri mal miktarları tabloda gösterilmiştir.

İngiltere A malı üretiminde Hollanda’ya göre 8 kat üstünken B malı üretiminde 2 kat üstündür. Bu durumda İngiltere’nin daha üstün olduğu malda uzmanlaşması gerekirken daha az üstün olduğu malın üretimini Hollanda’ya bırakmalıdır. Bu sayede her iki ülke de dış ticaret yapabilecek ve bundan kazançlı çıkacaktır.

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin önemli bir koşulu bulunmaktadır. Bu koşula göre ülkeler arasında karlı bir dış ticaretin olması için yurtiçi fiyatlarının birbirinden farklı olması gerekmektedir.

İngiltere’de iç fiyatlar,	1 birim A malı:	1/2 birim B malı
Hollanda’da iç fiyatlar,	1 birim A malı:	2 birim B malı

Verilen örneğin devamında ülkelerin ürettiği malların göreceli fiyatları yatay olarak karşılaştırılmıştır. İngiltere’nin iç fiyatlarına bakıldığında 1 birim A malı, 1/2 birim B malına karşılık gelmektedir. Hollanda’nın iç fiyatlarına bakıldığında ise 1 birim A malı, 2 birim B malına karşılık gelmektedir. Dolayısıyla İngiltere’de A malının, Hollanda’da ise B malının daha ucuz olduğu görülmektedir. İki ülkede de yurtiçi fiyatlar farklı olduğu için karlı bir dış ticaret yapılabilir ve İngiltere A malında Hollanda ise B malında uzmanlaşmalıdır (Seyidoğlu, 2003, s. 20).

1.3.3. Faktör Donatımı (Heckscher-Ohlin) Teorisi

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin eksik kaldığını ileri süren Eli Heckscher, ortaya koyduğu yeni yaklaşımla göz ardı edilen bir konuyu gündeme almıştır. Heckscher 1919 yılında yayınladığı makalesinde faktör oranları teorisine yer vermiştir. Daha sonra Bertil Ohlin 1933 yılında yayınladığı “Bölgelerarası ve Uluslararası Ticaret” kitabında bu makaleye yer vererek Heckscher’in görüşlerini açıklığa kavuşturmuştur (Seyidoğlu, 2003, s. 63).

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin eksik kalan yönünü açıklayan Heckscher ve Ohlin, yurtiçi üretim maliyetlerinin farklılıklarının emek verimliliğindeki farklar olduğunu belirtirken uluslararası emek verimliliğindeki farklılıkların nedenleri üzerinde durulmadığını ve bunun dış ticaretin açıklanmasında yetersiz kaldığını ileri sürmüşlerdir (Çelik, 2015, s. 103; Seyidoğlu, 2003, s. 63).

Heckscher ve Ohlin’in dayandırdığı bu teoriye göre yalnızca iki üretim faktörü vardır ve bu faktörlerden biri emek diğeri ise sermayedir. İki ülkeli bir modelde biri emek bakımından zengin iken diğeri ise sermaye bakımından zengindir. Buradan da anlaşılacağı gibi ülkelerden biri emek yoğun üretim tekniğini kullanırken diğeri sermaye yoğun üretim tekniği kullanmaktadır (Çelik, 2015, s. 104).

Emek faktörüne sahip ülkede emek yoğun mallar daha ucuza üretilirken sermaye faktörüne sahip ülkede sermaye yoğun mallar daha ucuza üretilir. Malların üretim teknolojileri aynıdır; emek veya sermaye yoğun üretim fonksiyonunu kullanan her ülkede mallar aynı yöntemlerle üretilmektedir. Üretimde ölçeğe göre sabit verim koşulları geçerli kabul edilmektedir. Her ülkenin talep koşulları birbirine benzemektedir. Bu sebeple talep farklılığının olması, maliyet koşullarındaki farklılığı gidermek için yeterli olmayacaktır (Seyidoğlu, 2003, s. 64). Bu varsayımlar ile uluslar arasında karşılaştırmalı üstünlükler teorisi uygulanabilir olmaktadır (İyibozyurt, Tonus, Erhat, Karluk, & Ertürk, 2014). Bu sebeple ülkeler hangi üretim faktörünü yoğun olarak kullanıyorlarsa o malın üretiminde uzmanlaşmalıdırlar. “Bir ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahipse, üretimi o faktörü yoğun biçimde gerektiren mallarda

karşılaştırmalı üstünlük elde eder, yani onları daha ucuza üretir ve o alanlarda uzmanlaşır” (Seyidoğlu, 2003, s. 64).

Heckscher – Ohlin teorisine göre faktör donatımı fiziki ve ekonomik olmak üzere iki şekilde ele alınır. Fiziki yaklaşıma göre faktör donatımı, üretim faktörlerinin fiziki miktarı ile açıklanır. Ülkelerin sermaye miktarları ile emek miktarlarının oranları karşılaştırılmaktadır. Bunu İngiltere ve Türkiye ülkelerini ele alarak göstermek gerekirse;

$$\frac{C_i}{L_i} > \frac{C_T}{L_T}$$

C: Sermaye İ: İngiltere
L: Emek T: Türkiye

Burada anlatılmak istenen, İngiltere’nin sermaye/emek oranı Türkiye’nin sermaye/emek oranından büyüktür. Yani İngiltere sermaye, Türkiye ise işgücü yönünden zengin ülkelerdir (Seyidoğlu, 2003, s. 65).

Ekonomik yaklaşım ise faktör donatımını arz ve talep yönünden ele alan faktör fiyatları ile tanımlar. Ülkelerin birbirlerine kıyasla zengin biçimde sahip oldukları faktörlerin fiyatları daha ucuzdur. Bu iki ülkenin faktör bedelleri kıyaslanarak faktör donatımları ortaya konulmaktadır. Yine İngiltere ve Türkiye örneğinden hareket edilirse;

$$\frac{PC_i}{PL_i} < \frac{PC_T}{PL_T}$$

PC: Sermaye kullanım bedeli (faiz, rant)
PL: Emeğin bedeli (ücret)

İngiltere ve Türkiye’nin rant/ücret oranı karşılaştırıldığında İngiltere’de sermayenin fiyatının daha düşük olması sermayeye daha çok sahip olduğunun göstergesiyken Türkiye’nin de emeğe daha çok sahip olduğunun göstergesidir (Seyidoğlu, 2003, s. 66). Bu bağlamda eşitsizliğin sol tarafı yani İngiltere sermaye zengini olduğu için sermaye yoğun mallar üretecekken eşitsizliğin sağ tarafındaki Türkiye emek yoğun mallar üretecektir.

1.4. ENFLASYONUN TANIMI

Enflasyon İngilizce şişme, şişirme anlamına gelen inflate kökünden türetilmiştir. Genel geçer bir tanım olarak enflasyon, fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artışı ifade etmektedir. Fiyatlar genel seviyesinin açıklanmasında farklı yaklaşımlar söz konusudur. “Bir ekonomide satılan tüm mal ve hizmetlerin fiyatlarının ortalama bir tüketicinin yıl içinde yaptığı harcamalar içindeki payına göre ağırlıklandırılmış ortalamasıdır” (TCMB, 2013). “Çeşitli mal ve hizmetlerin fiyatlarının, aile bütçelerinde yer alan kullanım ağırlıklarına göre dâhil edildiği bir sepetin aylar itibarıyla değerindeki değişimle ölçülür. Bu sepete endeks denir. Endeksin genel düzeyinin sürekli olarak artmasına enflasyon denir” (Eğilmez, 2024). Ekonomi otoritelerine göre paranın satın alma gücünün belirli bir dönemde düşmesi de enflasyon olarak tanımlanmaktadır.

Bir ülkede enflasyondan bahsedilebilmek için fiyatlar genel seviyesindeki artışın kısa bir dönem değil sürekli olması gerekmektedir. Burada değinilmesi gereken en önemli husus ise fiyat artışlarının ancak geriye çevrilemediği zaman enflasyon olarak kabul edilmesidir. Enflasyon oranını ise bir dönemde fiyatlar genel seviyesindeki yüzde artış olarak ifade etmek mümkündür (Yıldırım, Karaman, & Taşdemir, 2016, s. 372). Bununla birlikte enflasyonist bir ortamda bazı malların fiyatlarında düşüş görülebilirken enflasyon oranının düştüğü bir ortamda ise bazı mal ve hizmetlerin fiyatı artabilmektedir (Orhan & Erdoğan, 2015, s. 330).

Enflasyon türlerine göre sınıflandırılacak olursa görünürlüğüne, şiddetine, beklentilere ve nedenlerine göre ölçütler bulunmaktadır. Bu ölçütlere göre yapılan analizler enflasyonun sebepleri ve doğurduğu sonuçları ayrı ayrı incelenme şansı sağlar.

Görünürlüğüne (piyasaların işleyişine) göre sınıflandırmada açık enflasyon ve bastırılmış enflasyon olarak iki tür bulunmaktadır. Şiddetine göre sınıflandırmada ise ılımlı enflasyon, yüksek enflasyon, dört nala enflasyon ve hiper enflasyon şeklinde dört alt başlığa ayrılabilir. Beklenti kriteri olarak ele alındığında beklenen ve beklenmeyen (sürpriz) enflasyon kavramları ile karşılaşılmaktadır. Enflasyon kaynaklarına göre üçe ayrıldığında ise talep enflasyonu, maliyet enflasyonu ve fiyat enflasyonundan söz edilebilir (Yıldırım vd., 2016, s. 372-373).

Bir ekonomide fiyatlar genel düzeyindeki değişimler fiyat endeksleri yardımıyla incelenir. Bir ülkede her yıl üretilen tüm mal ve hizmetler, fiyat seviyesindeki değişimleri analiz etmek için oluşturulan farklı fiyat endekslerini ortaya çıkarır. Her endeks farklı mal ve hizmet sepetini içerir ve bu durum farklı enflasyon oranlarını belirler. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'nın belirlediği ve enflasyonu ölçmek için en çok kullanılan fiyat endekslerinde Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE), Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE) ve Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) Zımni Deflatörü bulunmaktadır (Orhan & Erdoğan, 2015, s. 258).

Bu çalışmada enflasyon, Dünya Bankası'ndan elde edilen Tüfe verileri üzerinden incelenecektir. "Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE), belirli bir dönem içinde belirli bir kitle tarafından satın alınan mal ve hizmetlerle belirlenen bir sepetin fiyat değişikliklerinin zaman içinde ölçen bir endekstir" (Eğilmez & Kumcu, 2016, s. 65).

1.5. ENFLASYONUN SEBEPLERİ

Enflasyonun başlıca sebepleri para arzı artışı, toplam talep artışı, toplam arz azalışı, döviz kuru artışı, dış ticaret, enflasyonist beklentiler ve uluslararası etkenlerdir.

Irving Fisher'ın Miktar Teorisi'ne göre para arzı (M) ve paranın dolaşım hızının (V) çarpımı ile fiyat düzeyi (P) ve toplam hasılanın (Y) çarpımı birbirine eşittir. Bu eşitlik matematiksel bir denklem olarak yazılırsa $M \times V = P \times Y$ elde edilir. Klasik iktisatçılar paranın dolaşım hızı ve toplam hasılayı kısa dönemde sabit kabul ettiği için yeni denklem $M = P$ olur. Yani fiyat düzeyini belirleyen tek değişken para arzıdır (Orhan & Erdoğan, 2015, s. 135-137).

Klasik Miktar Teorisi'nin Cambridge Yaklaşımı'na göre denklemde bir değişiklik yapılmaktadır. $M = k \times P \times Y$ şeklinde yazılan yeni denkleme göre $k \times P \times Y$ bireylerin para olarak tuttukları miktarı, yani para talebini göstermektedir. k ($1/V$) ise bu miktarı belirleyen temel faktörlerden biri olan, bireylerin gelirlerinin ne kadarını nakit olarak tuttuklarının oranını ifade eder. Fiyat düzeyi (P) eşitliğin sol tarafına geçirilirse yeni denklem $M/P = k \times Y$ olur ve reel para stoku elde edilir. V (dolayısıyla $k=1/V$) ile Y sabit kabul edildiğinden para arzı (M) arttığında fiyat düzeyi (P) de aynı

miktarda artacak ve denklem eşitliği sağlanmış olacaktır. Bu durumda para arzında bir artış olması enflasyona neden olacaktır (Erdemli, 2021; Orhan & Erdoğan, 2015; Yıldırım vd., 2016). Buradan hareketle para arzındaki bir artış para talebinin üzerine çıktığı zaman fiyat düzeyinin artması ile sonuçlanmaktadır (Orhan & Erdoğan, 2015).

Keynesyen iktisatçılar ekonomideki temel problemin fiili talebin toplam arzı aşması (efektif talep) olduğunu ifade etmektedir (Erdemli, 2021). Keynesyen teoriye göre toplam talepteki değişimler fiyatlar genel seviyesini etkilemektedir. “Bu yaklaşıma göre enflasyon, ekonomi tam istihdama yaklaşırken ve tam istihdama ulaşıldığında ortaya çıkan talep artışlarından kaynaklanır” (Kolcu, 2023, s. 34). Keynesyen yaklaşıma göre devletin ekonomide etkin şekilde rol alması ve ekonomiyi desteklemesi gerekmektedir. Ancak yapılan destekler kamu harcamalarını artırarak enflasyonu tetiklemektedir. “Keynesyen okula göre kamu harcamalarındaki artışın bir sonucu olarak ekonominin üretim kapasitesini aşan bir iç talep baskısı neticesinde bütçe açıkları enflasyona neden olmaktadır” (Doğru, 2014, s. 119).

Monetarist Teori’nin fikir babası Milton Friedman’dır. Monetarist teoriye göre enflasyon her zaman ve her yerde parasal bir olgudur. Monetaristler enflasyonu Klasik iktisatçılar gibi paranın miktar teorisi ile açıklamıştır. “Paranın dolanım hızı ve ulusal gelir sabit iken enflasyon; para arzı artış oranının ekonomik büyüme oranından bir başka değişle toplam gelir artışından yüksek olması durumunda ortaya çıkmaktadır” (Deveci, 2023, s. 26). Bundan dolayı para arzı ile enflasyon arasında güçlü bir ilişki vardır. “Bu yaklaşım paranın dolanım hızını (V) istikrarlı kabul etmekle birlikte para arzında bir artış kısa vadede enflasyonu ve hasılayı arttırmakta iken, uzun vadede sadece enflasyon yaratmaktadır” (Uğur & Atılğan, 2021, s. 778).

Monetaristlere göre işsizlik oranını azaltmak ancak talep arttırılarak gerçekleştirilebilir. Talebin arttırılması ise para arzının arttırılması ile mümkündür. Para arzının arttırılması fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine neden olmaktadır. Buradan hareketle Monetarist yaklaşıma göre talep artışı enflasyonun yükselmesi ile sonuçlanmaktadır (Orhan & Erdoğan, 2015, s. 183). Monetaristlere göre enflasyonun esas nedeni para arzında yaşanan bir artışın yarattığı talep artışıdır (Eğilmez, 2016).

İktisat ekollerinin enflasyonun sebeplerine ilişkin tanımlarına genel olarak değinilmiştir. Bu aşamadan sonra çalışmada, enflasyonun sebeplerini ele alan bazı konulara yer verilecektir. Bunlardan ilki toplam talep artışından kaynaklanan enflasyondur.

1.5.1. Para Arzı Artışı

Klasik ve Monetarist görüşü sahip ekonomistler enflasyonun nedenini para arzının artması olarak kabul etmektedir. Para arzı ile enflasyon arasında kuvvetli ilişki olabileceği $MxV = PxY$ şeklinde ifade edilen klasik miktar teorisi denkleminin ortaya konulmasından beri genel kabul görmektedir. Bununla birlikte Klasik iktisatçılar paranın dolaşım hızının ve toplam hasılanın kısa dönemde sabit olduğunu, dolayısıyla fiyat düzeyini belirleyen tek değişkenin para arzı olduğunu kabul ederler. Nitekim Monetarist iktisatçılar da para arzındaki artışın kısa dönemde enflasyon ve hasıla da artışa yol açacağını, uzun dönemde ise sadece enflasyona neden olacağını belirtmişlerdir. “Piyasalarda meydana gelen enflasyonun parasal sebebi; iktisadi pazarlarda para arzında meydana gelen artış miktarının, mal miktarında meydana gelen artış miktarından daha fazla olması şeklinde açıklanır” (Kök, 2022, s. 25).

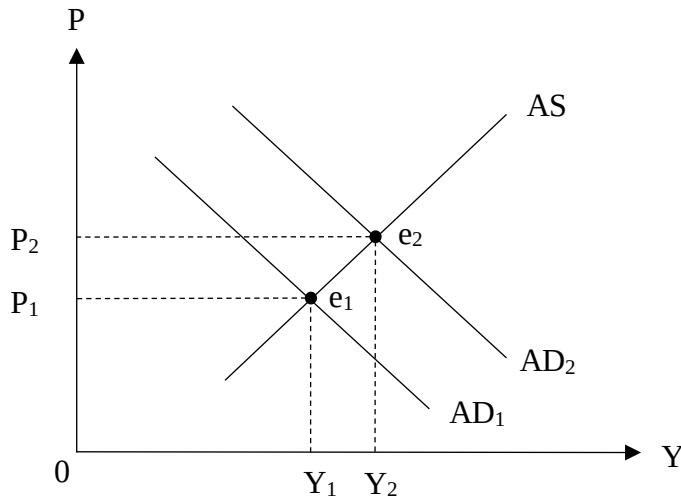
Para arzı artmasa bile paranın dolaşım hızının yükselmesi enflasyona neden olabilmektedir. Devlet, senyoraj geliri elde etmek için para arzında bulunabilir. Parasal büyüme oranı arttığı sürece senyoraj geliri elde etmesi mümkündür. Fakat senyoraj geliri azalarak artan bir eğime sahip olacaktır. Çünkü para arzının sürekli artması bir süre sonra enflasyonist etki yaratacak ve senyoraj gelirini düşürecektir (Yalta, 2020).

Hükümet politikaları da para arzının artmasına neden olabilir. Ödemeler bilançosunun fazla vermesi nedeniyle para arzı artırılabilir. “Enflasyonist politikaların en önemli sebeplerinden biri, bütçe açıklarını finanse etmek için merkez bankasının para basmasıdır” (Yalta, 2020, s. 155). Merkez bankasının para politikası araçları ile para arzını artırması da mümkündür. Bu tür genişletici para politikaları, para arzını arttırarak enflasyona neden olabilmektedir (Çelik, 2015, s. 631).

Son olarak para arzının artması sadece ulusal paranın arzının artırılması yoluyla değil, yabancı paraların ekonomideki hacminin artmasıyla da oluşabilmektedir. Bir ekonomide istikrarsızlık dönemlerinde tasarruf sahipleri döviz karşısında ulusal paranın değeri düşeceği için ellerinde döviz bulundurmak istemektedirler. Döviz talebinin artması ise resmi olmasa da dolarizasyon yaşanan ülkelerde enflasyona neden olacaktır. Ayrıca ihracatın ithalattan daha fazla gerçekleştiği dönemlerde ekonomideki döviz miktarının artması beklendiğinden bu durum para arzı artışını tetikleyerek fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine neden olabilir.

1.5.2. Toplam Talep Artışı

Literatürde çokça bahsedildiği haliyle talep enflasyonu, toplam talebin toplam arzı aştığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. “Talep enflasyonu toplam talep (toplam harcama) artışının, cari mal ve hizmet arzını aşması durumunda, fiyatlar genel seviyesinde ortaya çıkan artışı ifade eder” (Orhan & Erdoğan, 2015, s. 341). Toplam talep artışının enflasyona yol açtığı durum aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

Şekil 1.1: Toplam Talep Artışı

Şekil 1.1’de talep enflasyonunu belirten grafikte dikey eksen fiyatlar genel seviyesi (P), yatay eksen reel GSYH (Y) bulunmaktadır. Ekonomi e_1 noktasında dengede iken para arzının artması, beklenen enflasyonun artması, kamu harcamalarının artması ve ücretlerin artması gibi nedenlerle toplam talep artar ve AD eğrisi sağa kayar.

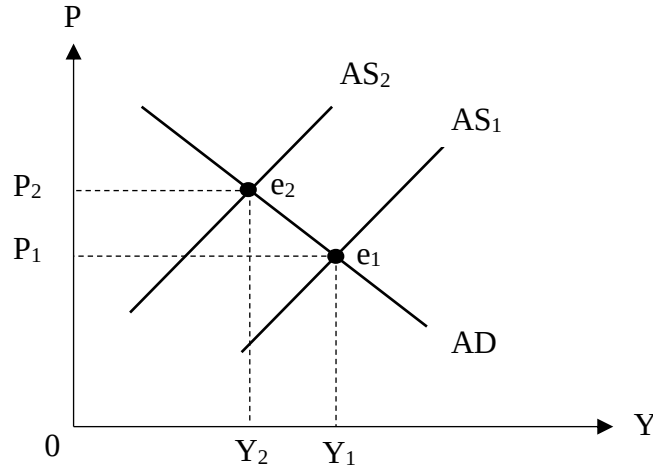
Toplam talep eğrisinin sağa kayması reel GSYH'yi artırırken fiyatlar genel seviyesinin de yükselmesine neden olur. Yeni denge noktası e_2 noktasında gerçekleşir.

Bir ekonomide para arzının artması, kamu harcamalarının artması, tüketim harcamalarının artması veya ihracatın ithalattan fazla olması gibi nedenlerle talep artışı görülmesi mümkündür (Orhan & Erdoğan, 2015, s. 262). Böyle durumlarda piyasadaki mevcut mal ve hizmetlerin yeterli olmaması, üretim mekanizmasının yetersiz kalması, talep artışı karşısında mal ve hizmet arzı için yeterince hızlı davranılmaması, devletin genişletici para ve maliye politikaları, harcanabilir gelirdeki artış, tüketim alışkanlıklarının değişmesi, ekonomi tam istihdamda olsa bile talebin daha yüksek olması gibi durumlar sebebiyle toplam arz toplam talebi karşılayamamaktadır. Bu nedenle aşırı talep fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine neden olmaktadır.

1.5.3. Toplam Arz Azalışı

Maliyet enflasyonu ya da arz yanlı enflasyon olarak da bilinen toplam arz azalışı, mal ve hizmet üretiminde kullanılan girdi fiyatlarında artış olması durumunda ortaya çıkan bir enflasyon türüdür. “Maliyet enflasyonunun doğuşunda, ücret artışları, devalüasyon ve petrol fiyatlarındaki artışlar en önemli gelişmelerdir” (Orhan & Erdoğan, 2015, s. 266).

“Üretim sürecinde kullanılan faktör (emek, sermaye, doğal kaynaklar, girişimcilik) ve girdilerin (hammadde, ara malı, mamul madde) maliyetlerindeki (ücret, faiz, rant, kâr) artışların fiyatlara yansımalarıyla oluşan enflasyon çeşididir” (Eğilmez, 2024). Üretim faktörlerinin üretime katılmasının bir bedeli (fiyatı) vardır ve bunlar sırasıyla ücret, faiz, rant ve kârdan oluşur. Bu bedellerde oluşabilecek bir artış üretim maliyetlerinin artması sonucu fiyatların yükselmesine ve enflasyona neden olur (Dinler, 2015). Üretim aşamasında kullanılan her bir girdinin maliyetinde artış olması durumunda da mal ve hizmet fiyatlarında artış meydana gelir ve arz yanlı enflasyona neden olur. Toplam arz azalışının enflasyona yol açtığı durum aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

Şekil 1.2: Toplam Arz Azalışı

Şekil 1.2’de maliyet enflasyonunu belirten grafikte dikey eksen fiyatlar genel seviyesi (P), yatay eksen reel GSYH (Y) bulunmaktadır. Ekonomi e_1 noktasında dengede iken faiz oranlarının artması, ücretlerin artması, kira fiyatlarının artması ve enerji maliyetlerinin artması gibi nedenlerle toplam arz azalır ve AS eğrisi sola kayar. Toplam arz eğrisinin sola kayması reel GSYH’yi azaltırken fiyatlar genel seviyesinin de yükselmesine neden olur. Yeni denge noktası e_2 noktasında gerçekleşir.

“Maliyet enflasyonu süreci hem yerli hem de yabancı girdi fiyatlarının yükselmesi ile kendini gösterir” (Turan S. A., 2010, s. 15). Maliyet enflasyonu, üretim maliyetlerinde yaşanan artışlardan kaynaklanabileceği gibi monopol gücüne sahip piyasalar, organizasyonlar ve kamusal düzenlemelerden de kaynaklanabilmektedir.

Enerji fiyatları da enflasyonu etkileyen önemli bir faktördür. Özellikle gelişmekte olan ülkeler ile dışa bağımlı ülkeler açısından enerji fiyatlarında artış yaşandığında doğrudan ve dolaylı olarak ülke ekonomilerine etkileri enflasyon artışı şeklinde görülmektedir. Petrol ve doğalgaz gibi üretimde kullanılan enerji kaynaklarında yaşanacak fiyat artışları maliyet enflasyonuna neden olmaktadır.

Bununla birlikte monopolistik gücü sahip sendikaların verimlilikte bir artış yaratmayan ücret talepleri enflasyonist etki yaratır. Ayrıca monopol gücüne sahip firmaların piyasaya arz ettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarını artırması durumunda

Çalışanların cret artış talebi olacak ve bu durum yine maliyet enflasyonuna sebebiyet verecektir.

1.5.4. Döviz Kuru Artışı

Yabancı paraların yerli para karşısında değerinin arttığı durumlar yaşanabilmektedir. Döviz kurunda yaşanacak bir artış yerli paranın değersizleşmesine neden olmaktadır. Bunun nedeni ülke ekonomisi ve politikasıyla ilgili olabileceği gibi diğer ülkelerdeki gelişmelerden de kaynaklanabilmektedir.

Döviz kuruna bağımlı mal ve hizmetler bu artıştan önemli derecede etkilenebilmektedir. Döviz kurunun yükselmesi ithal edilen ve üretimde kullanılan mamul ve yarı mamul gibi mal ve hizmetlerin fiyatlarının artmasına ve kendisini ekonomide maliyet enflasyonu olarak göstermesine neden olmaktadır (Akyüz, 2020). Döviz kurunda bir artış meydana geldiğinde ithalat hacmi düşmekte ve azalan toplam arz nedeniyle enflasyon artmaktadır. Ayrıca yurt dışından satın alınan ve üretimde kullanılan makine ve teçhizatlar yüksek döviz kuru sebebiyle nihai çıktılar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Özellikle yüksek döviz kuru dönemlerinde bu malların ithalatı azalacağından üretimde olumsuz etkiler yaratarak maliyet enflasyonunu tetikleyecektir (Zabun, 2020).

Bununla birlikte enflasyon oranının artması yerli paranın değerini düşürürken döviz kurunu yükselteceği için -özellikle dışa bağımlı ülkelerin- girdi maliyetlerinde artış yaşanarak maliyet tabanlı enflasyon sürecini tetikleyecektir. Yani yüksek enflasyon döviz kuru yoluyla kendini besleyecektir. Döviz kurlarındaki istikrarsızlık ve yerli paranın değerinin aşırı yükselmesi de enflasyona neden olabilir. Kalkınma stratejilerini ihracata dayandıran ülkelerde döviz kurları dış ticaretin seyrinde önemli bir göstergedir. Yerli paranın aşırı değerlendiği ve döviz kuru istikrarsızlığının yaşandığı dönemlerde beklentilerin devalüasyon yönünde olması, üretim düzeyinde daralmaya ve stokların artırılmasına neden olabilir. (Orhan & Erdoğan, 2015, s. 334-335).

Döviz kuru artışı, ulusal paranın değerini düşürürken nispi olarak yabancı malların değeri karşısında yerli malların fiyatını da düşürecekler. Böyle bir durumda

yerli malların rekabeti yabancı pazarlarda artacak ve ihraç edilecektir. Bu durumun iki sonucu olabilir. Birincisi güçlü rekabete sahip ihraç mallara olan talep artacağından fiyatların yükselmesi talep enflasyonunu doğurabilir. İkincisi ise ihraç mallara olan talebin artması istihdam artışını gerektirecek ve bu durum ücretleri artıracağından maliyet enflasyonuna neden olabilir (Sever, 2004).

“Döviz yetersizliği; yeterli düzeyde ihracat geliri elde edemeyen ülkelerde yapısal enflasyonun bir nedeni olarak görülmektedir. Nitekim ihracattan yeterli döviz girdisi sağlayamayan ülkeler aynı zamanda gerekli ithalatı da yapamazlar” (Erdemli, 2021, s. 26). Böyle bir durumda ithal mallar ve bunların üretimde yer almasıyla elde edilen nihai malların fiyatlarında artış olması, fiyatlar genel seviyesinin yükselmesiyle sonuçlanabilir.

Döviz kurlarının artması maliyetleri yükseltmekte ve bu yükseliş fiyatlara yansarak enflasyona neden olmaktadır. Bununla birlikte özellikle yüksek enflasyon yaşanan dönemlerde ekonomide ulusal para ile birlikte yabancı para kullanımı artmakta ve bu duruma dolarizasyon dendiği bilinmektedir. “Enflasyonist dönemlerde gerek paranın satın alma gücünün korunmak istenmesi gerekse de ekonomideki belirsizlik nedeniyle tasarrufların dövizle yönelmesi döviz talebini artırmaktadır” (Kolcu, 2023, s. 50). Döviz talebinde yaşanan bu artış ise döviz kurunu daha da artırmakta ve sonucunda tekrar fiyatların yükselmesi yoluyla enflasyona neden olmaktadır.

1.5.5. Dış Ticaret

Aşağıdaki anlatımlar dış ticaret-enflasyon ilişkisini açıklamada yetersiz kalıyor. Bizim iddiamız şudur: İhracat halinde yurtdışına mal, yurtiçine gelir akışı oluyor. Yurtdışına mal akışı yurtiçinde toplam arzı azaltırken, yurtiçine gelir akışı yurtiçinde toplam talebi artırıyor. Bu durum doğal olarak enflasyonist etkiye yol açıyor. Ancak yurtiçine gelir akışı döviz cinsinden olduğu için yurtiçinde döviz arzı artıyor. Döviz arzının artması kurları düşürerek veya artmamasına mani olarak anti enflasyonist etki yapıyor. Sonuç itibarıyla ihracatın enflasyonist mi, anti enflasyonist mi etki yapacağı bu iki ters etkinin hangisinin daha büyük olduğuna bağlı oluyor. İthalatta ise bura açıklananların tersi oluyor. Bunu sana defalarca ifade ettim. Zihnine tam yerleşmediği

anlaşıyor. Panel veri analizi sonucunda ihracatın enflasyonist çıkması aşağıdaki geleneksel açıklamalara uygun düşüyor. Ancak geleneksel açıklamaların aksine ithalatın enflasyonist etki yapmasını başka türlü açıklamak mümkün görünmüyor. Yani ithalatın döviz arzındaki azalış yoluyla döviz kurunu artırıcı etkisinin enflasyona yol açması, mal arzını artırarak anti enflasyonist etkisinden daha güçlü olmuş oluyor. Dış ticaret-enflasyon ilişkisini açıklarken bu bağlamdan kopmamak gerekiyor.

Dış ticaret, özellikle gelişmekte olan dışa açık ekonomilerde önemli bir sorun olabilmektedir. Dış ticaret dengesindeki bozulmalar enflasyon üzerinde artırıcı veya azaltıcı etkilerde bulunabilmektedir. “Enflasyon doğrudan dış ticaret bileşenlerinden kaynaklanmasa da özellikle kronik enflasyonun mevcudiyeti halinde dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımların enflasyon üzerinde yukarı yönlü hareketlilik bağlamında bir etki yapabilir” (Alpago & Dayıoğlu, 2023, s. 189). Dış ticaretin enflasyona etkisi üzerine yapılan bazı çalışmalarda dış ticaret açığının enflasyonu artırıcı etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

İthalatın ihracattan daha fazla gerçekleştiği dönemlerde dış ticaret açığı sorunu meydana gelir. Dış ticaret açığı ülkeden döviz çıkışını artırır. Bir ülkedeki döviz miktarının azalması döviz kurunun artmasına ve ulusal paranın değer kaybetmesine yol açar. Bu değer kaybından dolayı tüketicilerin para talebi artar. Cambridge Yaklaşımı’nda olduğu gibi para arzını belirleyen para talebidir. Dolayısıyla para talebi fiyatların yükselmesine yol açar (Zabun, 2020). Bu bağlamda ithalatın yol açtığı döviz kuru artışı ve ithal enflasyon fiyatlar genel seviyesinin yükselmesinde güçlü bir etki yaratabilir. Bu durum, incelenen ülkelerin üretim yapısının ara malı ve sermaye malı ithalatına yüksek bağımlılık göstermesinden kaynaklanabilir. Çünkü döviz kurundaki artış, nihai tüketim mallarından ziyade doğrudan üretim maliyetlerini artırarak maliyet enflasyonuna yol açmaktadır.

Eğer bir ülkede ihracat ithalattan daha fazla artarsa ülkeye döviz girişi olur ve bu durum ekonomideki para arzını artırır. Bir ekonomide para arzı artarsa tüketiciler daha fazla mal ve hizmet talep edeceği için yurt içi piyasa, artan talebe aynı oranda cevap veremeyebilir. Bu durum mal ve hizmet fiyatlarında artışa neden olacağı için fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine neden olur (Akyüz, 2020). Bununla birlikte ihracatın

ithalattan daha fazla arttığı dönemlerde ülkedeki mal ve hizmet miktarı azalırken döviz miktarı artar. Mal ve hizmet miktarının azalması toplam talebi arttıracığı için talep enflasyonuna neden olur. Döviz miktarının artması ise hem döviz kurunu düşürür hem de para arzını artırır. Döviz kurunun düşmesi ve döviz cinsinden para arzının artması yerli paranın değerini yükselterek toplam talebin artmasına yol açar. Bu durum ise fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine neden olur.

İthal ikameci sanayileşme politikaları uygulayan devletler ithalata konu olan belirli mal ve hizmetlere getirilen gümrük tarifeleri, dış ticarete uygulanan kotalar, selektif kredi politikalarıyla yatırımların yönlendirilmesi gibi yöntemleri kullanarak korumacı politikalar yürütebilmektedir. Ancak bu tür korumacı yaklaşımlar döviz darboğazına neden olmaktadır. Bu sorun ithal malların fiyatlarını artırırken maliyet enflasyonuna da yol açmaktadır. Aşırı korumacılık piyasada oligopolistik bir yapıya neden olur. Bu tür sektörlerde üretime konu olan girdilerin fiyatlarında artış olması, fiyatları da yukarı yönde etkileyecektir (Orhan & Erdoğan, 2015, s. 325-326).

Dış ticaretin serbestleştirilmesi yabancı sermaye ve yatırımların ülke piyasasına girmesini teşvik eder. Ancak bu serbestlik olumsuz etkiler doğurabilmektedir. Piyasaya girişler doğrudan ve dolaylı yabancı sermaye yatırımları yoluyla gerçekleşmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların ithalat, ihracat ve döviz kuru üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Yatırım sonucu ortaya çıkan nihai ürünün ihraç edilmesi durumunda ülkeye döviz girişi olacak ve bu durum para arzını artıracığından enflasyona neden olacaktır. Döviz miktarının ve dolayısıyla para arzının artması sonucu döviz kuru düşecektir. Bu etkiler sonucu toplam talep artacağından talep enflasyonu problemi ortaya çıkacaktır (Uğur, 2021).

Dolaylı yabancı sermaye yatırımları ise sadece bono, tahvil alımı gibi birincil piyasalardaki fon alım yoluyla ya da ikincil piyasalarda hisse alım yoluyla oluşan parasal giriş – çıkışlar ülke ekonomisini etkileyebilmektedir. Dolaylı yabancı sermaye yatırımları geçicidir ve bu nedenle sıcak para olarak da anılmaktadır. Bu tür bir döviz girişi sadece piyasaları etkilemektedir. Bu etki ekonomiye döviz girişi şeklinde gerçekleşeceği için döviz kuru düşerken ulusal paranın değerini arttırarak hem para arzı

artışı hem de toplam talep artışı yoluyla mal ve hizmet fiyatlarının yükselmesine neden olur. Bu yükseliş ise enflasyonun artmasına sebebiyet verir.

1.5.6. Beklentiler

Beklenen enflasyon, üretici ve tüketicilerin enflasyon oranında gelecekteki tahminlerini ifade etmektedir. Beklenen enflasyon gelecekteki fiyatların ve ücretlerin belirlenmesini kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda yukarı yönlü beklentiler enflasyon oranının sürekli yükselmesine neden olmaktadır. Beklenmeyen enflasyon ise beklenenin üstünde veya altında gerçekleşmesi sonucu oluşur. Bu durumun ise ekonomiye olumsuz etkileri olmaktadır.

“Yeni Klasik yaklaşıma göre, ekonomide iktisadi karar birimlerinin rasyonel beklentileri ve tam bilgiye sahip olup olmamaları enflasyonist etkinin ortaya çıkmasında etkilidir” (Kolcu, 2023, s. 34). Beklenmedik bir genişletici para politikası kısa dönemde reel değişkenler üzerinde geçici bir etki yaratsa da uzun dönemde sadece enflasyonist etki yaratmaktadır. Beklenen genişletici para politikası ise kısa ve uzun dönemde sadece enflasyon artışına neden olur.

Tüketiciler belli bir zaman içinde satın almayı planladıkları mal ve hizmetlerin gelecekte artış gösterebileceği endişesini yaşayabilir. Bu tür mal ve hizmetleri daha erken bir tarihte satın aldıkları için ani bir talep artışına sebep olurlar ve bu durum fiyatların artmasına neden olabilir (Akyüz, 2020).

Enflasyonun artacağı beklentisi de enflasyonun yükselmesine neden olabilir. Enflasyonist beklentiler ücret artışı talebini artırır. Ücret artışlarının gerçekleşmesi nominal geliri artıracığından toplam talep artışı meydana gelerek fiyatların yükselmesine neden olur.

Enflasyon oranı, ücretler, faiz oranları ve vergi oranlarında artış beklentisi de enflasyonun yükselmesine neden olabilir. Gelecekte bu tür artış beklentileri toplam arzı olumsuz etkileyerek maliyet enflasyonuna neden olabilir (Yıldırım vd., 2016).

Enflasyon oranlarının beklenmedik bir şekilde yükseldiği durumlar da yaşanabilir. Böyle dönemlerde ücretler fiyatların altında kalacağı için karlar yükselerek gelir dağılımında bozulmalar meydana gelir. Böyle dönemlerde para talebinde artış yaşanacağı için enflasyon oranının daha da yükselmesi muhtemeldir.

1.5.7. Uluslararası Etkenler

Enflasyonun bir diğer sebebi ise uluslararası etkenlerden doğan problemlerdir. Bilindiği gibi dış ticaret, yani ithalat ile ihracat arasındaki büyüklük farkı döviz kurları üzerinde etkili olmaktadır. Uluslararası piyasalardaki bu fiyat farklılığı yurtiçi fiyatlar üzerinde baskı oluşturarak enflasyona neden olmaktadır. Mal ve hizmetler ile nitelikli işgücünün uluslararası hareketliliği enflasyonist etkiler doğurmaktadır (Kolak, 2023).

Dış ticaretin konusu olan emtia fiyatlarında beklenmeyen artışlar ve döviz kurlarındaki hareketlilik fiyat artışlarına neden olur. “Bu durumda bir ülkenin, kendi başına artan enflasyondan muzdarip olan başka bir ülkeden maliyet enflasyonunu ithal edebileceği söylenebilir” (Erdemli, 2021, s. 25).

Dış ticaret politikaları, uluslararası siyasi ilişkiler ile uluslararası anlaşmalar ve ortaklıklar ile uluslararası piyasalara bağımlılık gibi faktörler döviz kurları üzerinden yurtiçi fiyatları etkileyerek enflasyonist eğilimlere neden olmaktadır (Kolak, 2023). Özellikle yakın tarihte yaşanan küresel salgın ve Rusya – Ukrayna savaşı gibi güncel gelişmeler tüm dünyada olumsuz etkilere neden olmuştur.

Uluslararası enerji fiyatlarında meydana gelen artışlar enflasyonu artırıcı etkiye neden olabilir. Büyük bir enerji üreticisi olan Rusya, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi devletlerde çeşitli nedenlerle petrol ve doğalgaz kaynaklarının fiyatının yükselmesi de başka ülkelerde enflasyonu artırıcı etkiler yaratabilir.

Yurtiçi faiz oranının, dünya faiz oranının üzerinde olması ve spekülasyon amaçlı dolaylı yabancı yatırımların yurtiçi piyasasına girmesi, döviz cinsinden para arzını artırırken döviz kurunun düşmesine olanak tanır. Döviz kurunun düşmesi yerli paranın değerini artıracığından dolayı mal ve hizmet talebi artacak fakat bunu karşılayabilecek

arz olmadığı için talep enflasyonu oluşacaktır. Bununla birlikte piyasaya giren döviz yerel paraya çevrileceği için yerli para arzının artması beklenmektedir. Bu durumda da para arzının artması enflasyonun yükselmesine yol açacaktır.

Savaş ve ambargolar ise kaynakların savunma sanayisine ya da toplam arzın azalmasına neden olarak fiyatlar genel seviyesini yükseltir.

1.6. ENFLASYONUN YOL AÇTIĞI SORUNLAR

Enflasyon sorunu, iktisadi kararların yönelimini ciddi anlamda belirler ve bütün iktisadi birimler önemli derecede etkilenir. Gelişmiş ülkelerde yıllık %1 – %3, gelişmekte olan ülkelerde ise yıllık %4 – %6 arasındaki bir oran ılımlı enflasyon olarak nitelendirilmektedir. Bu oranların üzerinde bir enflasyon oranının şiddeti ve sürekliliği ekonomiyi ve sosyal hayatı olumsuz etkilemektedir (Eğilmez, 2023). Enflasyonun ekonomiye ve topluma bazı ciddi olumsuz sonuçları vardır. Bunlar gelirler ve maliyetlerdeki reel değerin öngörülenden farklı olması yoluyla gerçekleşmektedir (Yıldırım vd., 2016, s. 378). Bu olumsuz sonuçları, hayat şartlarının zorlaşması, gelir dağılımı adaletsizliğinin artması, aşırı vergilemeye yol açması, spekülasyon eğilimlerinin artması ve olumsuz beklentilerin güçlenmesi gibi başlıklar altında değerlendirmek mümkündür.

1.6.1. Hayat Şartlarının Zorlaşması

Yüksek enflasyon yaşanan dönemlerde toplumsal refahın azalması, sosyal gerginliğin artması, ahlaki ve hukuki değerlerin yıpranması gibi durumların yaşanması söz konusu olabilmektedir. “Bunlardan en önemlisi, sosyal dokuda ortaya çıkan bozulma ve ahlaki yozlaşmadır” (Bozkurt, 2010, s. 180). Sosyal yapıdaki bozulmanın iki önemli nedeni vardır. Bunlardan birincisi enflasyonun gelir dağılımı üzerinde neden olduğu olumsuzluklar iken ikincisi de gelir artışı talebinin toplumdaki farklı kesimler arasında çatışmalar ortaya çıkarabilmesidir.

Yüksek enflasyonun neden olduğu belirsizlik, sosyal ve siyasal ilişkilerde kısa vadeli, çıkarıcı ve ahlaki olmayan davranışları arttırır. Aslında enflasyon, sadece bireylerin birbirine olan güvenini değil, yöneticilere duyulan güveni de sarsarak

yönetime olan inancın azalmasına, hatta kaybolmasına yol açar (Bozkurt, 2010, s. 173). Zengin daha zengin, fakirin daha fakir olduğu bu tür yüksek enflasyon dönemlerinde orta gelirli sınıf ortadan kalkmaya başlar. “Düşük gelire bağlı olarak aile içi ilişkiler gerginleşmekte ve dayanışma azalmaktadır. Yine düşük gelire bağlı olarak aile içindeki eğitim seviyesi düşmektedir. İşsizlik yaygınlaşmaktadır. Bunlara ek olarak, tokatçılık, marjinalite, iş ahlakından uzaklaşma, vergiye başkaldırı gibi olumsuzluklara neden olmaktadır” (Meral, 2005, s. 314).

Bununla birlikte yüksek enflasyon nedeniyle reel geliri azalan sabit gelirli çalışanların morallerinde ve motivasyonlarında meydana gelecek bir düşüş verimlilik kaybına neden olabilmektedir. Eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçlarını karşılayamadıklarında ülkenin beşeri sermayesine olan katkıları da azalacaktır (Orhan & Erdoğan, 2015, s. 271).

1.6.2. Gelir Dağılımı Adaletsizliğinin Artması

Bir ülkede enflasyonun yüksek olması toplumun bazı kesimleri için olumlu sonuçlar doğururken birçok kesim için ise gelir düzeyinde azalmaya neden olur. “Enflasyon dönemlerinde genellikle sermayedarların ücretlilerin aleyhine olmak üzere milli gelirdeki payını arttırdığı iddia edilir. Yani beklenmedik enflasyonda fiyatlar ücretlerden daha hızlı artmakta ve karlar yükselmektedir” (Yıldırım vd., 2016, s. 379). Yüksek enflasyonun gelir dağılımını bozması en çok sabit gelirlileri etkiler. Enflasyon oranının artması satın alma gücünde bir erimeye ve refah kaybına neden olur. “Sabit gelirlilerin satın alma gücünün erimesi nedeniyle enflasyon kendiliğinden işleyen haksız bir vergiye benzetilmektedir” (Orhan & Erdoğan, 2015, s. 271).

Enflasyonist dönemlerde işçi ücretleri ve memur maaşları enflasyonu etkilememek için arttırılmaz. Benzer şekilde gayrimenkul sahibi olanların kira gelirleri, sözleşme süresi boyunca sabit kalacağı için fiyat artışlarına hızlı karşılık veremezler. Bu nedenle fiyat artışlarıyla bu tür sabit gelirli gruplar arasında bir gecikme (time-lag) yaşanır. Bununla beraber geliri fiyat hareketlerine karşı esnek olan iş insanlarının, esnafların, üreticilerin, serbest meslek sahiplerinin yüksek enflasyon dönemlerinde karlı olacakları bir gerçektir (Karluk, 1973).

Yüksek enflasyon, orta gelirli ve özellikle alt gelirli kesime büyük bir zarar vererek yoksullaşmayı artırır. “Enflasyonist ortamda tasarruf edebilme imkanı olan kesim yüksek reel faizlerden yaralanırken, toplumun gelir düzeyi düşük kesiminin bu imkanı olmadığından gelir dağılımı giderek bozulur” (Bozkurt, 2010, s. 173).

Toplumun gelir dağılımında bozulmaların olması orta gelirli kesimi aşağı çekerken paranın satın alma gücünün düşmesi sebebiyle yüksek gelir düzeyine sahip kesimin sebepsiz zenginleşmesine sebep olmaktadır. “Nitekim yüksek enflasyon neticesinde ortaya çıkan ekonomik krizlerden sonra ülkedeki her şeyin fiyatı yerel para düzeyinde artış sergilese de aslında döviz karşısında değer yitirdiği için milli ekonomik unsurların elden çıkması söz konusu olmaktadır” (Zabun, 2020, s. 73).

1.6.3. Aşırı Vergilemeye Yol Açması

Vergi, kamu gücünün kendi hakimiyeti altında olan bütün mal ve hizmetlerden elde edeceği gelirlerdeki payını ifade etmektedir. Yüksek enflasyon vergilerdeki bozulmalara neden olur. Devlet tarafından alınan vergiler savunma, sağlık, eğitim gibi alanlara harcanmak üzere planlanmıştır. Ancak enflasyonist dönemlerde vergi gelirleri azalacağı için kamunun hareket alanı azalacak ve yatırımları olumsuz etkileyecektir. “Hükümetlerin uygulamaya koydukları enflasyonist etkiden doğan yeni vergiler maliyet enflasyonu olarak toplam talebi düşürmektedir. Böylece fiyatların seviyesi yukarı çıkarak vergi gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır” (Zabun, 2020, s. 70). Bununla beraber uygulamaya konulan ek vergiler bireylere ekstra bir yük oluşturarak reel gelirlerinde azalmaya sebebiyet vermektedir.

Enflasyon yükseldiğinde bireylerin nominal gelirleri artarken reel gelirleri artmaz. Vergi oranları ise nominal gelir artışı kadar arttığı için bireyler daha yüksek bir vergi dilimine girerler. Bu nedenle bireylerin satın alma güçleri artmadığı halde vergi yükleri artar. Bireylerin reel geliri artmadığı halde nominal gelirleri arttığı için ilave bir vergi yüküyle karşı karşıya kalmaları vergi bozulmalarına neden olmaktadır (Orhan & Erdoğan, Para Politikası, 2015, s. 272).

1.6.4. Spekülatif Eğilimlerin Artması

“Finansal spekülasyon; yüksek risk taşıyan alanlarda risk üstlenerek, fiyat hareketleri ve beklentilerden yararlanmak suretiyle kazanç elde etmeye çalışmak olarak tanımlanabilir” (Eğilmez, 2018). Fiyatında düşüş meydana gelen bir hisse senedinin gelecekte artış göstereceği beklentisiyle satın alınması bu duruma bir örnektir. Keza döviz piyasasında yabancı yatırımcıların paralarını başka bir ülkede o ülkenin yerli parasına çevirerek faiz getirisi sağlama çabası da bu duruma örnek teşkil etmektedir. Buradaki neden ise yerli paranın dış değerindeki kaybının elde edeceği faiz getirisinden daha düşük olacağı beklentisidir. “Milli paranın dış satın alma gücü, iç satın alma gücüne göre daha hızlı düşüşler göstermektedir. Dış ticaret hadleri süratle ülkenin aleyhine dönmeye başlamakta, bu ise ülke mallarının dışarıya çok ucuza satılması sonucunu doğurmaktadır” (Karluk, 1973, s. 210).

Özellikle enflasyonist dönemlerde yaşanan bu durum ekonomiyi spekülatif saldırılarla karşı karşıya getirmektedir. Böyle durumlarda en çok altın ve döviz gibi kısa sürede ve yüksek miktarlarda alınıp satılabilen varlıklar öne çıkmaktadır. Yüksek enflasyonun yaşandığı dönemlerde yüksek gelire sahip grupların tasarruf eğilimleri de giderek spekülatif alanlara kayacaktır. “Bir ekonomide işler iyi gitmiyorsa o ekonomiden kaçış başlar. Yani o ekonomiye para yatırmış olanlar yerli paraları verip döviz alıp giderler. Üstelik iş bununla kalmaz o ekonomide yerleşik olanlar da yerli paradan dövize dönerler” (Eğilmez, 2018). Bu durumda yerli para bollaşacağı için değeri düşer ve döviz miktarı azalacağı için değeri artar.

Bununla beraber dış ödemeler dengesinin bozulması kaçınılmazdır. “Dış ticaretin sınırlandırılması (Dış ödemeler bilançosu açıkları nedeniyle) sonucunda ithal edilemeyen bazı mallar yurt içinde üretilmeye başlanacak, iç piyasada rekabetin azalması, yerli endüstrilerin hantal çalışmalarına ve ekonomideki kıt kaynakların israf edilmesine neden olacaktır” (Aykırı, 2008, s. 51). Sonuç olarak enflasyonist ortamlarda yaşanan spekülatif eğilimler tasarruf hacminde azalmaya ve yatırımların üretken olmayan alanlara kaymasına neden olarak kaynak tahsisinde olumsuzluklar meydana getirecektir.

“Döviz kurlarındaki belirsizlik, üretim birimlerinin fiyatlama stratejisini önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle ticari kesim, döviz kurlarındaki belirsizliği ve istikrarsızlığı bahane ederek, fiyatlarını sık aralıklarla değiştirmektedir. Bu uygulama, spekülasyon kavramı ile ifade edilebilir” (Orhan & Erdoğan, 2015, s. 334-335). Devalüasyon politikasında zaman tutarsızlığı yaşanması durumunda ürün ve döviz stoklarında artışa neden olur. Devalüasyon söylentilerinin ve beklentilerinin yaygınlaştığı dönemlerde devalüasyonun ardından özellikle kamunun ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatında artış olacağını bilen spekülasyoncular hem ürünleri stoklayarak hem de bu ürünleri karaborsa yoluyla satarak enflasyonun hız kazanmasına neden olurlar.

1.6.5. Olumsuz Beklentilerin Güçlenmesi

“Buraya kadar sayılan çeşitli etkilerin yarattığı olumsuzluklar sonucunda beklentiler de olumsuz hale dönüşüyor ve ileriye dönük harcama planları ve bütçeler yapılırken bu olumsuz beklentiler ister istemez planlara, bütçelere yansıtılıyor” (Eğilmez, 2022). Sonuç olarak beklenen ve gerçekleşen enflasyon birbirini beslediği için aralarında bir paralellik oluşması kaçınılmazdır.

Yüksek enflasyon dönemlerinde bireylerin satın alma gücünde meydana gelen düşüş gelecekte fiyatların daha da artacağı beklentisi nedeniyle tüketim kararlarını öne çekmelerine neden olmaktadır. “Enflasyonun artacağı veya geçmişteki yüksek enflasyonun devam edeceği beklentisi yaşanırken satıcılar, ileride daha yüksek fiyatla satacağını düşünerek mal ve hizmet miktarını azaltır, alıcılar ise ileride daha yüksek fiyatla alacağını düşünerek harcamalarını (talep) arttırır, fiyatlar artar, enflasyon olur” (Yerli, 2008, s. 10). “Belirsizlik ve bekleyişler yatırımları geciktirdiği için toplam arz düşük kalmakta ve talep karşılanamadığı için enflasyon yükselmektedir” (Zabun, 2020, s. 79).

Sonuç olarak olumsuz beklentilerin güçlenmesi ekonomik ve sosyal açıdan bireylerin, firmaların ve devletin karar alma süreçlerinde birbirlerini etkileyerek kırılması zor bir döngüye girmelerine sebebiyet vermektedir.

1.7. DIŞ TİCARET – ENFLASYON İLİŐKİŐİ

Çalışmanın şimdiye kadar olan kısmında dış ticaret ve enflasyona dair teorik bilgilere değinilmiştir. Daha önce de belirtildiğı gibi enflasyonu belirleyen değışkenlerden birisi dış ticarettir. Bununla birlikte dış ticaret de enflasyonu etkilemektedir. Literatürde de gösterildiğı üzere yapılan ampirik çalışmalar bu durumu desteklemektedir.

Bir ülkenin başka ülkelerle yaptığı ticaret, ithalat ve ihracatla ifade edilmektedir. Bu ticaret ilişkisinin enflasyonu ne derecede etkilediğı önem arz etmektedir. Çünkü dış ticaret, karar alıcıların uygulayacağı ekonomi politikalarını önemli düzeyde etkilemektedir. İşgücü ve girdi maliyetlerinin artması, para arzındaki artış, döviz kurlarındaki değışmeler, mevsimsel faktörler, enerji fiyatlarının yükselmesi veya döngüsel politikalar gibi nedenler enflasyon oranlarının yükselmesine sebep olabilir. “Enflasyon oranlarındaki bu istikrarsızlık dış ticaret, faiz oranları, işsizlik, ekonomik büyüme gibi birçok değışkeni etkilemektedir” (Çütçü, 2020, s. 261).

Daha önce de değinildiğı üzere dış ticaret dengesindeki değışmeler (dış açık veya dış fazla) enflasyonu, döviz kurlarını, bütçe dengesini ve cari açıkları etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyüme ve kalkınma stratejileri için önemli bir basamak olarak dış ticareti kullanmaktadır. Ancak dış ticaret açığı veren ülkeler önemli enflasyon problemleriyle karşı karşıya kalmaktadır.

Dış ticaret sonucu ülkeye giren döviz miktarı enflasyon üzerinde etkili olmaktadır. İhracatın ithalattan fazla olduğu durumda yani dış ticaret fazlası oluştuğunda ülkedeki döviz miktarı artacaktır. Bir ülkede döviz miktarı arttıkça yerli paranın değeri artacak ve talep enflasyonunu yukarı yönde hareketlendirecektir. Nitekim ithalatın ihracattan fazla olduğu durumda yani dış ticaret açığı oluştuğunda ülkedeki döviz miktarı azalacaktır. Bunun neticesinde bireyler daha fazla para talep edeceği için talep kaynaklı enflasyon artışı yaşanacaktır. Ayrıca döviz miktarının azalması döviz kurunu yükselteceğı için üretim sürecini de olumsuz etkileyerek maliyet kaynaklı enflasyonu artıracaktır.

Aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımlar da dış ticaret üzerinde belirleyici olmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımların dış ticareti etkilediği bir gerçektir. Ancak bu etki kimi zaman pozitif kimi zaman ise negatif yönlü olmaktadır. Bunun nedeni ise planlı ve istikrarlı bir enflasyon politikasına sahip olmaktan geçmektedir. DYY'ler yoluyla gerçekleşecek bir ihracat artışı, ülkedeki döviz miktarını artırarak para arzını yükseltecek, döviz kurunu düşürecek ve talep kaynaklı enflasyona neden olacaktır.

Yapılan bazı ampirik çalışmalarla dış ticaret ile enflasyon arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalarda genel olarak ihracat ve ithalatın enflasyonu artıran bir etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Nitekim ithalat ve ihracatın her zaman enflasyonu artırıcı bir etkisi olduğunu söylemek doğru olmaz. Bazı araştırmalara göre dış ticaretin enflasyonu düşürdüğü yönünde sonuçlara ulaşılmıştır.

Dış ticaret ve enflasyon ilişkisinin incelendiği bir araştırmaya göre ithalat ile enflasyon arasında ve ihracat ile enflasyon arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Şahin, 2018). Türkiye ile AB-28 ülkeleri arasında yapılan başka bir araştırmanın analiz sonucuna göre ihracat ile enflasyon arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuş, ithalattan enflasyona ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur (Çütü, 2020). Mısır devleti özelinde yapılan dış ticaret ve enflasyon ilişkisine dair çalışmada enflasyon ve dış ticaretin karşılıklı bir ilişkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır (Galal & Lan, 2017). Türkiye'ye yönelik yapılan döviz kuru, ithalat ve enflasyon ilişkisine dair bir çalışmaya göre döviz kuru artışı ithalat hacmini olumsuz etkilemektedir. İthalat, ara mal yönüyle üretim aşamasında da etkili olduğundan ihracat performansını da etkilemektedir. Enflasyon oranı ile ithalat hacmi arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur (Bayraktutan & Arslan, 2003).

28 OECD ülkesi arasında yapılan başka bir çalışmaya göre ise ihracat, ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımların enflasyonu düşürücü, ithalatın ise enflasyonu artırıcı etkisi olduğu sonucuna varılmıştır (Alpago & Dayıoğlu, 2023, s. 196). Doğrudan yabancı yatırım çıkışlarının dış ticarete etkisinin incelendiği çalışmaya göre araştırmada bahsi geçen ülkelerde doğrudan yabancı yatırım çıkışlarındaki %10'luk bir artış ana ülkenin ihracatını %0,8 ve ithalatını %0,5 oranında artırmaktadır. Sonuç olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırım çıkışları ile ana ülkenin dış

ticareti arasında tamamlayıcı bir ilişki vardır (Aydın N. , Doğrudan Yabancı Yatırım Çıkışlarının Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi, 2021). BRIC-T ülkeleri üzerine yapılan doğrudan yabancı yatırımların ihracat üzerine etkilerinin araştırıldığı çalışmada Çin, Rusya ve Hindistan ekonomileri için DYY'lerin ihracat üzerine olumlu etkileri saptanmışken, Brezilya ve Türkiye ekonomilerinde bu etkiler görülmemiştir (Durgun Kaygısız & Özbostancı, 2019).

Türkiye ekonomisi üzerine yapılan başka bir çalışmada araştırılan ihracat ve ithalatın enflasyon üzerindeki etkisine bakıldığında ihracat ve enflasyon arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İthalat ise enflasyonu negatif ve anlamlı olarak etkilemektedir (Baylan, Günay, Karakuş, & Çelik, 2021). Yeni Sanayileşmiş Ülkeler (NIC) için hazırlanan bir araştırmaya göre ithalatın enflasyon oranlarını pozitif yönde etkilediği, ihracat ve ekonomik büyümenin enflasyonu negatif yönde etkilediği anlaşılmıştır (Erdemli & Çelik, 2021). Türkiye’de ihracat, ithalat ve enflasyon arasındaki nedenselliğin araştırıldığı bir çalışmada ithalattan ihracata tek taraflı bir nedensel ilişkisi ortaya konmuştur. İhracat ile enflasyon arasında çift taraflı nedensellik ilişkisi bulunurken ithalattan enflasyona tek taraflı bir nedensellik vardır (Gedik, 2020).

Türkiye ekonomisine yönelik yapılan bir çalışmaya göre döviz kurlarındaki değişimin enflasyonu nasıl etkilediği araştırılmıştır. Bu araştırmaya göre kısa dönemde döviz kurlarındaki artışlar enflasyonu pozitif yönlü etkilerken döviz kurlarındaki azalışlar enflasyonu negatif yönlü etkilemiştir. Artışların azalışlara kıyasla daha baskın olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya göre uzun dönemde kur artış ve azalışlarının yurtiçi fiyatlar üzerindeki etkisinin nispeten aynı olduğu gözlenmiştir (Akıncı, Sevinç, & Yılmaz, 2023, s. 19-20). Türkiye’de enflasyon, döviz kuru ve dış ticaret dengesi ilişkisinin analiz edildiği başka bir çalışmada kurdaki değişikliklerin enflasyonu etkilediği tespit edilmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı TÜFE ve kurdaki değişimlere tepki vermiş, kur değişkeni ise enflasyon ve İİKO değişkenlerindeki değişimlere duyarsız kalmıştır. Ayrıca uygulanan döviz kuru politikalarının enflasyon ve dış ticaret dengesi için etkin olarak kullanılabilir olduğu çıkarımına ulaşılmıştır (Özer & Kutlu, 2019).

Türkiye’de 2007-2021’e ait enflasyon hedefleme döneminde döviz kurunun enflasyon üzerine etkisi ARDL ve NARDL modelleriyle analiz edilmiştir. Doğrusal ARDL modeline göre, döviz kurundaki artışların enflasyona etkisinin uzun dönemde anlamlı ve önemli artışlara neden olduğu sonucuna varılmıştır. NARDL modeli sonuçlarına göre ise döviz kurunun enflasyon üzerine geçiş etkisi kısa ve uzun dönemde asimetrik değişim göstermektedir. Döviz kuru geçişkenliğinin katsayılarının büyüklüklerinin değer kaybı ve değer kazancı durumunda farklılaşmaktadır. Uzun dönemde TL karşısında dolar kurunda %1 değer artışının enflasyon üzerinde sırasıyla, %0.71 ve %0.51 artışa, TL karşısında dolar kurundaki azalmanın ise enflasyon üzerinde %0.45 azalışa neden olduğu tahmin edilmiştir. Böylece tüketici fiyatlarının TL’deki değer kaybına TL’deki değerlenmeden daha fazla tepki gösterdiği anlaşılmaktadır (Altıntaş, 2024). 2008 küresel krizi sürecindeki enflasyon ve Türk lirasının değer kaybının Türkiye’nin dış ticareti üzerinde nasıl bir etki yarattığını belirlemek amacıyla hazırlanan bir çalışmada kısa dönemde reel efektif döviz kuru ihracat ve ithalatı azaltırken enflasyon ihracatı artırmaktadır. Uzun dönemli katsayı tahminlerine göre ise DOLS yönteminde reel efektif döviz kuru ile enflasyon değişkenlerinin ithalat ve ihracatı azalttığı tespit edilmiştir. FMOLS yönteminde sadece enflasyonun uzun dönemde ihracatı artırdığı belirlenmiştir. Ayrıca reel efektif döviz kurundaki değişimler ithalata göre ihracatta daha büyük bir azaltma etkisi yaratmıştır. İthalat ve enflasyon arasında çift yönlü, enflasyondan ihracata ise tek yönlü bir nedenselliğin olduğu sonucuna varılmıştır (Kopuk & Meçik, 2022).

Türkiye’ye yönelik döviz kuru, enflasyon ve dış ticaret arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada ithalat ile ihracat arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte döviz kurundan enflasyon ve ihracata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu gözlemlenmiştir (Aytekin & Uçan, 2022). Türkiye’de enflasyon hedeflemesinin, döviz kurunun enflasyon üzerine geçiş etkisini ne yönde etkilediğinin araştırıldığı bir çalışmaya göre döviz kurundaki ve pozitif döviz kurundaki artışın her dönemde (enflasyon hedefleme öncesi, enflasyon hedefleme dönemi ve tüm dönem) enflasyonun artmasına neden olduğu tespit edilmiştir. Negatif döviz kurundaki artışın ise tüm dönem ve enflasyon hedefleme öncesi için enflasyonu düşürücü etkisi olduğu sonucuna varılırken hedefleme döneminde anlamlı

bir etkiye yol açmamıştır. Bu sonuçlara göre tüketici fiyatlarının döviz kurundaki artışlardan daha fazla etkilendiği ve enflasyon hedefleme döneminde uygulanan kur politikaların enflasyonu anlamlı bir şekilde azaltmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Altıntaş & Özbek, 2024).

Türkiye’de enflasyon, dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada dış ticaret hadleri ile enflasyon arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada da bahsedildiği üzere bu tespit dışa açık ekonomilerde enflasyonun daha düşük olduğunu iddia eden Romer Hipotezi’ni desteklememektedir (Özen Atabey & Karakuş, 2022). Türkiye’de reel döviz kuru, ithalat ve ihracat arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmaya göre ithalattan ihracata doğru ve reel döviz kuru endeksinden ithalata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisine rastlanmıştır. Öte yandan ithalat ve ihracattan reel döviz kuruna doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir. Bununla birlikte ihracat ve ithalat arasındaki bağımlılık döviz kuru politikasını etkisiz hale getirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca çalışma bulgularına göre, reel döviz kurunun düşürülmesi durumunda ithalat azalırken, buna bağlı olarak ihracat da azalacaktır (Tapşın & Karabulut, 2013). Türkiye’de döviz kuru ile enflasyon arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada döviz kuru geçişkenliğinin genel tüketici fiyatlarını kısa dönemde %1,92, uzun dönemde ise %5,71 artırdığı tespit edilmiştir (Celkan, 2023).

BRICS-T ülkeleri için döviz kurunun dış ticaret üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmada döviz kuru, enflasyon ve kişi başı gelirdeki büyümenin ticaret dengesi üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur (Can & Kılıç, 2021). BRIC ülkeleri için hazırlanan bir araştırmada döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişki incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre Çin hariç BRIC ülkelerinin tamamında nominal döviz kurları ile enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Yani Brezilya, Rusya ve Hindistan’da enflasyon ve döviz kuru arasında uzun dönemli bir ilişki söz konusudur. Ancak BRIC ülkelerinde döviz kuru ile enflasyon arasında bulunan nedensellik ilişkisinin yönü farklılık göstermektedir. Rusya’da enflasyon ve döviz kuru arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuşken Brezilya’da enflasyondan döviz kuruna doğru bir nedensellik mevcuttur. Hindistan’da ise döviz kurunun enflasyonun nedeni olduğu sonucuna

ulaşılmıştır. Çin’de döviz kuru ile enflasyon arasında eş bütünleşme ilişkisi tespit edilmemiştir (Szydykova, Döviz Kuru ve Enflasyon Arasındaki İlişki: BRİC Ülkeleri Örneği, 2016). BRICS-T ülkelerinde faiz, döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada ise dolar kuru değişkeni yerel para birimleri (Rusya yerel parası Ruble hariç) karşısında değer kazandıkça ülkelerin tüketici fiyatları seviyesi yükselmektedir. Bu durum ortak Panel için de geçerlidir. Yine ülke bazlı olarak faiz oranları değişkeninin tüketici fiyatlar seviyesine etkisine bakıldığında Brezilya, Çin ve Güney Afrika’da negatif yönlü Rusya ve Türkiye’de ise pozitif yönlü bulunduğu görölmektedir (Geyik, Demir, & Erdoğan, 2022).

BÖLÜM 2. BRICS-T ÜLKELERİNİN GENEL EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

BRIC ülkeleri, başlangıçta dört büyük gelişmekte olan piyasa ekonomilerini tanımlamak için kullanılan kısaltmadır (O'Neill, 2001). Bu ülkeler Brezilya, Rusya Hindistan ve Çin'i kapsamaktadır. BRIC terimi ilk kez 2001 yılında Jim O'Neill tarafından hazırlanan "Building Better Global Economic BRICs" raporunda kullanılmıştır. Rapora göre BRIC ülkelerinin gelecekte G7 ülkelerinden daha fazla büyüyeceği ve dünya GSYH'sindeki paylarının artacağı öngörülmektedir. Resmi olarak ilk kez 2009 yılında Yekaterinburg'da toplanan zirvede küresel ekonomik durumu iyileştirme, küresel finans kurumlarını geliştirme ve bu dört ülkenin daha fazla iş birliği yapması yönünde kararlar alınmıştır (Bryanski & Faulconbridge, 2009). İleriki süreçlerde ise BRIC grubuna Güney Afrika'nın da katılmasıyla grubun ismi BRICS olarak anılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre Küba, Bolivya, Belarus, Kazakistan, Malezya, Endonezya, Uganda, Özbekistan ve Tayland'ın 2025 yılı içinde BRICS'e ortak devlet statüsünde katılacağını bildirmiştir (Abay, 2024a).

Daha sonra bu gruba başka ülkeler de dahil olmuş (Mısır, Etiyopya, İran, Birleşik Arap Emirlikleri, Endonezya) ve üye ülkelerin sayısı 10'a yükselmiştir. Arjantin de BRICS grubuna üye olmuş fakat yeni gelen hükümet bu anlaşmadan çekildiğini bildirmiştir. Halen başvurma düşüncesinde ve başvuru sürecinde olan ülkeler bulunmaktadır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in dış politika danışmanı Yuri Viktorovich Ushakov, Türkiye'nin BRICS'e üyeliği için başvuruda bulunduğunu açıklamıştır (www.bbc.com, 2024).

BRIC ekonomileri arasında bazı farklılıklar ve benzerlikler vardır. Hindistan ve Çin dünyanın başat sanayi malları üreticisi konumunda iken Rusya ve Brezilya sanayi girdileri ihracatçısı olarak başı çeken ülkeler olarak dikkat çekmektedir. BRIC ülkelerin karakteristik özellikleri arasında, yüksek nüfusa sahip olmaları, doğal kaynaklarının zengin olması, gelir ve tüketici sayısının hızla artması örnek olarak verilebilir. "BRIC tezine göre, bu ülkelerden sanayi ürünlerinin önemli üreticisi olan Çin ve Hindistan, hammadde ve enerji tedarikçisi durumunda olan Rusya ve Brezilya'nın güçlerini birleştirmeleri durumunda güçlü bir ekonomik blok oluşturarak dünya ekonomisinin

önemli aktörleri haline gelebilecekleri iddia edilmektedir” (Özsoylu & Algan, 2011, s. 1-2). Hindistan ve Çin küçük ev aletlerinden tekstile, elektronik mallardan mutfak eşyalarına kadar birçok farklı sanayi malının hem üreticisi hem de ihracatçısı konumunda bulunmaktadır. O nedenle Avrupa ve Amerika’daki birçok sanayi yatırımcısı bu ülkelerde yatırım yapıp üretimlerini burada gerçekleştirmektedirler. Brezilya demir cevheri ve soya, Rusya ise petrol ve doğalgaz ihracatçısı ülkelerdir. Hindistan ve Çin sanayi üretimlerinde Brezilya ve Rusya’nın ihracatını kullanmaktadır (Eğilmez, 2016, s. 280). Bu ülkelerin yanı sıra birliğe sonradan dahil olan Afrika’nın ikinci, dünyanın kırkinci büyük ekonomisi olan Güney Afrika, maden kaynakları açısından oldukça zengindir. Değerli maden ve mücevherat ihracatının yanı sıra turizm, otomotiv ve tarım sektörleri de oldukça gelişmiştir (www.kolayihracat.gov.tr, 2023).

Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre, beş yeni ülkenin dahil olmasıyla birlikte BRICS grubunun ekonomik büyüklüğü 29,5 trilyon doları geçmiştir. Bu ülkelerin dünya ekonomisindeki payı ise %28’e yükselmiştir. Çin ekonomisi 18,5 trilyon dolar ile birliğin lideri konumundadır. Bu alanda Çin’i takip eden diğer ülkeler sırasıyla 4,1 trilyon dolar ile Hindistan, 2,2 trilyon dolar ile Brezilya, 1,9 trilyon dolar ile Rusya ve 1,4 trilyon dolar ile Endonezya gelmektedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2025). Birliğe üye olan diğer ülkelerden Birleşik Arap Emirlikleri 536 milyar dolar, Güney Afrika 401 milyar dolar, İran 386 milyar dolar, Mısır 257 milyar dolar ve Etiyopya 192 milyar dolarlık ekonomik büyüklüğe sahiptir. BRICS’in genişlemesiyle toplam nüfus yaklaşık 3,5 milyara çıkarak dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 44’üne ulaşmayı başarmıştır (Abay, 2024b).

Bu ülkeler dünya ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır ve birlikte çalışarak ekonomik iş birliğini artırmayı hedeflemektedirler. Ekonomik güçlerini artırarak ticaret hacimlerini ve yatırım olanaklarını geliştirmek istemektedirler. Enerji ve doğal kaynakların paylaşımı ve etkin kullanımı bu ülkeler arasındaki ticaretin önemli bir tamamlayıcısı konumundadır (Karakurt, 2016). Uluslararası platformlarda daha fazla söz sahibi olmayı da hedeflemektedirler. BRICS ülkeleri tarafından 2015 yılında kurulan Yeni Kalkınma Bankası, gelişmekte olan ülkelerde altyapı ve sürdürülebilir kalkınma projeleri için kaynak seferber etmeyi amaçlayan çok taraflı bir kalkınma bankasıdır (New Development Bank, 2023). Bu bağlamda gelişmekte olan ülkelere

maddi destek ve tecrübe paylaşımı ile çok kutuplu dünya düzenine katkı sağlamayı amaçlamaktadırlar.

Dominic Wilson ve Roopa Purushothaman'ın 2003 yılında yayınladıkları "Dreaming with BRICS: The Path of 2050" başlıklı Goldman Sachs raporuna göre BRIC ülkeleri büyümeyi destekleyen politikaları sürdürür ve kurumları geliştirirse 2050 yılına kadar dünya ekonomisinde (özellikle G6 ülkelerinin yarısından fazlasından) daha büyük ekonomiye sahip bir güç haline geleceklerdir (Wilson & Purushothaman, 2003).

Aşağıda Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye'nin dış ticaret, enflasyon, gayri safi yurtiçi hasıla, işsizlik ve nüfus durumları gibi genel ekonomik özelliklerine ait bilgilere yer verilmiştir.

2.1. DIŞ TİCARET

Bu bölümde BRICS-T ülkelerinin dış ticaretine ait bilgilere yer verilecek ve bu ülkelere ait dış ticaret verileri grafik üzerinden incelenecektir. Bu ülkelerde ihracatın ithalatı karşılama oranına (İİKO) bakılacaktır. İİKO, bir ülkenin ihracatının ithalatını ne ölçüde karşılayabildiğini gösteren bir dış ticaret göstergesidir. "Bu oran da bize ithalat için gerekli dövizin ne kadarının ihracattan elde edilen dövizlerle karşılandığını ne kadarının başka yollarla ödenmesi gerektiğini gösterir" (Eğilmez, 2013).

İİKO %100'ün üzerindeyse, bir ülkenin ihracatı ithalatını tamamen karşılamaktadır. Bu oran %100'ün altındaysa, bu ülkenin ihracatının ithalatını karşılayamadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. İİKO ne kadar yüksekse, bir ülkenin ticaret dengesi o kadar iyi kabul edilir.

Elde edilen veriler Dünya Bankası'ndan derlenmiştir. Bu verilere göre ihracat ve ithalat verileri cari değerler üzerinden, milyar dolar cinsinden ifade edilmektedir.

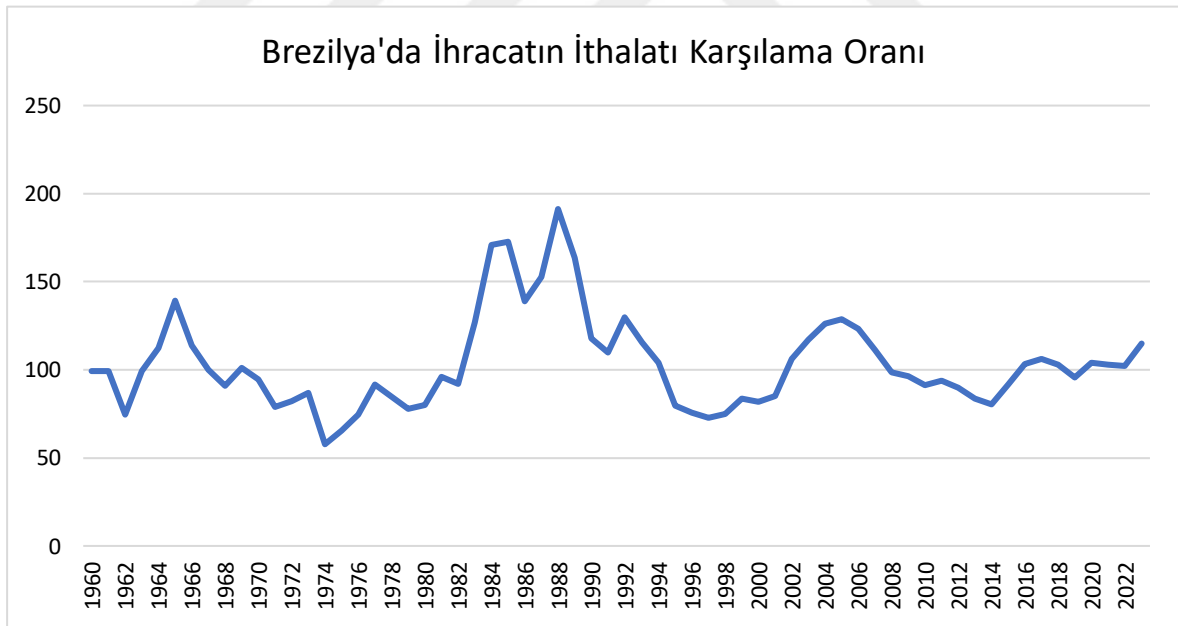
Brezilya, Güney Amerika'nın en büyük ülkesi olarak bölgesinde en fazla ürün çeşitliliğine sahip sanayi merkezlerinden biridir. Hayvansal ürünler, mineraller, metal ürünleri, ayakkabı ve deri, ağaç ürünleri ile tarım ürünlerinde dünya genelinde

karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir (Ağır & Yıldırım, 2015). Başlıca ihracat ortakları Çin, ABD ve Arjantin olup, ihraç ürünleri arasında ulaşım araçları, demir madeni, soya fasulyesi, ayakkabı, kahve ve otomobil yer alırken; ithalatında makine, elektrik ve nakliye ekipmanları, kimyasallar, yağ, otomotiv parçaları ve elektronik ürünler öne çıkmaktadır (Şıvga Keleş, 2021).

Brezilya, geleneksel pazarı olan Amerika kıtası ve Avrupa Birliği'nin yanında son dönemde Afrika, Orta Doğu ve Körfez, Doğu Avrupa ve Asya pazarlarına ihracatını önemli ölçüde artırmıştır. Güney-Güney ticareti olarak tanımlanan ve dünya ticaretinde giderek daha ağırlık kazanan eğilimde Brezilya'nın payı büyüktür.

Brezilya ihracatta sergilediği başarısını ihraç mallarını çeşitlendirerek ve geleneksel pazarlarının dışında kalan pazarlara açılarak elde etmiştir. Tarım ürünlerinin yanı sıra uçak, otomotiv, demir, kimyasallar, makine, ayakkabı, kağıt, elektrik ve elektronik gibi endüstri ürünleri de önemli ihraç kalemleri arasına girmiştir (www.ticaret.gov.tr, 2025, s. 7).

Brezilya'nın yıllara göre İİKO verileri Şekil 3'de gösterilmiştir. Hazırlanan grafik, Dünya Bankası'ndaki cari ihracat ve ithalat verileri baz alınarak oluşturulmuştur.

Şekil 2.1: Brezilya'da İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (1960-2023)

Kaynak: (databank.worldbank.org)

1960'lı yıllarda ithal ikameci politikalar uygulayan Brezilya'da 1965 yılına kadar ihracattan elde edilen döviz hızla artmış ve ithalatın tamamını ihracattan karşılayabilmeyi başarmıştır. 1965 yılından itibaren hızla düşüşe geçen İİKO, 1974

yılında en düşük seviyesine gerilemiştir. 1980 öncesinde birçok Latin Amerika ülkesinde yüksek enflasyon ve aşırı değerli ulusal para birimleri, insanların tasarruflarını çeşitli finansal varlıklara dağıtmak yerine yabancı para birimlerinde tutmalarına yol açmıştır (Güloğlu & Altunoğlu, 2002). Bu durum ithalatın artmasına ve dış ticarete dengesizliklerin yaşanmasında etkili olmuştur. 1967 ile 1983 yılları arasında ithalatın ihracattan daha fazla yükselmesinin yanı sıra 1973'deki Petrol Krizi nedeniyle petrol ithalinin maliyetinin artması da Brezilya'nın dış ticaret performansını zedelemiştir.

1970'lerde ihracatı teşvik edici politikalar izleyen Brezilya, 1983'de ihracat gelirleri ile ithalat giderleri arasındaki farkı kapatmış ve ithalatın tamamını ihracattan elde edilen döviz ile karşılar hale gelmiştir. 1980'lere gelindiğinde ekonomik kriz ve kaynaklardaki daralmalar nedeniyle söz konusu politikalardan vazgeçilse de İİKO'daki artış trendi 1985 yılına kadar devam edebilmiştir (www.ticaret.gov.tr, Brezilya Pazar Bilgileri, 2024). 1985 yılında sekteye uğrayan İİKO'daki artış trendi 1988 yılında zirve noktasına ulaşmıştır.

Brezilya 1990'lı yıllarda başlattığı ekonomik dönüşüm ile ithal ikameci politikalardan vazgeçmiştir. Brezilya, 1991'de kurulan ve MERCOSUR (Mercado Común del Sur) olarak bilinen Güney Ortak Pazarı'na üye ülkelerden birisidir. Bu ticaret ortaklığı üye ülkeler arasında ticari serbestleşmeye yönelik bir takım tarife indirimlerini içeren bir programdır. Brezilya'nın MERCOSUR sayesinde dış ticarete yönelik politikalarını şekillendirmesi önemli bir adım olarak görülmektedir (www.ticaret.gov.tr, 2024).

Emek ve doğal kaynak faktörlerinin olumlu etkisiyle önemli reformlar gerçekleştiren Brezilya, dış ticarete yönelerek dünya ekonomisindeki sahnesine çıkmaya başlamıştır (Mohammad, 2022). Brezilya'nın İİKO verilerine bakıldığında 1988 ile 1994 yılları arasında ihracatın ithalatı karşılama oranı azalsa da bu oran %100'ün üzerinde gerçekleştiği için Brezilya dış ticarete güçlü bir performans sergilemiştir.

Brezilya 1990'lı yıllarda dış ticarete yaşadığı ekonomik dönüşümler ile birlikte ihracatını artırma çabalarına girmiştir. Brezilya ekonomisi, 1995'de uygulanmaya

başlanan yönlendirilmiş sabit kur sistemi sayesinde 1997'deki Asya krizinin neden olduğu finansal karmaşıklık döneminde bu olumsuzluktan çıkmayı başarabilmiştir. Ancak 1998'deki Rusya krizinin neden olduğu ekonomik krizi atlatamayarak 1999'da çökmüştür. “Asya ve Rusya krizleri, Brezilya ekonomisini aşırı değerlenmiş döviz kuru ve gittikçe kötüleşen cari hesap dengesi ile yakalamıştır” (Kiper, 2012, s. 2).

1997 Asya mali krizi ve 1998 Rusya ekonomik krizi nedenleriyle yabancı yatırımcıların gelişmekte olan ekonomilerden çekilmesi Brezilya ekonomisine zarar vermiştir. Kriz dönemlerini zor da olsa atlatmayı başaran Brezilya 2001 yılından itibaren hem ihracatta hem de ithalatta ciddi bir sıçrama yapmış, 2002 yılında ihracatın yeniden ithalatın tamamını karşılar düzeye ulaşmıştır.

2008'deki Küresel Finans Krizi'nden de ciddi şekilde etkilenerek tüketimi durma noktasına gelen Brezilya'nın hammadde ve sanayi ihracatı ciddi oranda azalmıştır. 2010 ve 2011 yıllarında gerçekleşen büyük sel felaketleri ülkede yaşamı derinden etkilemiştir (www.bbc.com, 2010; www.dw.com, 2011).

Ülke önemli yıkımlarla uğraşırken 2013 yılında gerçekleşen hükümet karşıtı protestolar da ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir (www.voanews.com, 2013). Ardından Brezilya 2013 yılının son günlerinde yaşanan bir başka sel felaketi ile sarsılmıştır. Yollar ve köprülerin yıkıldığı, on binlerce kişinin tahliye edildiği yıkım nedeniyle Brezilya bir başka krizle boğuşmak zorunda kalmıştır (www.aa.com.tr, 2013).

Brezilya'da ihracat ve ithalat rakamları yükselse de İİKO 2014 yılına kadar düşüş göstermiştir. Bu tarihten sonra ithalat ve ihracatı yükselmeye devam eden Brezilya'da İİKO tekrar yukarı yönlü ivme kazanmış, 2020 yılından itibaren ithalatın tamamı ihracattan elde edilen dövizle karşılanır hale gelmiştir.

Tüm bu veriler ışığında Brezilya'nın dış ticaretine bakıldığında 1967 ile 1983 yılları arasında İİKO'nun 100 puanın altında kalması ile ithalat kalemleri ihracat haricinde başka kalemler ile karşılanmıştır. 1983 ile 1994 yılları arasında ihracatta ciddi bir sıçrama yapan Brezilya, 1994 ile 2002 yılları arasında yaşanan gelişmeler neticesinde İİKO'da yeniden bir gerileme yaşamıştır. 2008 yılına kadar ithalatın

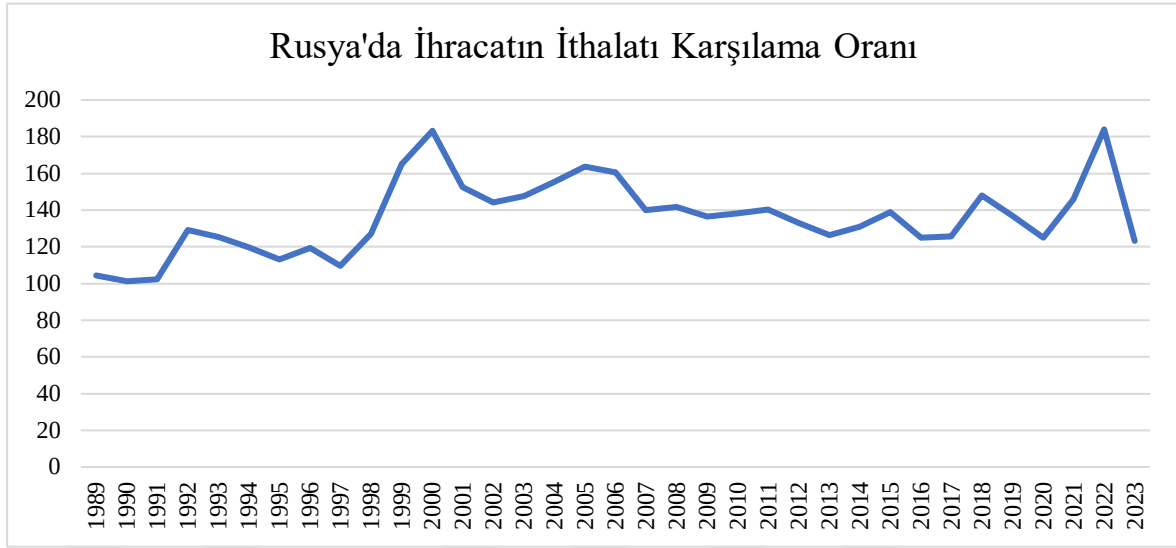
tamamını ihracattan karşılayan Brezilya’da İİKO, kriz sonrası tekrar 100 puanın altına düşmüştür. 2014 yılına kadar süren bu düşüş, tekrar yükselişe geçmiş, genel seyri dalgalı seyreitse de 2023 yılına kadar yükseliş trendini sürdürmeyi başarmıştır.

Brezilya 2023 yılında 339,7 milyar dolar ihracata ve 240,8 milyar dolar ithalata hacmine ulaşmıştır. 2022 yılına ait verilere göre dünyada %1,4 ihracat payı ile 24. sırada iken %1,1 ithalat pay ile 25. sıradadır (www.ticaret.gov.tr, 2025). Brezilya dış ticaretteki gücü ile potansiyeli yüksek olan Çin, Hindistan ve Rusya gibi ülkeler arasında görülmektedir (www.tim.org.tr, 2023).

Rusya zengin maden, petrol ve doğal gaz kaynakları ile birlikte geniş tarım arazileri ve ormanlık alanlarıyla dünyada en önemli hammadde tedarikçisi ülkeler arasında yer almaktadır. “Petrol ve ürünleri, doğal gaz, taşkömürü, tahıl, yağlı tohum ve bitkisel yağlar ile demir-çelik ürünleri başlıca ihraç kalemlerini oluşturmaktadır” (www.ticaret.gov.tr, 2024, s. 3).

Federal Gümrük Servisi tarafından açıklanan verilere göre, 2022 yılı ihracatı, RF tarihinde rekor kırarak %19,9 artmış ve 592,5 milyar Dolara ulaşmıştır. Buna karşılık, RF’nin ithalatı %11,7 oranında azalarak 255,3 milyar Dolara gerilemiştir. 2023 yılında ise RF’nin ihracatı %28,3 azalarak 425,1 milyar Dolar, ithalatı ise %11,7 artarak 285,1 milyar Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, RF’nin dış ticaret fazlası 140 milyar Dolar düzeyinde kaydedilmiştir. Ülkenin emtia ve enerji ürünleri dışı ihracatı ise toplam döviz girdisinin yaklaşık %28’ini oluşturmaktadır. Rusya’nın 285 milyar Dolarlık ithalatında ise makine aksam ve parçaları, elektrik ve elektronik ürünler, ilaç, cep telefonu, kara taşıtları ve aksamları, makineler, hava taşıtları ve gıda ürünleri ön plana çıkmaktadır (www.ticaret.gov.tr, 2024, s. 3).

Rusya’nın yıllara göre İİKO verileri Şekil 4’de gösterilmiştir. Hazırlanan grafik, Dünya Bankası’ndaki cari ihracat ve ithalat verileri baz alınarak oluşturulmuştur.

Şekil 2.2: Rusya'da İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (1989-2023)

Kaynak: (databank.worldbank.org)

Rusya'nın dış ticaretine ait verileri 1989 yılında başlamaktadır. Bunun nedeni ya daha önceki veriler verilerin mevcut olmaması ya da tek bir ülke olarak ele alınamamasından kaynaklanmaktadır. Rusya'nın dış ticaretini etkileyen üç tarihsel dönem bulunmaktadır: Birincisi Rusya'da yaşanan 1998 Finansal Krizi, ikincisi 2008 Küresel Finans Krizi ve üçüncüsü ise 2014 yılında başlayan ve ihracat ve ithalat hacimlerinde önemli düşüslere yol açan Ukrayna Savaşı'dır (Yüksel, 2016).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasından 2000 yılına kadar Rusya Federasyonu'nun dış ticaret politikaları dünyayla entegre olma çabaları ve siyasi coğrafyasındaki değişim nedeniyle önemli değişiklikler göstermiştir. 1990'lı yıllarda Rusya'nın dış ticareti devletin etki alanının azaltılmasıyla önemli derecede serbestleştirilmiştir. İthalat ve ihracatı kısıtlayan lisanslama sistemi gibi birçok tarife dışı engel ve uygulama ortadan kaldırıldı. Buna karşın petrol ürünlerindeki kısıtlamalar devam etmiştir. İhracat kısıtlamalarının birçoğunun kaldırılması ve pozitif reel faiz oranlarının oluşmasıyla ülkeden sermaye çıkışı engellenmiş ve buna bağlı olarak da faiz oranları artış trendine girmiştir. Ayrıca ithalat rekabetini artırmak için önlemler alınmaya devam edilmiştir. AB ile 1995 yılında İş Birliği ve Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmasıyla AB ülkelerinin Rusya'dan ithal edeceği sanayi ve tekstil ürünleri ile

elik ve nükleer maddeler hariç olmak üzere diğerk mal ve hizmetlere uygulanan ithalat vergileri kaldırılmıştır. Rusya yelik başvurusunda bulunduğ Dünya Ticaret rgt (DTÖ)’ne 1996 yılında katılım gerçekleşmiştir (İsmailov, 2003).

Rusya’da 1991-1998 döneminde yaşanan bu reformlar beklenen sonuçları vermemiş, birçok makroekonomik göstergede olumsuz gelişmeye yol açmıştır. Bu süreçte ekonomi daralmış, işsizlik oranı artmış, petrol fiyatlarındaki gerileme nedeniyle ihracat gelirleri azalmış ve sanayi üretiminde azalma meydana gelmiştir. Rusya 1998’de büyük bir ekonomik kriz yaşamış ve bölge ülkelerin yanı sıra ticaret yaptığı ülkeler de etkilenmiştir (Yüksel, 2016). Rusya yaşanan ekonomik kriz sonucunda borçlarını ödeyemeyeceğini duyurarak 1998’de moratoryum ilan etmiştir.

SSCB’nin yıkıldığı 1991 yılından sonra ihracat ve ithalat rakamları hızla artan Rusya’da İİKO 1992 yılında ani bir yükseliş yaşasa da ekonomik ve siyasi sorunlar nedeniyle bir süre düşüş yaşamıştır. Ancak bu düşüşe rağmen İİKO %100’n üzerinde kalmayı başarmıştır. Yani gerçekleşen ithalatın tamamı ihracattan elde edilen döviz ile karşılanabilmiştir.

1990’lı yıllarda pek çok ekonomik ve siyasi problemlerle mücadele eden Rusya 2000 yılından itibaren siyasi ve ekonomik istikrarı sağılamayı başarmıştır. Rusya’da genellikle cari işlemler hesabının fazla vermesi, döviz girişini önemli miktarda artırmıştır. 1998’deki mali krizin sonucunda Rus Rublesi, ABD Doları ve diğerk para birimleri karşısında değerk kaybederek Rusya’nın ihracatını teşvik etmiş, ithalatını sınırladığı için ticaret fazlasının büyümesinde etkili olmuştur. Rusya’nın ihracatında 1999 yılına kıyasla 2000’de %41 artış, ithalatında ise %11,5 artış gerçekleşmiştir (Aydın Y. , 2021). 2000 yılından sonra değışen hükümet ve ekonomi politikalarında yapılan değışikliklerin ardından ekonomik performansta iyileşme görülmeye başlanmıştır. Ülkenin bu çalkantılı zamanlarda yoluna devam etmesine yardımcı olan zengin Sovyet mirasının da etkisi oldukça etkilidir (Aydın Y. , 2021).

1997 ile 2000 arasında ihracatta yara almış olsa da ithalattaki azalma Rusya’nın İİKO’sunun yükselmesini ve tarihindeki en st seviyelerden birisine ulaşmasını sağılamıştır. Rusya 2008 krizine kadar dış ticarete yüksek hacimlere ulaşmıştır.

Rusya'nın ihracatının yaklaşık %70'i doğal kaynaklarından oluşmaktadır. Böylece artan petrol fiyatları Rusya'nın ihracat gelirlerinde önemli bir artışa yol açmıştır. İthalattaki artış hem tüketici kaynaklıdır hem de güçlü ruble nedeniyle fiyatları düşen ithal sermaye mallarına olan talebin artmasından kaynaklanmaktadır (İşcan & Hatipoğlu, 2010). Küresel talepteki düşüş nedeniyle, Rusya'nın ihracat ve ithalat hacimlerinde azalmalar yaşanmıştır. 2008 yılına kadar devam eden büyüme, krizin etkisiyle 2009 yılında daralmıştır (Kalaycı, 2011).

1997 ile 2000 arasında ihracatta yara almış olsa da ithalattaki azalma Rusya'nın İİKO'sunun yükselmesini ve tarihindeki en üst seviyelerden birisine ulaşmasını sağlamıştır. Rusya 2008 krizine kadar dış ticarete yüksek hacimlere ulaşmıştır. Rusya'nın ihracatının yaklaşık %70'i doğal kaynaklarından oluşmaktadır. Böylece artan petrol fiyatları Rusya'nın ihracat gelirlerinde önemli bir artışa yol açmıştır. İthalattaki artış hem tüketici kaynaklıdır hem de güçlü ruble nedeniyle fiyatları düşen ithal sermaye mallarına olan talebin artmasından kaynaklanmaktadır (İşcan & Hatipoğlu, 2010). Küresel talepteki düşüş nedeniyle, Rusya'nın ihracat ve ithalat hacimlerinde azalmalar yaşanmıştır. 2008 yılına kadar devam eden büyüme, krizin etkisiyle 2009 yılında daralmıştır (Kalaycı, 2011).

2000 yılından sonra ihracat ve ithalattaki değişimler İİKO'ya azalış ve artış olarak yansımıştır. 2007 krizinden sonra ithalatta yaşanan yükseliş İİKO'nun azalmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, 2007 küresel finansal krizi, Rusya'nın dış ticaretinde daralmaya, enerji ihracat gelirlerinde azalmaya ve genel ekonomik faaliyetlerde yavaşlamaya neden olmuştur.

2014 yılında petrol fiyatlarının düşmesi Rusya'nın dış ticaretine zarar vermiştir. Bununla birlikte Ukrayna krizi nedeniyle Batılı ülkeler tarafından Rusya'ya ekonomik yaptırımların uygulanması Rusya'nın dış ticaretini olumsuz etkilemiş ve ekonomik büyümede yavaşlamaya neden olmuştur. 2015 yılında Türkiye ile Rusya arasında yaşanan uçak krizi de bu sürece etki etmiştir.

Rusya'nın dış ticaretinde 2016 yılına kadar süren gerilemede petrol fiyatlarının düşmesi ve Ukrayna krizi gibi faktörler etkili olmuştur. 2016 yılından sonra

toparlanarak yükselişe başlayan ihracatın ithalatı karşılama oranı Covid-19 pandemisinin neden olduğu küresel talepte azalmalar ve enerji fiyatlarındaki değişmelerle tekrar negatif bir eğilim sergilemiştir. 2020’de sona eren bu düşüş 2022’ye kadar yükselmiş ve İİKO’da tarihindeki ikinci zirveyi yaşamasını sağlamıştır.

2022 yılında Ukrayna’ya askeri hareket düzenleyen Rusya’ya uygulanan uluslararası yaptırımlar nedeniyle ithalat rakamları artarken ihracatın azalması İİKO’ya düşüş olarak yansımıştır. Bu yaptırımlar, enerji ihracatı başta olmak üzere birçok sektörü etkilemiş ve Rusya’yı dış ticaretinde yeni arayışlara yöneltmiştir. (www.ticaret.gov.tr, 2024). Rusya’nın dış ticaretinin 2023 yılında %3,6 büyümesinin nedenleri ise ithal ikameci uygulamaların istikrarlı bir şekilde yürütülmesi ve ülkenin üretime ağırlık vermesi olarak belirtilmektedir (www.ticaret.gov.tr, 2024).

Genel itibariyle 1991 yılı sonrası yükselen İİKO, Rusya’nın iç ve dış siyasetindeki gelişmeler, ekonomik krizler ve savaşlar gibi nedenlerle uzun süreli bir periyod izleyemeden ani düşüşler ve yükselişler yaşamıştır. Bu düşüşlerde enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar ve uluslararası yaptırımlar gibi faktörler de belirleyici olmuştur. İncelenen dönemde Rusya’da ihracatın ithalatı karşılama oranı daima %100’ün üzerinde kalmış ve ihracattan elde edilen dövizin tamamı ile ithalat giderleri karşılanabilmiştir.

Hindistan çok zengin olmayan doğal kaynaklara sahiptir. Bu nedenle dünya nüfusunun %17’sine sahip olan Hindistan’ın doğal kaynaklara olan ihtiyacı oldukça fazladır. “Hindistan’daki en önemli madenler kömür, demir ve boksittir. Petrol ve gazın büyük çoğunluğu ithal edilmektedir. Büyük coğrafi ve iklimsel farklılıklar bölgeler arasında gelir dağılımı ve ekonomik gelişmişlik farklılıklarının sebeplerinden birisidir” (www.ticaret.gov.tr, 2024, s. 3). Çalışan nüfusun %60’ının tarım sektöründe istihdam edilmesi gelişmiş ülkelerin aksine bir durum sergilemektedir.

“Hindistan ekonomisinin başlıca sektörleri tarım, tekstil, imalat sanayii ve hizmet sektörleridir. Bunlar arasında en önemlileri çoğunlukla orta sınıfın istihdam edildiği, rekabet gücü yüksek hizmet sektörü ve eğitimsiz ve yoksul kesimin istihdam

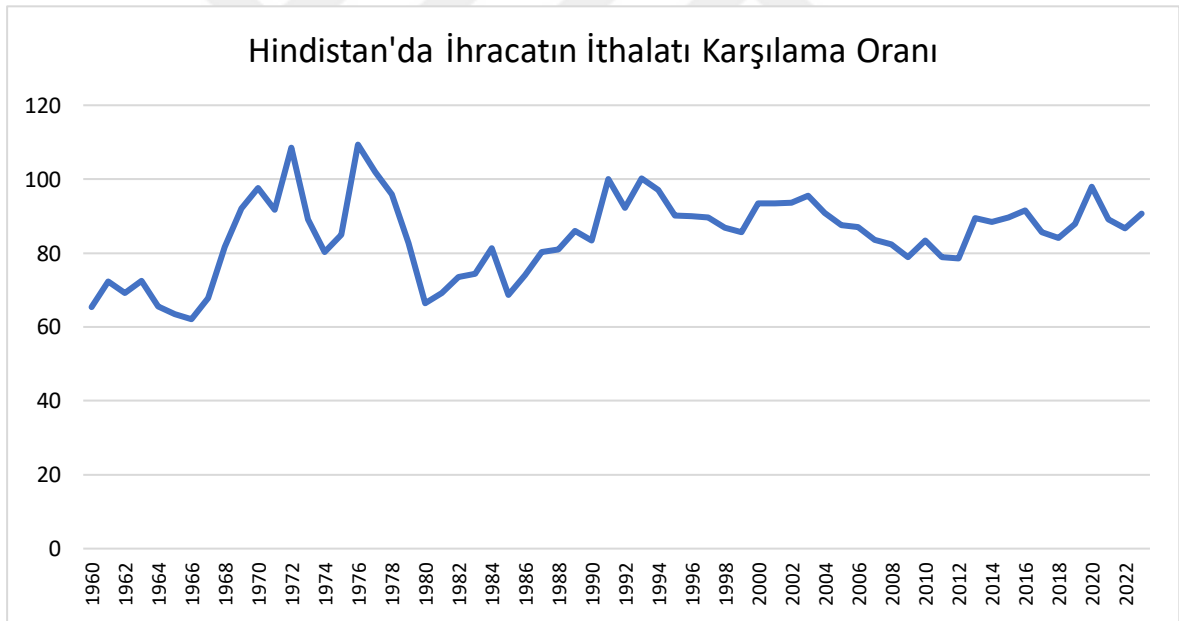
edildiği tarım sektörüdür” (Uysal, 2019, s. 237). Hindistan yatırımlar, dış ticaret ve özel sektör üzerinde mutlak egemenliğe sahip bir ülkedir.

Hindistan’ın ihracatı 2023 yılında, bir önceki yıla göre %4,6 oranında azalarak 432,0 milyar dolar olmuştur. Aynı yıl ülkenin ithalatı ise %8,9 oranında azalmış ve 667,2 milyar dolar olmuştur. Aynı yıl ülkenin dış ticaret hacmi %7,3 oranında azalarak 1,1 trilyon dolara düşmüş, dış ticaret açığı ise %16,0 oranında azalarak 235,2 milyar dolar olmuştur.

2023 yılı itibariyle ülkenin ihracatındaki başlıca ürünler: İşlenmiş petrol ürünleri, ilaçlar, elmaslar, telefon cihazları, mücevherat, pirinç, otomotiv aksam ve parçaları, binek araçlar, işlenmemiş alüminyum ve kabuklu hayvanlar olmuştur.

2023 yılı itibariyle ülkenin ithalatındaki başlıca ürünler: Ham petrol; işlenmemiş ya da yarıişlenmiş altın; taşkömürü; petrol gazları; elmaslar; elektronik entegre devreler; telefon cihazları; işlenmiş petrol ürünleri; otomatik bilgi işlem makineleri ile bunlara ait birimler ve palm yağıdır (www.ticaret.gov.tr, 2024, s. 5).

Hindistan’ın yıllara göre İİKO verileri Şekil 5’de gösterilmiştir. Hazırlanan grafik, Dünya Bankası’ndaki cari ihracat ve ithalat verileri baz alınarak oluşturulmuştur.

Şekil 2.3: Hindistan'da İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (1960-2023)

Kaynak: (databank.worldbank.org)

Hindistan'ın 1960'dan günümüze kadar dış ticaretindeki değişimler çeşitli iç ve dış ekonomik, politik ve sosyal faktörlerin etkisiyle şekillenmiştir. Bu faktörler Hindistan’ın İİKO’sundaki değişimi üzerinde önemli bir etkisi olmuştur.

Hindistan'ın 1960'larda uygulamaya koyduğu Yeşil Devrim politikası ile birlikte ithal ikameci politikalara yönelerek tarım sektörünün gelişmesi için önemli adımlar atmıştır (Aksoy & Tang, 1992). 1966'dan sonra ihracat artışı yaşanırken ithalatı azalmaya başlayan Hindistan'da İİKO 1972 yılında %100'ü aşmıştır. Ancak 1973 ile 1979 yılları arasında petrol fiyatlarının iki kez büyük oranda artması ve Irak ile İran arasındaki gerilim Hindistan dış ticaretini etkilemiştir. 1960'lar ve 1970'ler Hindistan dış ticaretinde ani artış ve azalışların yaşandığı bir dönem olmuştur. İhracatın ithalatı karşılayamadığı 1972'ye kadar İİKO %100'ün altında kalmıştır. Yaşanan gelişmelerden dolayı 1972 ve 1976 yıllarında İİKO %100'ün üzerine çıkmış olsa da bu durum kalıcı olamamıştır.

1980'li yıllara gelindiğinde Hindistan, diğer birçok ülkede olduğu gibi serbestleşme politikaları uygulamaya karar vererek ihracata dayalı büyümeyi hedeflemiştir. Ancak ithalat artış hızı ihracat artış hızından daha yüksek olması nedeniyle cari işlemler dengesinde bozulmalar meydana gelmiştir. 1980'de 66,41 seviyesine gerileyen İİKO, 1985'de sert bir düşüş yaşamış olsa da 1991 yılına kadar yükseliş trendini sürdürmüştür.

Hindistan'da 1990'larda gerçekleşen dini temelli çatışmalar siyasi istikrarsızlık sorununu artırmıştır. Ayrıca Irak ile İran arasında yaşanan Körfez Savaşı Hindistan'daki istikrarsızlığı ağırlaştırmış, çok düşük seviyelere ulaşan döviz rezervleri nedeniyle Hindistan 1991'de ödemeler dengesi krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu krizden çıkmak için IMF ve Dünya Bankası tarafından oluşturulan istikrar ve yapısal uyum programlarını uygulayan Hindistan toparlanma sürecine girmiştir. Bu süreç zaman zaman siyasi ve toplumsal sorunlarla zedelense de uygulanan reformlar sayesinde Hindistan ekonomisi hızlı bir büyüme sürecine girerek GSYH'si dış şoklar olmadığı sürece %7'lere ulaşmış ve ölüm oranlarının azalması sağlanmıştır (Öz, 2007).

1990'lı yılların ortalarından itibaren uygulanan reformlar sayesinde Hindistan ekonomisi hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Ancak, 1996-1998 yıllarında yaşanan siyasi istikrarsızlıklar tekrar bütçe açıkları gibi sorunlara yol açmış ve ekonomik durgunluğun yaşanmasına sebep olmuştur. 1990'lara gelindiğinde yabancı sermaye yatırımlarına yönelik daha esnek politikalar benimsenmiş ve Hindistan'ın kalkınması,

artan doğrudan yabancı yatırımların yarattığı ihracat sayesinde sürdürülebilir hale gelmiştir (Ahluwalia, 2005). 1990'ların ikinci yarısından itibaren ithalat ve ihracat rakamları artan Hindistan'da ithalat daha fazla arttığı için İİKO 2000 yılına kadar düşüş göstermiştir. Hindistan'da 1970 ile 2006 yılları arasında yapılan bir çalışmada ham petrol ithalatının uzun vadeli gelir esnekliği 1,97 olarak ölçülmüştür. Bu durum ise ekonomik büyüme ile ham petrol ithalatı arasında tek yönlü ve uzun vadeli bir nedensellik olduğunu göstermektedir.

2000'li yıllarda uygulanan reformlar ve küresel ekonomiye entegrasyon çabaları, Hindistan'ın dış ticaret performansını iyileştirmiştir (Al & Özdil Akman, 2017). 2000'li yıllarda Hindistan, özellikle bilgi teknolojileri ve hizmet sektöründe önemli ilerlemeler kaydetmiştir (Kale, 2009). Bu sektörlerin ihracatındaki artış, İİKO'nun hızlı bir şekilde düşmesinin önüne geçmiştir. 2000 ile 2003 yılları arasında yükseliş gösteren İİKO, 2004 yılında Hint Okyanusu'nda yaşanan büyük bir deprem ve ardından gelen tsunami nedeniyle düşüşe geçmiştir. İhracat ve ithalat rakamları yükselse de ithalatın daha fazla yükselmesi İİKO'nun düşmesine neden olmuştur. Ardından 2007 küresel finans krizinin yaşanması Hindistan'ın dış ticaretini etkileyerek İİKO'daki düşüşün devam etmesine neden olmuştur.

2008 yılında başlayan küresel ekonomik durgunluk, dünya ticaretinde genel bir yavaşlamaya neden olmuş ve Hindistan'ın ihracatını olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde ithalatın ihracattan daha hızlı artması, dış ticaret açığının büyümesine yol açmıştır. Hindistan küresel ekonomik krizden olumsuz etkilenmesine rağmen hızlı ekonomik büyümesini sürdürebilmiş, küresel ekonomi ve siyasetteki nüfuzunu ve varlığını artırmak için proaktif adımlar atmaya başlamıştır. (Maimaitiaili, 2020). 2012 yılına kadar düşmeye devam eden İİKO, bu tarihten sonra ihracattaki artış ve ithalattaki azalış sayesinde dış ticaretteki etkinliğini artırmaya başlamıştır. Çin ve Hindistan'ın 2013 yılında kendi toprakları olduğunu iddia ettikleri Aksay Chin bölgesinde iki ordunun karşı karşıya gelmesi sonrasında gerginlik diplomatik bir yaklaşımla çözüme kavuşmuştur. Ancak bu artış 2017'de yürürlüğe giren vergi sistemi nedeniyle kesintiye uğramıştır. Daha sonra toparlanma sürecine giren Hindistan'da ihracat artarken ithalat azalmaya başlamış ve bu durum İİKO'ya olumlu yansımıştır. Ancak Kovid-19

pandemisinin yarattığı olumsuz etkiler, ithalatın ihracattan daha fazla artmasına neden olarak İİKO'ya negatif yansımıştır.

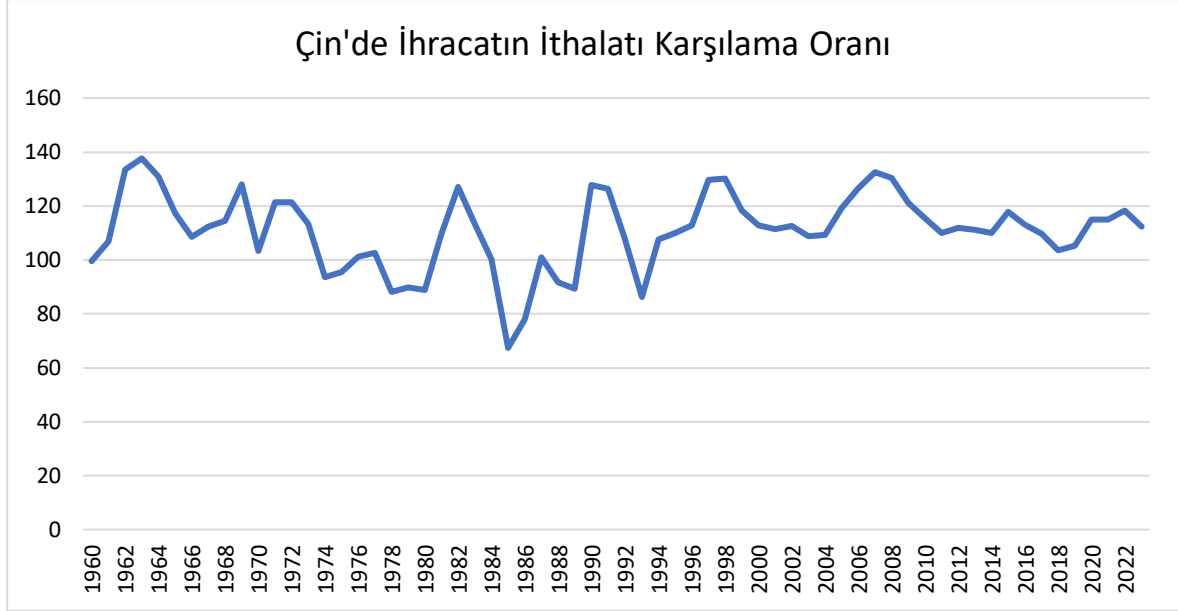
Sonuç olarak ekonomik reformlar, petrol krizleri, küresel gelişmeler, teknolojik ve sektör bazlı gelişmeler gibi çeşitli faktörler Hindistan'ın dış ticaretindeki değişimlerin sebepleri olarak sayılabilir. Özellikle 1991 sonrası uygulanan liberalleşme politikaları ve yapısal reformlar Hindistan'ın dış ticaret yapısını ve performansını önemli ölçüde etkilemiştir. Hindistan'da ihracatın ithalatı karşılama oranı genel olarak %100'ün altında kalmıştır. Bu bağlamda Hindistan, ithalatının büyük bölümünü ihracat gelirleriyle karşılayabilmiş olsa da geri kalan kısmı için başka yollarla elde ettiği döviz gereksinim duymaktadır.

Çin, mineral kaynakları bakımından oldukça zengin bir ülkedir. Dünyanın en büyük altın üreticisi olması yanında doğal gaz, demir ve kömür dahil olmak üzere yaklaşık 17 tür mineral kaynağına sahip olması bakımından dünyanın önde gelen ülkelerinden biridir (www.ticaret.gov.tr, 2024). Kömür üretiminde dünyada birinci sırada olan Çin'de enerji tüketimi de bir hayli yüksektir.

2023 yılında 3,38 trilyon dolarlık ihracatla dünya ihracatından %14,6 pay almıştır. Ülkenin ihracatı bir önceki yıla göre %6 oranında azalmıştır. İhracatında önde gelen pazarlar ABD, Hong Kong Özel İdari Bölgesi (Çin), Japonya, Güney Kore ve Vietnam'dır.

2023 yılında 2,56 trilyon dolar ithalatla dünya ithalatından %10,9 oranında pay almıştır. İthalatı bir önceki yıla göre %6 oranında azalmıştır. İthalat yaptığı başlıca ülkeler Tayvan, ABD, Güney Kore, Japonya ve Avustralya'dır. 2023 yılında ithal ettiği başlıca ürünler Elektrikli makina ve cihazlar, Mineral yakıtlar ve yağlar, Metal cevherleri, Makinalar ve mekanik cihazlar ve aletler ve Mücevherattır (www.ticaret.gov.tr, 2024, s. 9).

Çin'in yıllara göre İİKO verileri Şekil 6'da gösterilmiştir. Hazırlanan grafik, Dünya Bankası'ndaki cari ihracat ve ithalat verileri baz alınarak oluşturulmuştur.

Şekil 2.4: Çin'de İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (1960-2023)

Kaynak: (databank.worldbank.org)

Çin'in 1960-2023 yılları arasında İİKO'sundaki değişimler, ülkenin ekonomik dönüşümü ve küresel entegrasyonu açısından oldukça önemlidir. Çin'in dış ticareti ülkenin iç dinamikleri, ekonomi politikaları, dünya ile entegre olma çabaları ve uluslararası olaylar çerçevesinde şekillenmiştir.

1949 yılında kurulan Çin Halk Cumhuriyeti 1958'de ortaya konan "İleri Doğru Büyük Atılım" kampanyasıyla sanayi alanında hız kazanmak istemiştir. Ancak komünist yönetime karşı uygulanan ABD ambargosu ve iklim şartlarının elverişsiz olması gibi nedenlerle başarısız olmuştur (Güller, 2012). Bu dönemde ithalatı azalan Çin, ithal ikameci yaklaşımlarla bu açığını kapatmak istemiştir. Ancak tarım işçilerinin endüstri tesislerinde çalışmak zorunda olması nedeniyle gıda üretimi düşen Çin'de büyük bir kıtlık meydana gelmiş ve ölüm oranları olağanüstü seviyelere çıkmıştır. Yaşanan büyük kıtlık neticesinde özellikle sanayi sektörü ve hizmet sektöründe keskin bir gerilemeye neden olmuştur. Sanayileşmeye verilen önem, maden kaynakları, işgücü ve Sovyet teknolojik desteğiyle birleşince Çin Halk Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nin en önemli pazarı haline gelmiştir (Zulibiya, 2017). Dış ticaret alanında ihracat ve ithalat,

dışa kapalı ekonomi uygulaması nedeniyle oldukça düşük oranlarda gelişme göstermiştir.

Çin'in kalkınma stratejisi 1964 yılından sonra yeniden değiştirilerek çeşitli tehditlere karşı korumak için iç bölgelerde endüstri alanları kurulmaya başlandı. 1966'ya kadar artan endüstriyel üretim Kültür Devrimi ile durma noktasına gelmiştir (Naughton, 2006). 1966 yılına kadar geçen bu süreçte ekonomik planlamalar, politik uygulamalar, ambargo ve iklim şartları gibi nedenlerle Çin'in dış ticareti oldukça değişken bir süreçten geçmiştir. Ancak İİKO, Çin tarihindeki en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

1969 yılına doğru ABD tehdidinin azalması Çin'i bir nebze rahatlatmış olsa da Rusya ile ilişkilerin gerilmesi ihracat ve ithalat rakamlarına negatif yansımıştır. 1969'dan sonra yeni politikalar benimseyen Çin hükümeti hızlı bir şekilde endüstriyel üretimi artırma yoluna girmiştir. 1970'den sonra daha ılımlı politikaların izlenmesi, yatırımların planlı bir şekilde yapılması ve diğer devletlerle ekonomik ilişkilerin yeniden kurulması Çin'in dış ticaretine olumlu yansımış ve ihracat ithalat rakamları hızlı bir şekilde artmıştır. Ancak bu endüstrileşme süreci makine teçhizat ithalatını artırmış, 1973 petrol krizinin de etkisiyle ithalat rakamları aşırı yükselerek İİKO hızlı bir şekilde düşmüştür (Naughton, 2006).

Mao'nun 1978'deki ölümünden sonra iktidara gelen Deng Xioping, bu politikaların sürdürülemez olduğunu fark ederek kolektif tarımı kaldırmış ve 1980'lerin başında özel teşebbüsün geri dönmesine izin vermiştir. Böylece Çin'de açık ekonomi politikaları uygulanmaya başlanmıştır (Yalın & Çetinbakış, 2019). Uzun yıllar boyunca dışa kapalı ekonomi politikası izleyen Çin, yeni gelen hükümet sayesinde 1978 yılında gerçekleşen reform hareketleri ile piyasa ekonomisine geçişin temellerini atmıştır. "1978 yılındaki Çin reformu hem sanayi hem ekonominin gelişimi için önemli dönüm noktasıdır" (Azizoğlu, 2024, s. 49).

Yapılan reformlar ile serbestlik kazanmaya başlayan Çin ekonomisi dışa açık ekonomi politikasının temellerini atmıştır. Çin'de uygulanmaya başlanan piyasa reformu ile birlikte tarımsal üretimde verimlilik artışı yaşanmış, petrol gibi ham

maddelerin ihracatına öncelik verilmiştir. Bu süreçte ithalat kısıtlamalarının azaltılması doğrudan yabancı yatırımlara ve ithalat artışlarına yol açarak 1982-1985 yıllarında İİKO'nun 67'lere kadar düşmesine neden olmuştur. Fakat yapılan ekonomik hamlelerin meyvesi daha sonra toplanmış, 1990 yılına kadar ihracat ithalatın üzerine çıkmış ve İİKO'da artış gözlenmiştir.

Çin'in 1986 yılında DTÖ'ye üyelik başvurusu 2001 yılında kabul edilmiştir. Bu süreçte tarımsal üretimdeki reformlar ile toprağın işletilmesi serbestleştirilmiş, DYY'lere sağlanan yatırım olanakları artırılmıştır. Ayrıca 1990'larda kamu işletmelerinin yetkileri sınırlandırılmış, kırsal alanlarda faaliyete başlayan işletmeler ile üretimin hız kazanması sağlanmıştır. “Çin'in dünya ekonomisinde Asya ejderhası haline dönüşmesinin temel nedenlerinden biri Özel Ekonomi Bölgelerinin kurulması ve bu nedenle artan Doğrudan Yabancı Yatırımlardır” (Yalın & Çetinbakış, 2019, s. 136). Özellikle 1999 yılında bazı şehirlerde kurulan özerk ekonomik bölgeler ülkedeki yabancı yatırımların artmasını sağlamıştır (Deniz, 2019).

1997 Asya Krizi ve 1998 Rusya Krizinin etkisiyle ithalat rakamlarının ihracata yaklaşması İİKO'ya düşüş olarak yansısı da bu durum 2003 yılında sona ermiş ve ihracat rakamları tekrar ithalatın üzerine çıkmıştır. Çin ekonomisinde 1997 yılı ile 2002 yılı arasında yaşanan ekonomik büyümede düşüş ve fiyatlardaki durgunluğun sebebi ise verimsizlik veya teknolojik yetersizlik olarak açıklanmaktadır (Yalın & Çetinbakış, 2019).

DTÖ'ye katılmasıyla piyasa ekonomisine geçiş yapan Çin, ekonomik büyümesinde artış yakalamış, yaklaşık beş yıl içinde tüm tarife dışı engelleri kaldırmış ve kota uygulamasına son vermiştir. Bununla birlikte bazı mallarda gümrük tarifelerini düşürmüş, üretimde uygulanan yerli girdi kullanılması zorunluluğu, ihracata dayalı politikalar ve belirli firmalara uygulanan dış ticaret serbestisi gibi hakların kaldırılmasına yönelik anlaşmalar yapmıştır (Aynagöz Çakmak, 2008). DTÖ'ye katılmasıyla uluslararası ticarete önemli bir faktör haline gelen Çin, ülke ekonomisinde de pozitif yansımalar elde etmiştir. Özellikle ihracatçıların başka pazarlara açılması ülkeye döviz girişini artırmıştır. Ayrıca Çin'deki ucuz işgücü çok uluslu şirketlerin Çin pazarına girme isteğini artırmıştır (Şimşek, 2005).

Çin, 1978’den itibaren son 30 yılda hayata geçirdiği reformlarla önemli bir ekonomik büyüme sağlamış ve 2005’den itibaren dünyanın en güçlü ekonomileri arasına girmiş, en büyük ihracatçı ülkelerden biri haline gelmiştir. “Dış yatırımı çeken bir ülke olması ile birlikte sahip olduğu döviz rezervleri ve bütçe fazlası vermesi hususunda rekora ulaşmış durumdadır” (Yalın & Çetinbakış, 2019, s. 127).

Tüm dünyada talepte daralmaya neden olan 2008 küresel finans krizi Çin ekonomisinde de olumsuz etkiler yaratmıştır. İhracatı 2009’da daralma yaşamış, sonrasında ise ithalat artışı nedeniyle İİKO’da düşüş gözlemlenmiştir.

İlk defa 2013 yılında duyurulan Kuşak ve Yol Girişimi, Çin’in dış ticaret politikalarında önemli basamak olmuştur. Bu proje Asya, Afrika ve Avrupa’daki ekonomileri birbirine bağlayarak yatırım, ticaret ve altyapı alanlarında iş birliğini artırmayı hedeflemektedir (Yılmaz, 2020).

ABD, dış ticaret açığını azaltmak için uygulamaya koyduğu bir takım korumacı politikalar nedeniyle 2018 yılında ticaret savaşlarını başlatarak Çin’e karşı cephe almıştır. ABD-Çin Ticaret Savaşları Asya, Amerika ve Avrupa ülkelerinde ciddi ekonomik kayıplara neden olmuştur. “Dünyadaki toplam ticaret ve GSYH’deki büyüme azalmıştır. Dünya ekonomisi yaklaşık %1,5’luk bir kayıp yaşamıştır. Dünya genelinde ihracattaki büyüme 2018 ve 2019 yıllarında bir önceki yıla göre azalmıştır” (Şanlı & Ateş, 2020, s. 97). ABD ve Çin arasında yaşanan ticari çekişmeler Avrupa’da, Japonya’da, Türkiye ve komşu ülkelerde, Rusya ve Hindistan ile Kanada gibi bölgelerde etkili olmuş, küresel bir savaş izlenimi ortaya çıkmıştır.

Bu problemlerin yanında Çin üretimde teknoloji ithal ederek geniş bir pazara ve talebe ulaşmış, bu sayede ihracat miktarını artırmayı başarmıştır. “İleri imalat sanayi kümelerini geliştirerek ve yüksek teknoloji ürünlerinin dış ticaretteki teknolojik katma değer oranını arttırma hedefinin bulunduğunu söylemek mümkündür” (Yu, 2018; akt. Azizoğlu, 2024). “Covid-19 salgınının oluşturduğu manzara küresel tedarik zincirinin bir kısmının kesintiye uğramasının veya çökmesinin bu zincirin diğer kısmındaki tedarik ve üretim sistemini hızla etkileyeceğini ve küresel iş bölümünün başarısızlığına yol açacağını bir defa göstermiştir” (Azizoğlu, 2024, s. 51). 2019’da Çin’de ortaya

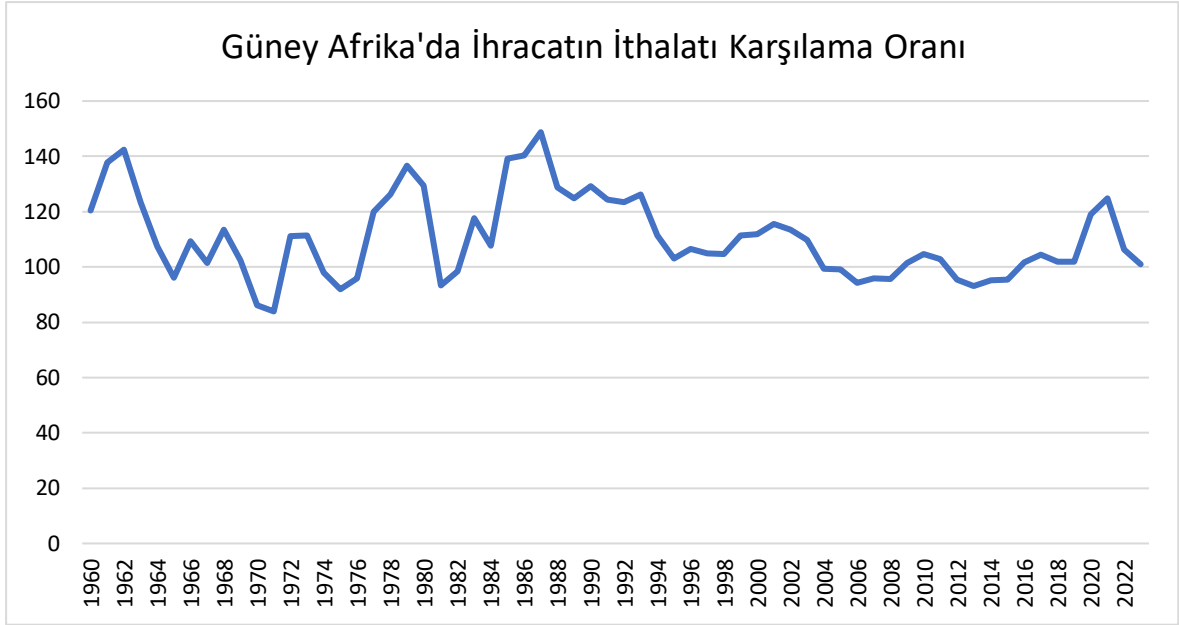
ıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan bu pandemi nedeniyle ihracat ve ithalat süreçleri oldukça zarar görmüştür. Çin Halk Cumhuriyeti, 2023 yılı dış ticaret verilerine göre en yüksek ticaret hacmine sahip, en fazla dış ticaret fazlası veren, birinci sıradaki ihracatçı ve ikinci sıradaki ithalatçı ülkedir.

Bu bağlamda 1960-2023 döneminde Çin'in dış ticaretindeki değişmelere iç siyaset, ekonomik reformlar, uluslararası krizler, dünya ile entegre olma çabaları ve teknolojik yatırımlar gibi çeşitli faktörler etkili olmuştur. Bu dönemde İİKO'daki değişmelere Covid-19 pandemisinin de etkisi olmuştur.

“Güney Afrika Cumhuriyeti dünyanın en büyük platin, krom, manganez ve vanadyum üreticisi olmasının yanında önemli altın, kömür, demir ve değerli taşlar üreticisidir” (www.ticaret.gov.tr, 2024, s. 4). Ancak, ülkenin ihracatında madenler ve değerli taşlar önemli bir yer tutsa da yapılan ihracat hammadde fiyatlarını daha hassas hale getirmektedir. Ayrıca ülkenin oldukça zengin olan bitki örtüsü ile birlikte yaban hayvanlarındaki çeşitlilik de oldukça ilgi çekicidir.

Esasen, GAC gelişmiş ekonomisi, finansman ve sanayi altyapısı ve alım gücünün yanında bölgedeki merkezi konumu ve tercihli ticaret anlaşma ve düzenlemeleri ile Sahra Altı Afrika lkelerine, AB ve ABD pazarlarına gümrüksüz ve daha kolay giriş olanağı sağlaması nedeniyle önemli bir ülkedir. GAC, Sahra Altı Afrika için ticari, ekonomik ve kültürel merkez konumundadır. Sahra-altı Afrika ülkelerine açılan kapı olarak da nitelendirilmektedir (www.ticaret.gov.tr, 2024, s. 8).

Güney Afrika'nın yıllara göre İİKO verileri şekil 7'de gösterilmiştir. Hazırlanan grafik, Dünya Bankası'ndaki cari ihracat ve ithalat verileri baz alınarak oluşturulmuştur.

Şekil 2.5: Güney Afrika'da İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (1960-2023)

Kaynak: (databank.worldbank.org)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomide ithal ikameci politikalar uygulayan Güney Afrika Cumhuriyeti, zengin maden kaynakları ve ucuz iş gücü sayesinde imalat sanayisini hızla ilerletmiştir. “Ülke ihracatının gelişmesinde, 1960’lı yıllarda maden ve minerallere olan dünya talebinin artması etkili olurken, ekonomideki aksaklıklar nedeniyle meydana gelen istikrarsız dönemler yaşanmışsa da büyüme dinamizmi 1980’li yıllara kadar devam etmiştir” (Dal, 2012, s. 1).

Güney Afrika 1960’lı yıllarda beyaz nüfus göçü alması ile birlikte çektiği yabancı yatırımlar sayesinde bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Ancak siyah etnisiteye mensup halkın ayrımcılığa uğraması ülke çapında karışıklıklara neden olmuştur. 1970’li yıllarda “Apartheid” uygulamalar nedeniyle uluslararası yaptırımlara maruz kalan Güney Afrika’da petrol ambargosu nedeniyle enerji fiyatlarında artışlar meydana gelmiştir (www.tasam.org, 2011). Aynı zamanda 1973 Petrol Krizi’nin etkisi de Güney Afrika’da derinden hissedilmiştir.

Güney Afrika’da 1980’li yıllar siyasi çatışmalar ile geçmiştir. Anayasa değişiklikleri, toplumsal gösteriler ve iç çatışmalar ülke ekonomisindeki kırılganlığı artırmıştır (Dal, 2012). 1980’li yıllarda artarak devam eden Apartheid politikalar ülke

içinde siyasi çatışmalara dönüşmüş ve bu durum ekonomiye de yansımıştır. Güney Afrika'daki kaos ortamı ve uluslararası yaptırımlar 1980'lerin ilk yarısında ihracatta azalmaya neden olurken ithalatın dalgalı seyretmesi İİKO'ya olumsuz yansımış ve düşmesine neden olmuştur. 1987 yılına kadar birçok problemle mücadele eden Güney Afrika iç karışıklıklar, ambargolar, küresel krizler ve emtia fiyatlarındaki yükselişler gibi nedenlerle dış ticarete pek çok kez yara almıştır.

Güney Afrika Cumhuriyeti 1990'lı yıllara kadar ithalata yönelik sürdürdüğü korumacı politikalardan vazgeçmiş ve liberalleşme adımları artmaya başlamıştır. Hükümetin 1986 yılından sonra ülkede yaşayan diğer ırklarla yumuşama sürecine girmesi ve ülkenin 1990'larda dış ticarete serbestleşme adımlarını atmasıyla ihracat ve ithalat rakamları artmaya başlamış fakat İİKO düşüş sürecine girmiştir. Sahra altı Afrika için transit ticaretinde stratejik bir noktada olması nedeniyle bölgeye açılan kapı olarak önemli bir konuma sahiptir (www.ticaret.gov.tr, 2024). Güney Afrika'da Nelson Mandela'nın 1994 yılında devlet başkanı olmasıyla birlikte siyasi istikrar ortamı oluşturulmuş, ekonomik büyüme trendine sahip olması sağlanmıştır. Nelson Mandela'nın devlet başkanı olması sonrasında uluslararası iş birliklerine katılımlar sağlanmış, Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği Örgütü gibi kuruluşlara üyelikler tekrar başlamıştır.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin 1994 yılında başlayan demokratikleşme süreciyle birlikte dünya ekonomisine entegre olması sağlanmıştır. "Kurumsal altyapısı, gelişmiş ve çeşitlendirilmiş sanayii altyapısı, esnek döviz kuru politikası, istikrarlı enflasyon oranları, esaslı olarak yerel para birimi üzerinden borçlanmaya imkân veren derinliği, yüksek yurtiçi sermaye piyasaları gibi güçlü yanlarına rağmen; GAC ekonomisinin başlıca sorunları yüksek borçluluk ve işsizliktir" (www.ticaret.gov.tr, 2024, s. 5). Güney Afrika'nın demokratikleşme sürecinin başlamasıyla birlikte 2000'li yıllarla birlikte genel ekonomik performansı yükselişe geçmiştir.

İthalat 2000'den 2005'e kadar yine hızla artmıştır. Bu artış özellikle otomobil gibi dayanıklı mallarda yoğunlaşmıştır. İthalattaki ikinci dikkat çeken büyüme ise emtiada gerçekleşmiştir. Buna karşılık ihracat hacmindeki büyüme ithalatın altında kalmıştır. Ayrıca emtia ihracatının yavaş büyümesi, altın ihracatının hızla düşmesi ve

diğer emtiaların çok düşük oranlarda kalması İİKO'ya olumsuz yansımıştır. Hizmet ihracatındaki büyüme ise dikkat çekmektedir (Edwards & Lawrence, 2006).

Güney Afrika'da 2010'lu yıllarda ekonomide bozulmalar meydana gelmiştir. İthalatın ihracattan fazla olmasından dolayı ülkedeki döviz miktarının azalması, döviz kurlarındaki yükselmesinin ülkenin yerli parasını değersiz hale getirmesi, küresel ve iç ekonomik sorunlar ile enerji fiyatlarındaki artış gibi faktörler bu bozulmanın nedenlerinden bazılarıdır. Ayrıca 2008 krizi sonrası emtia fiyatlarındaki düşüş özellikle maden ihracatçısı olan Güney Afrika ekonomisi için olumsuz sonuçlara neden olmuştur (Palacıoğlu, 2018). Güney Afrika randı 2007'nin dördüncü çeyreği ile 2008'in dördüncü çeyreği arasında dolar karşısında %60'a yakın değer kaybetmiştir (thedocs.worldbank.org, 2009). Bununla birlikte 2010 yılında Güney Afrika'da organize edilen Dünya Kupası turnuvası hem ülkenin altyapısının güçlendirilmesine katkı sağlamış hem de turizm gelirlerinden ekonomik kazanç sağlamasına olanak tanımıştır.

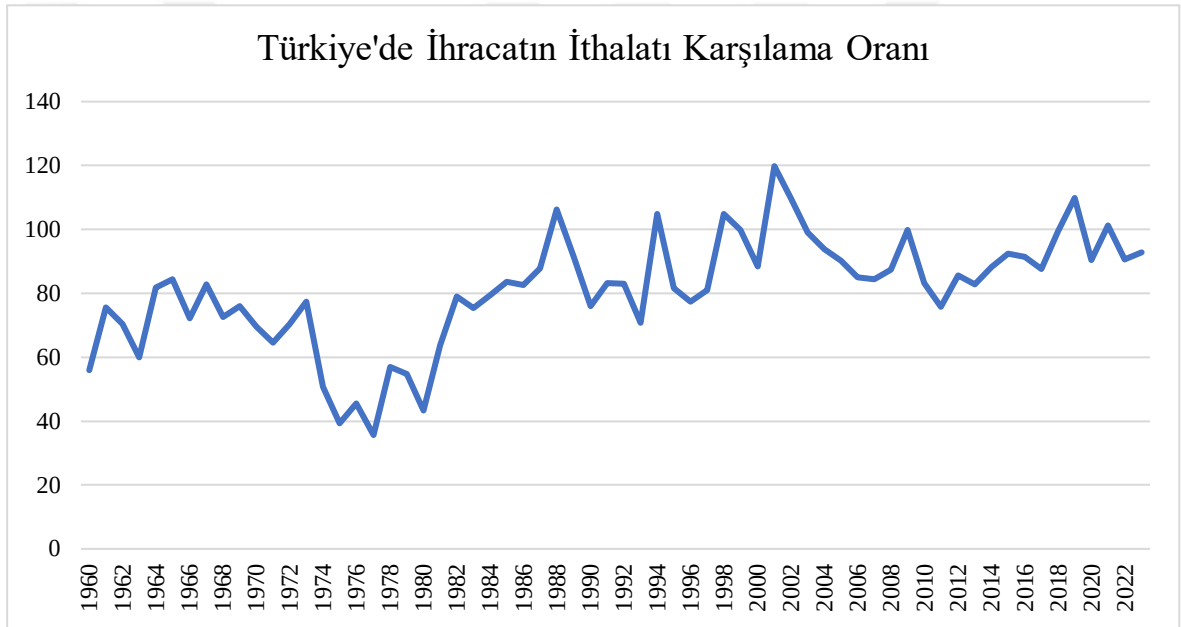
Kriz sonrasında yaşanan toparlanmaya rağmen elektrik arzı kısıtlamaları gibi enerji arz sorunları üretimi ve ihracatı sınırlandırmıştır. Ayrıca, üretim çıktısı, elektrik üretimi ve kapasite kullanımı kriz öncesi zirvelerin oldukça altında kalmıştır (OECD, 2013). 2019'da yaşanan pandemi nedeniyle küresel arz zincirlerinin çökmesi dış ticaret rakamlarının aniden düşmesine neden olmuştur. Bu etki ithalatın düşmesine neden olurken emtia fiyatlarının yükselmesi ihracatı ciddi şekilde artırmıştır. Bu durum İİKO'ya da yansımış ve 2021 yılına kadar artmaya devam etmiştir. 2021 yılında yaşanan iç huzursuzluk Güney Afrika'da pek çok problemin yeniden doğmasına neden olmuştur. Bununla birlikte pandemi sürecinin atlatılması küresel talebin artmasına neden olmuş, ihracat artışı yavaşlarken ithalat artışı ihracatı yakalamıştır.

Bu bağlamda Güney Afrika'nın İİKO'su ihracat kalemlerinin dar olması, yüksek ithalat bağımlılığı ve yapısal zayıflıklar nedeniyle sık sık dalgalanmaktadır.

Türkiye'nin hammadde ithalatında demir-çelik, plastik ve mamulleri, makine, elektrikli makine ve cihazlar, otomotiv ve gıda sektörleri ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda bu ürünlerin bazılarında ihracatçı konumundadır (Palacıoğlu, 2018). Bununla birlikte Türkiye enerjide dışa bağımlı olduğu için enerji ithalatı son derece önemlidir.

Özellikle nihai ürün fiyatlarına yansıyan doğalgaz, petrol ve kömür gibi doğal kaynaklar Türkiye'nin ithalatında büyük bir paya sahiptir. Öte yandan otomotiv, beyaz eşya, tekstil, altın ve mücevher ile tarım ve gıda ürünleri ihracatta büyük bir orana sahiptir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD)'ın 2021 Küresel Ticaret Raporu'nda belirtildiği üzere Türkiye 2021 yılında enerji, kimya, tarım, metal ve mineral sektörlerinde ihracat artışı yaşamıştır (Orkunoğlu Şahin, 2022).

Türkiye'nin yıllara göre İİKO verileri Şekil 8'de gösterilmiştir. Hazırlanan grafik, Dünya Bankası'ndaki cari ihracat ve ithalat verileri baz alınarak oluşturulmuştur.

Şekil 2.6: Türkiye'de İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (1960-2023)

Kaynak: (databank.worldbank.org)

Planlı ekonomiye geçişle birlikte 1963'ten itibaren yapısal reformlar uygulanmaya başlanmıştır. Bu reformlar refah iyileştirmesi ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılmasını hedeflemektedir. Aynı zamanda ekonomik büyümeyi teşvik etmek için ithal ikameci sanayileşme yaklaşımı uygulanmaya başlanmıştır. Ancak siyasi istikrarsızlık ve darbenin olumsuz etkileri mali politikaları baskılayıcı etkilere yol açmıştır (Özdemir, Kantürk Yiğit, & Oral, 2016). Bu nedenle 1971 yılına kadar ithalat ihracata yaklaşarak artmaya devam etmiş ve İİKO'nun düşmesine neden olmuştur.

1970'in ilk yarısında artmaya başlayan İİKO, 1973-1974 petrol şoku ve batı ülkelerinde enflasyonun yükselmesi, dış ticaret haddinde bozulmaya ve cari açığın artmasına neden olmuştur (Öztürk & Özyakışır, 2005). 1976'da tekrar yükselişe geçen İİKO bu sefer de 1980 darbesi sebebiyle yara almıştır. 1980 yılında ithal ikameci politikalardan vazgeçilerek ekonominin dışa açılması yönünde adımlar atılmış ve ihracat odaklı bir sanayileşme politikası izlenmiştir (Çalışkan, 2023).

Türkiye ekonomisi 1980 öncesinde birçok iç ve dış problemle mücadele etmekteydi. 1980 yılında yayınlanan 24 Ocak kararları ile ekonomide istikrar programı uygulamaya konulmuş, ekonomi yapısal bir dönüşüm sürecine girmiştir. İthal ikameci politikalardan vazgeçilerek liberal ekonomi politikaları çerçevesinde dış ticaret serbestleştirilerek ihracata dayalı sanayileşme politikası benimsenmiştir (Sarıçiçek, 2023). Dış ticaretin serbestleştirilmesi ile birlikte döviz alım satımı serbestleştirilmiş, devalüasyonlar yapılmış, döviz piyasasındaki kontroller kaldırılmıştır. İthalatı kısıtlayıcı uygulamalar azaltılmış, devletin dış ticaret üzerindeki otoritesi zayıflatılmış, yabancı yatırımların artması için teşvikler sağlanmıştır (Yapar Saçık, 2009). İhracat ve ithalat rakamları inişli çıkışlı bir süreç geçirmiş olsa da İİKO 1987 yılına kadar yükselişini sürdürmüştür.

Türkiye 1990'lı yıllarda birçok siyasi, ekonomik ve uluslararası faktörlerden etkilenmiştir. 1990'daki Körfez Savaşı nedeniyle Türkiye ekonomisi zarar görmüştür. "Bölgede oluşan kaos ortamı Türkiye'de pahalıya mal olmuştur. Bölgeyle ticaret nerdeyse durma noktasına gelmiştir. Petrol boru hattının devre dışı kalması maliyetleri artırmıştır" (Bayrak & Kanca, 2013, s. 6). Savaşın ardından bölgede otoritenin zayıflaması nedeniyle terör eylemlerinin artması, Türkiye'nin savunma harcamalarını artırarak enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. Bununla birlikte 1994 yılındaki 5 Nisan kararları ithalatın hızla artarak İİKO'nun azalmasına neden olmuştur. "Bu yıl yapılan devalüasyonla TL'nin değer kaybetmesi sağlanmış ve ihracat rekor düzeylere ulaşmıştır" (Bayrak & Kanca, 2013, s. 8).

1999 yılında yaşanan Gölcük Depremi nedeniyle ülke büyük bir ekonomik kayıp yaşamıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri ticaret hadlerinde büyük bir azalmaya neden olmuştur (Hepaktan & Karakayalı, 2009). "Sonuç olarak 2001 yılı ekonomide %-

9,4'lük negatif büyüme, %68,5'lik enflasyon oranı, %8,4'lük işsizlik oranı, 84,9 milyar dolar iç borç stoku, 38,7 milyar dolar dış borç stoku, 31,3 milyar dolarlık ihracat ve 41,4 milyar dolarlık ithalat ile sıkıntılı bir yıl olmuştur” (Bayrak & Kanca, 2013, s. 13).

2002 yılında AK Parti hükümetinin iktidara gelmesi ile istikrar ortamı oluşturulmuş, IMF ve Dünya Bankası'nın önerdiği Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nı uygulanmasıyla uluslararası finans çevrelerinden destek görmüştür. 2007 yılına gelindiğinde ihracat tutarı 107 milyar dolara ulaşırken ithalat tutarı 170 milyar dolara çıkmıştır. Bu durum ise cari açık ve dış borç stokunda ciddi bir artışa neden olmuştur. “2007 yılında cari açık 35 milyar doları, dış borç tutarı ise 200 milyar doları aşmıştır. Bu dönemde dünya genelinde yükselen enerji fiyatlarının cari açığın genişlemesine büyük katkısı olmuştur” (Bayrak & Kanca, 2013, s. 13).

2002 yılından itibaren artış gösteren ithalat ve ihracat değerlerine rağmen ithalat daha fazla yükseldiği için İİKO düşme eğilimine girmiş ve bu durum 2007 yılına kadar sürmüştür. 2008 krizinin etkisiyle dış ticaret ciddi miktarda düşmüş, İİKO ise kriz etkisiyle 2009'a kadar yükselmiştir. “Bunun yanı sıra 2011 yılında Japonya'da meydana gelen 8,9 şiddetindeki deprem Asya bölgelerini ekonomik açıdan etkilemiştir. Gelişen olumsuz durumlar sebebiyle petrol fiyatlarında artış gözlenmiştir” (Çakır, 2019, s. 81).

2014 yılında durgunluk sürecine giren ekonomide yatırımlar azalmış, dış talepteki yetersizlik üretim ve kapasiteyi olumsuz etkilemiştir. 2012 yılı itibarıyla artmaya başlayan dış ticaret ve İİKO, 2015 yılında Rus savaş uçağının düşürülmesi ile patlak veren Türkiye ile Rusya arasındaki kriz nedeniyle en büyük ticaret ortaklarından Rusya ile ilişkilerinin kötüleşmesine ve ekonomik yaptırımlara neden olmuştur. Bu durum ise dış ticaret düşerken İİKO yükselmesine neden olmuştur. 2016'da 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin etkisiyle ihracat ve ithalat yeniden düşmüştür.

Türkiye'de 2017 yılında işsizliği düşürmeye ve ekonomik büyümeyi yükseltmeye yönelik birtakım önlemler alınmıştır. “2018 finansal krizi ile TL değer kaybında artış, enflasyonda ve borç yükünde yükselişe karşılık, Türkiye'nin dış ticaret hacmi 2014 ve 2021 yıllarından sonra en yüksek değeri olan 408 milyar dolara erişmiştir” (Orkunoglu Şahin, 2022, s. 83). 2019 yılında ortaya çıkan Covid-19

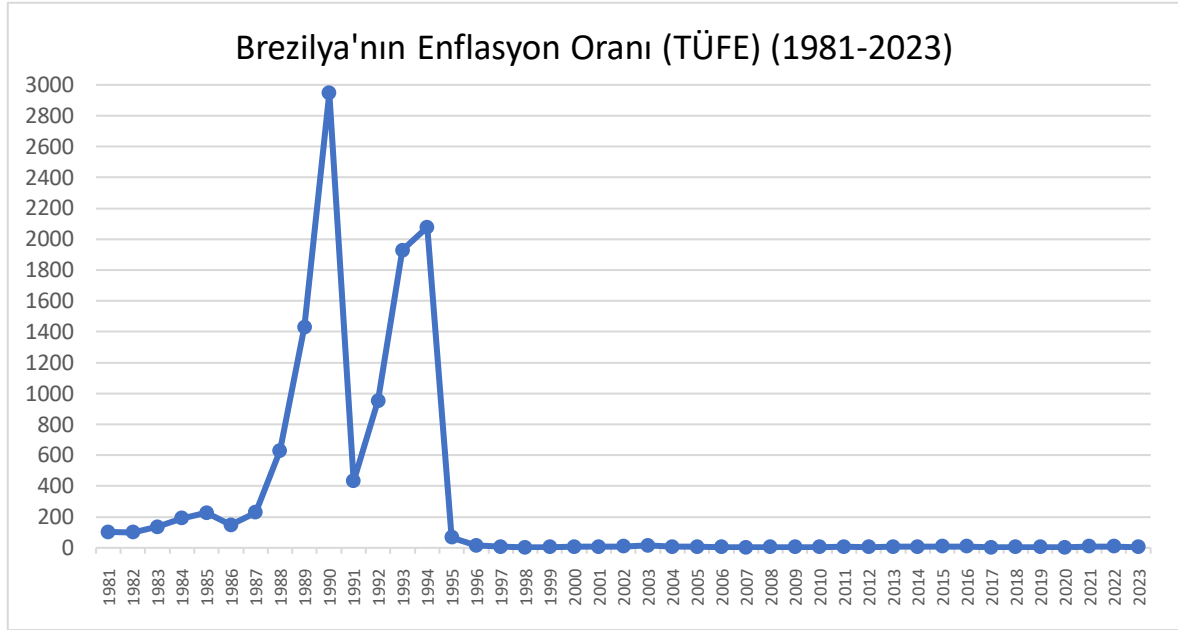
pandemisi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de olumsuz durumlara yol açmıştır. “Bu süreçte öncelikle dış ticaret olmak üzere turizm, sanayi ve hizmetler sektöründe hızlı gerilemeler yaşanmış, güven endekslerinde ise önemli düşüşler görülmüştür” (Çütçü, 2021, s. 3). 2017 itibariyle artan dış ticaret pandemisinin etkisiyle 2020’de tekrar yara almış fakat sonrasında büyümesini sürdürmüştür.

2022 yılında Rusya’nın Ukrayna’yı işgal etmesi, Rusya üzerinde uluslararası yaptırımlara neden olmuş, bu durum Türkiye ekonomisini de etkilemiştir. Türkiye’de yaşanan 6 Şubat depremleri ise ekonomik olarak ülkeyi derinden sarsmıştır.

Bu bağlamda Türkiye’nin 1980 öncesinde genel olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı 80’in altında kalmışken dışa açık ekonomiye geçiş ile birlikte dış ticaret ülkenin aleyhine gelişerek 80’in üzerine çıkmış ve zaman zaman 100’ü aşarak ithalatın tamamını ihracattan elde ettiği döviz ile karşılayabilmektedir. Dış ticaretteki bu değişimin sebepleri ülkede ve küreselde yaşanan ekonomik krizler, döviz kuru dalgalanmaları, küresel talepte yaşanan değişimler, politik istikrarsızlıklar ve enerji fiyatlarındaki artışlar olarak sayılabilir.

2.2. ENFLASYON

Dünya Bankası’ndan elde edilen Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye’nin enflasyon verileri aşağıda ayrı ayrı gösterilmiştir. Brezilya’nın enflasyon verileri 1981 yılından, Çin’in enflasyon verileri 1987 yılından, Hindistan, Güney Afrika ve Türkiye’nin enflasyon verileri ise 1960 yılından başlamakta ve 2023 yılında sonlanmaktadır. Rusya’nın enflasyon verileri ise 1993 yılından başlayıp 2021 yılında sona ermektedir. Rusya’nın 2022 ve 2023 verileri Dünya Bankası’nda bulunamamıştır. Bu nedenle eksik veriler tradingeconomics.com sitesinden dahil edilmiştir.

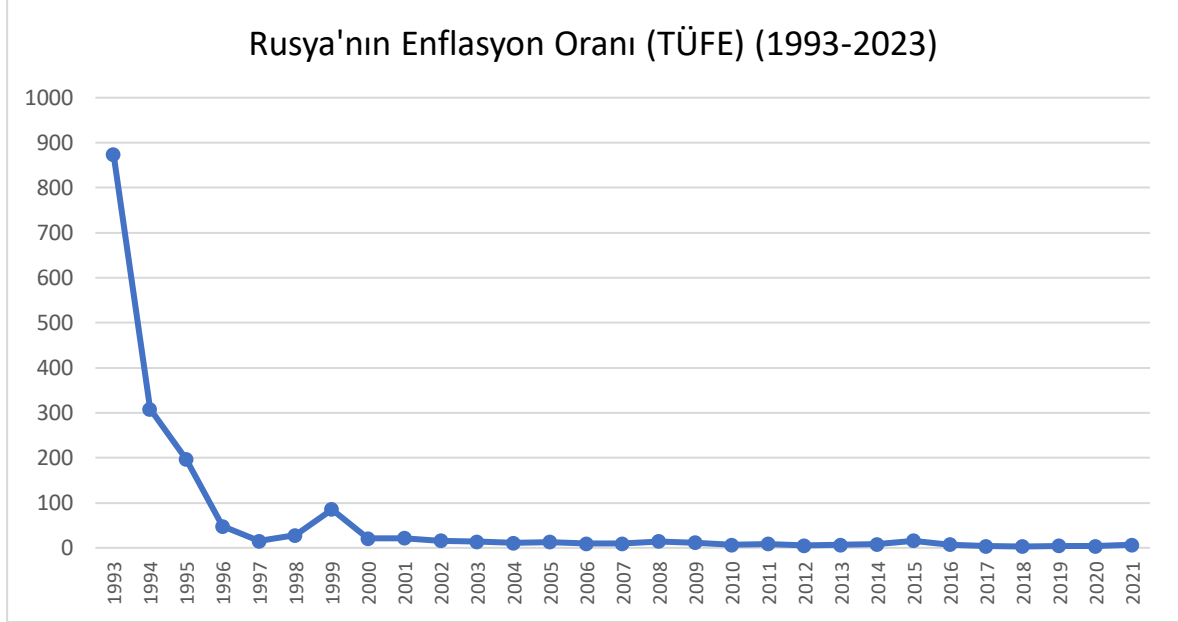

Şekil 2.7: Brezilya'nın Enflasyon Oranı (TÜFE) (1981-2023)

Kaynak: (databank.worldbank.org)

Brezilya'nın 1980'lerde yaşadığı ekonomik kriz ve kaynaklardaki daralmalar nedeniyle enflasyon oranı %101,7'den %225,9 seviyesine yükselmiştir. 1986'da %147,1 seviyesine düşse de hızla artmış ve 1990'da %2947,7 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 1990'lardaki ekonomik dönüşüm programları ve ithal ikameci politikalardan vazgeçmesi ile birlikte enflasyon sert bir iniş yaparak 1991'de %432,7 düzeyine gerilemişse de yeniden yükselerek 1994 yılında %2075,8 seviyesine ulaşmıştır. Brezilya 1980'lerden 1990'ların ortalarına kadar hiperenflasyon ile mücadele etmiştir. 1995 yılında uygulamaya konulan yönlendirilmiş sabit kur sistemi sayesinde enflasyonu tekrar düşüren Brezilya %66 seviyesine inerek fiyatlardaki kontrolü sağlamıştır. Enflasyon 3 yıl içinde %3,2 seviyesine inmeyi başarmıştır ancak Rusya Krizi'nin etkileri devam ettiği için Brezilya ekonomisi çökmüş ve enflasyon oranı tekrar yükselmeye başlamıştır. 2003 yılındaki toparlanma sürecine kadar yükselen %14,7 düzeyindeki enflasyon oranı bu tarihten 2008 yılına kadar %7'nin altında seyretmiştir. 2008 Krizi ile yükselişe geçen enflasyon oranı dalgalı bir seyir izlemiş ve 2015 yılında %9'a ulaşmıştır. 2015 yılında başlayan düşüş trendi 2020'de %3,2 seviyesine gerilemiştir. Pandeminin etkisiyle yükselen enflasyon oranı 2022'de %9,2 düzeyine çıkmış sonraki yıl ise %4,6 ile tekrar düşmüştür. Brezilya 1997'den 2023'e kadar çeşitli

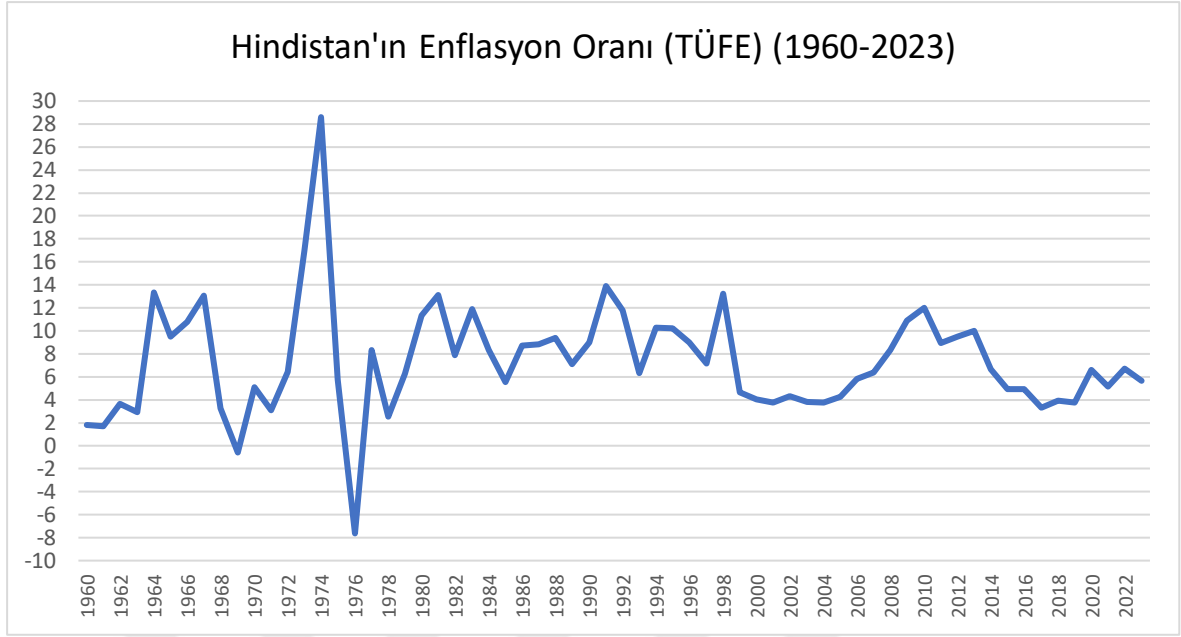
faktörlerin etkisiyle dalgalanmalar yaşasa da %7 ile %3 arasında bir enflasyon oranına sahip olmayı başarmıştır.

Şekil 2.8: Rusya'nın Enflasyon Oranı (TÜFE) (1993-2023)

Kaynak: (databank.worldbank.org)

SSCB'nin 1991 yılında dağılmasından sonra Rusya'da 1990'larda devletin ekonomik sistem üzerindeki etkisinin azaltılması yönünde başlatılan politikalar neticesinde 1993 yılında %874,2 olan enflasyon oranı 1997 yılında %14,7 düzeyine gerilemiştir. Ancak krizin etkisi ile tekrar artan enflasyon 1999'da %85,7 seviyesine yükselmiştir. 2000 yılında değişen hükümet ile ekonomi politikaları sayesinde 2007 yılına kadar %20,8'den %9'a gerileyen enflasyon oranı 2008 krizi nedeniyle %14,1'lere çıkmıştır. 2010'da %10'un altına inen enflasyon oranı 2015'de yaşanan Ukrayna krizi ve Türkiye ile uçak krizi enflasyona yansiyarak %15,5 seviyesine çıkmasına neden olmuştur. 2016 ile 2021 yılları arasında %10'un altında kalan enflasyon oranı zaman zaman %3'lere kadar düşmüştür. Rusya'da döviz kurundaki hareketlilik, enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar ve uluslararası yaptırımlar gibi nedenlerle enflasyonda istikrar yakalamak oldukça zor hale gelmektedir.

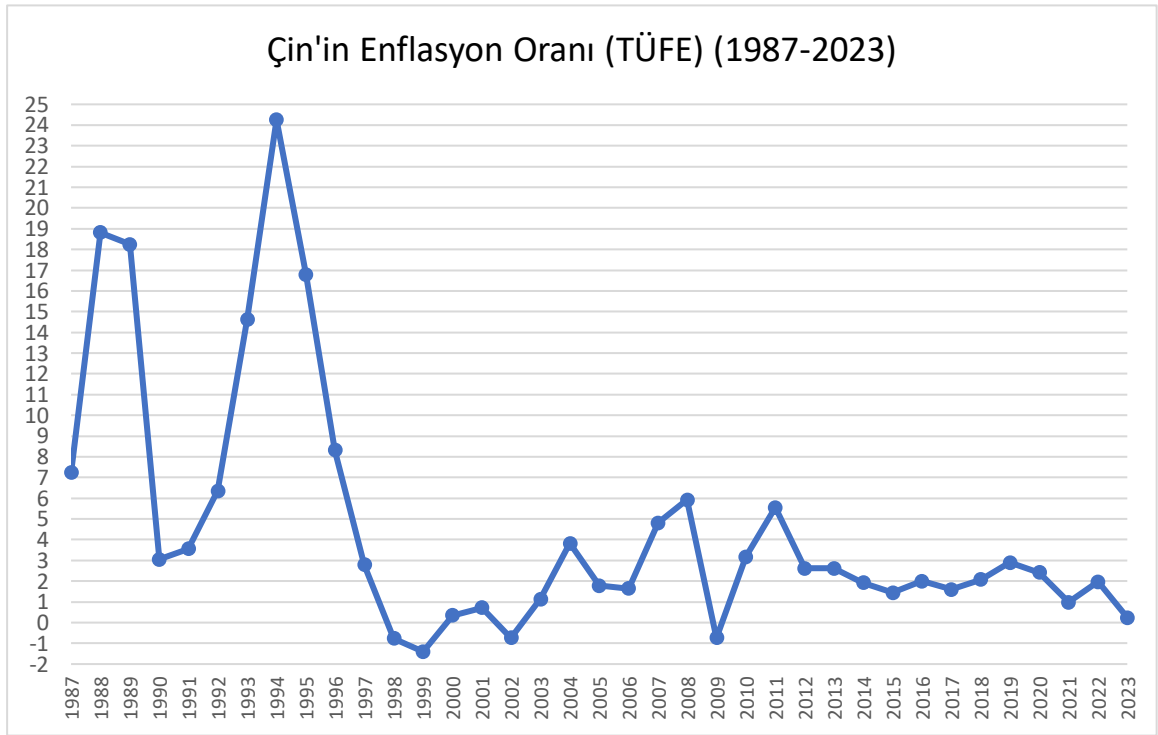

Şekil 2.9: Hindistan'ın Enflasyon Oranı (TÜFE) (1960-2023)

Kaynak: (databank.worldbank.org)

Yeşil Devrim politikasının neticesinde tarım ağırlıklı bir ekonomi yaratan Hindistan'ın, 1960'lardan 2000 yılına kadar enflasyon oranlarında ani iniş ve çıkışlar gözlenmektedir. Hindistan 1960'lı yıllarda enflasyonun çift haneli sayılara yükseldiği ve bununla mücadele ettiği bir dönem yaşamıştır. 1960 ile 1963 yılları arasında %1 ile %4 arasında enflasyon oranlarına sahip olan Hindistan 1964 ve 1966 yılları arasında %13'lere ulaşan yüksek enflasyon dönemleri yaşamıştır. Ardından hızlı bir düşüş sergileyen enflasyon, 1969 yılında -%0,6 düzeyine kadar gerilemiştir. 1969 yılında hızlı bir yükseliş trendine giren enflasyon oranı petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle 1974 yılında %28,6 düzeyine çıkmıştır. 1974 yılından 1976 yılına kadar sert bir düşüş yaşayan enflasyon oranı -%7,6 ile en düşük seviyesine gerilemiştir. Derin bir deflasyon döneminden 1 yıl içinde yükselen fiyatlar ile kurtulan Hindistan'da 1980 yılında enflasyon tekrar çift haneli sayılara ulaşmıştır. 1980'lerde ekonomideki serbestleşme politikaları ile enflasyonda ani iniş ve çıkışlar yaşayan Hindistan'da bu durum Irak-İran Savaşı ile daha da derinleşmiştir. 1990'lı yılların ortalarında uygulanmaya başlanan reformlar ile büyüme sürecine giren Hindistan ekonomisi yaşanan siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle tekrar bozulmuş ve bu durum ülkenin enflasyon oranlarına yansımıştır. Hindistan'da 1991 ile 1999 yılları arasında %13 ile %4 arasında değişen enflasyon oranı 1999 ile 2005 arasında yaklaşık %4 dolaylarında seyretmiştir. 2000'li yıllarda

uygulanen reformlar ve küresel ekonomiye bütünleşme adımları bu dönemdeki istikrarın sebebi sayılabilir. 2008 krizinin etkisiyle 2005 ile 2010 arasında yükselişe geçen enflasyon, 2010'da %12'ye kadar artmıştır. Daha sonra düşüş sürecine giren enflasyon 2013 yılında Çin ile yaşanan gerginlik nedeniyle ani bir yükselişe geçse de bu durum kısa sürede atlatılmış ve 2017 yılında %3,3 seviyesine kadar inmiştir. 2019 yılında başlayan pandemi nedeniyle Hindistan'da tekrar yükselişe geçen enflasyon oranı %3 ile %7 arasında iniş çıkışlar yaşamıştır.

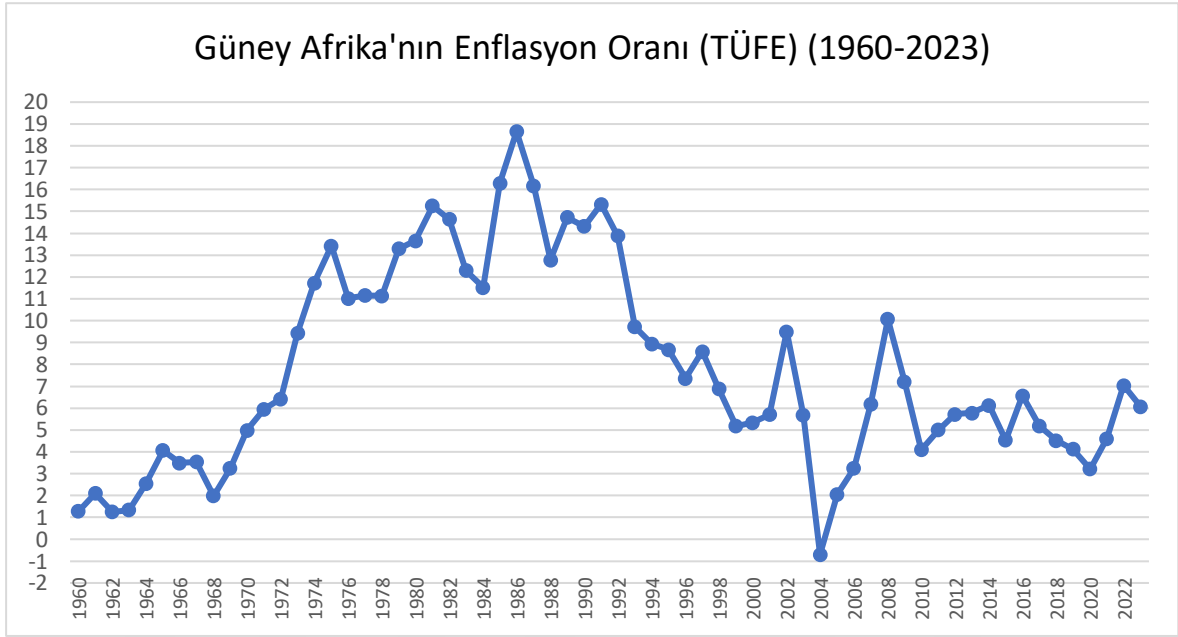

Şekil 2.10: Çin'in Enflasyon Oranı (TÜFE) (1987-2023)

Kaynak: (databank.worldbank.org)

Çin'de 1987 yılında %7,2 olan enflasyon oranı 1978'de Deng Xioping hükümetinin kurulması ve dışa açık ekonomi politikaları uygulamasına tepki gösteren fiyatlar nedeniyle 1988 yılında çift hanelere çıkarak %18,8 düzeyine yükselmiştir. Bu durum uzun sürmeyerek 1990 yılında %3'e kadar gerilemiştir. 1990'larda karma ekonomiye geçiş ve artan DYY'ler nedeniyle 1991'de tekrar yükselen enflasyon, 1994'de %24,2'lere kadar ulaşmış ve sert bir düşüşle 1998 yılında -%0,8'e kadar gerilemiştir. 2000 yılından sonra tarife ve kotaların da kaldırılmasıyla ekonomi serbestleşmiştir. Bunun neticesinde mal ve hizmet fiyatlarında artışlar yaşanmış ancak

tekrar düşerek ortalama bir istikrar yakalanmıştır. 2008 yılında %6'ya ulaşan enflasyon, küresel krizin etkisiyle düşmüş ve %-0,7'ye kadar gerilemiştir. 2012 ile 2021 yılları arasında %3 ile %1 arasında değişen enflasyon oranlarına sahip olan Çinin 2023 yılı itibariyle enflasyon oranı %0,2'ye kadar gerilemiştir.

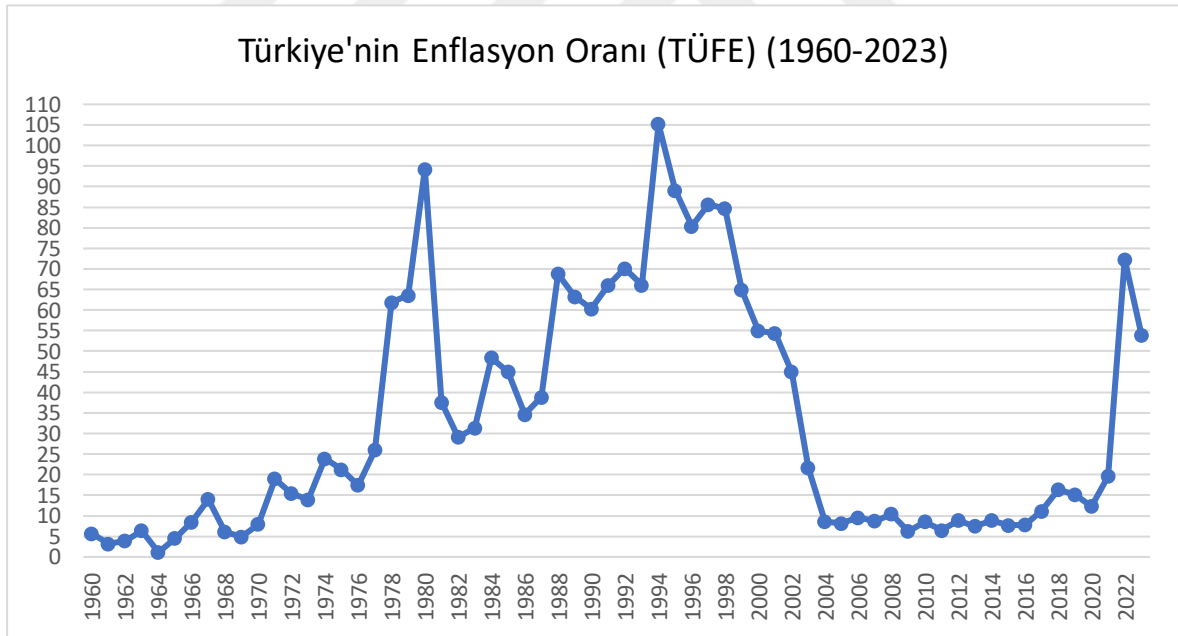
Şekil 2.11: Güney Afrika'nın Enflasyon Oranı (TÜFE) (1960-2023)

Kaynak: (databank.worldbank.org)

Güney Afrika 1960'lı yıllarda beyaz nüfus göçü alması ile birlikte çektiği yabancı yatırımlar sayesinde bir cazibe merkezi haline gelmiştir. 1960 ile 1970 yılları arasında iniş ve çıkışlar olsa da enflasyon %1 ile %5 arasında kalmıştır. 1970'li yıllarda Apartheid uygulamalar nedeniyle uluslararası yaptırımlara maruz kalan Güney Afrika'da petrol ambargosu nedeniyle enerji fiyatlarında artışlar meydana gelmiştir (www.tasam.org, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), 2011). Uluslararası yaptırımlar sonrası 1970'lerde yabancı yatırımların da kaçmasıyla fiyatlar genel seviyesi yükselmiştir. 1970'de %5 olan enflasyon oranı 1975'de %13,4'e kadar çıkmıştır. 1976 ile 1978 arasında üç yıl boyunca %11 seviyelerinde kalan enflasyon oranı 1981'de %15,2 düzeyine yükselmiştir. 1980'li yıllarda da artarak devam eden Apartheid politikalar ülke içinde siyasi çatışmalara dönüşmüş ve bu durum ekonomiye de yansımıştır. 1981 yılında %15,5'e gerileyen enflasyon oranı tekrar yükselerek 1986'da %18,6 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Hükümetin 1986 yılından sonra

ülkede yaşayan diğer ırklarla yumuşama sürecine girmesi ve ülkenin 1990'larda dış ticarete serbestleşme sürecine girmesiyle enflasyon oranında düşme eğilimi görülmektedir. 1999 yılında %5,2 düzeyine gerileyen enflasyon 2002 yılında %9,5'e yükselmiştir. İki yıl içinde hızla düşen enflasyon oranı 2004 yılında -%0,7'ye inmiş ve ardından hızla yükselerek 2008 yılında krizin de etkisiyle %10 düzeyine ulaşmıştır. 2001 ve 2010 arasında enflasyonda ani iniş ve çıkışlar yaşayan Güney Afrika'da 2010'da gerçekleşen enflasyon oranı %4,1 seviyesindedir. 2010 yılından sonra daha ılımlı yükselen enflasyon oranı 2014'de bozulmuş ve 2020'de %3'e kadar düşmüştür. Pandeminin de etkisiyle tekrar yükselen enflasyon oranı 2023'de %6 seviyesine yükselmiştir.

Bu bağlamda Güney Afrika'nın her dönemde farklı iç ve dış dinamiklerle şekillenen enflasyon oranı 1993 yılından itibaren genel olarak çift haneli sayıların altında kalmayı başarmıştır.

Şekil 2.12: Türkiye'nin Enflasyon Oranı (TÜFE) (1960-2023)

Kaynak: (databank.worldbank.org)

Türkiye'de 1960'da %5,6 olan enflasyon oranı 1964'de %1,1 ile en düşük seviyesine gerilemiştir. 1960 ile 1980 yılları arasında siyasi istikrarsızlıklar ve petrol krizleri ile mücadele eden Türkiye ekonomisinin bu durumu enflasyona da yansımıştır.

12 Eylül 1980 darbesine giden süreçte hızlı bir şekilde yükselen enflasyon oranı 1977'de %26 dolaylarında iken 1980'de %94,2'ye ulaşmıştır. Yüksek enflasyon yaşanan bu dönemden sonra hızla düşen enflasyon 1982'de %29,1'e gerilemiştir. Siyasi istikrarsızlıklar ve ekonomik krizlerle mücadele eden Türkiye ekonomisinin, 1994 yılındaki kriz nedeniyle enflasyon oranı %105,2 olarak gerçekleşmiştir. 1994'den sonra hızla düşen enflasyon, 1997'deki hükümet değişikliği nedeniyle duraksamış olsa da inmeye devam etmiştir. 2000'li yılların başında arka arkaya yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ardından enflasyon oranı düşmeye devam etmiştir. Enflasyondaki düşüş eğilimi 2004 yılına kadar sürmüştü ve bu yıl %8,4 olarak ölçülen enflasyon oranı ile Türkiye uzun zaman sonra ilk defa tek haneli sayılara ulaşmıştır. 2004'den itibaren dalgalı bir seyir izleyen enflasyon, 2008 krizinin etkisiyle %10,5'e kadar yükselmiştir. Enflasyonda 2009'dan 2016'ya kadar %6 ile %9 arasında değişen oranlara sahip olan Türkiye, 2017'de tekrar çift haneli sayılara yükselmiştir. 2018'de %16,3'e çıkan enflasyon oranı 2020'de %12,2'ye kadar düşse de pandeminin de etkisiyle %19,6'ya çıkmıştır. Uygulanan ekonomi politikaları, döviz kurunun yükselmesi gibi nedenlerle 2022'de %72,3'e kadar yükselmiştir. 2023'de yaşanan Kahramanmaraş depremleri nedeniyle talepte meydana gelen artış, düşme eğilimine giren enflasyonu etkileyerek düşme hızının yavaşlamasına neden olmuştur.

LİTERATÜR TARAMASI

BRICS ve BRICS-T ülkelerinde dış ticaret, ekonomik büyüme, işsizlik, kamu harcamaları, işgücü verimliliği, döviz kuru, faiz oranları, doğrudan yabancı yatırımlar, yüksek teknoloji ihracatı veya sağlık harcamaları gibi konular üzerine yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Bununla birlikte yine çalışmamızda da uygulanan panel veri analizi ile ilgili birçok çalışma mevcuttur. Fakat BRICS-T ülkelerinde dış ticaret ve enflasyon ilişkisini inceleyen çalışmalara yeterince değinilmemiştir. Bu bölümde çalışmaya ışık tutan bazı araştırmalara yer verilmiştir.

Baylan, Günay, Karakuş ve Çelik (2021), Türkiye'nin 1971-2019 dönemi yıllık verilerini kullanarak ithalat ve ihracatının enflasyon üzerindeki etkilerini zaman serileri kullanarak ampirik bir çalışma yapmıştır. Modelde yer alan seriler uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. İhracatın, enflasyon üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı; ithalatın, enflasyon üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır.

Baytar (2012), 2001-2010 yılları arasında Türkiye ile BRIC ülkeleri arasındaki ticaret hacmini panel çekim modeli kullanarak analiz etmiş ve Türkiye'nin BRIC ülkeleriyle olan ticareti üzerindeki etkisini araştırmıştır. Sonuçlar, GSYİH, nüfus ve ülkeler arası mesafenin anlamlı olmadığını, ithalat ve ihracat değişkenlerinin anlamlı olduğunu ve ticaret hacmini artırıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Burange, Ranadive ve Karnik (2013), BRICS ülkelerinde ticaretin serbestleştirilmesi ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişki analiz edilmiştir. Mal ihracatı, mal ithalatı, hizmet ihracatı ve hizmet ithalatına ilişkin veriler analiz edilmiştir. Çin için büyümeye dayalı ihracat ve ithalat hipotezleri, Güney Afrika için ise ihracata ve ithalata dayalı büyüme hipotezlerinin desteklendiği tespit edilmiştir. Ancak, Brezilya ve Rusya için bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Can ve Kılıç (2020), BRICS-T ülkelerinde 1996-2018 yılları arasında döviz kurunun dış ticarete etkisini panel veri analizi yöntemini kullanarak test etmiştir. Enflasyon, kişi başı gelirdeki büyüme ve döviz kuru, ticaret dengesi üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Chhabra, Giri ve Kumar (2022), BRICS ülkelerinde ticaret açıklığı ve çıktı açığının enflasyonu nasıl etkileyeceği üzerine 1999-2018 yıllarını kapsayan çalışmada serbest ticaret politikalarının iç enflasyondaki artışı kontrol altına almaya yardımcı olduğunu ortaya koymuştur. İhracat serbestleşmesinin fiyat düşürücü etkisinin, ithalatın enflasyonist etkisinden daha güçlü olduğu belirtilmiştir.

Erçin (2024), 1996-2023 yıllarında BRICS-T ülkelerinde dış ticaret yapıları ve bu yapıların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışmada Türkiye'nin birçok istatistiksel alanda rekabetçi görünmesine karşın işsizlik oranı, enerji bağımlılığı, döviz kuru, enflasyon, ithalat-ihracat gibi temel konularda geride kaldığı sonucuna varılmıştır.

Ersungur, Boz ve Çınar (2017), Türkiye ile BRICS ülkeleri arasındaki dış ticaret ilişkisini incelemiştir. Türkiye'nin üretim yapısı 2000'li yıllarda giderek daha fazla ithal girdiye bağımlı hale gelmiştir ancak bu durum diğer ülkelerin de çeşitli sektörlerde deneyimlediği bir durumdur. Türkiye'nin ithal girdilere olan bağımlılığı Türkiye ekonomisindeki kilit sektörlerin yapısal bağınlaşmasını zayıflatarak önemli bir sorun olmasına neden olmaya devam etmektedir.

Gedik (2020), Türkiye'nin 2008-2016 dönemi aylık verilerini kullanarak ithalat, ihracat ile enflasyon arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Enflasyonla ihracat arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi bulmuştur. İthalatla enflasyon arasındaki nedensellik ilişkisinde ise enflasyonun ithalatın nedeni olmadığını, ithalatın enflasyonun nedeni olduğunu tespit etmiştir.

Gür (2021), BRICS-T ülkelerinde ticari dışa açıklık ile enflasyon arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında ticari dışa açıklığın enflasyona negatif etkisi olduğunu tespit etmiştir.

İslatince (2017), Türkiye'nin 1988-2016 dönemi çeyrek yıllık verilerini kullanarak monetarist yaklaşım kullanılarak para, fiyatlar ve ücretler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiş, para ve enflasyon arasındaki nedensellik ilişkisinin çift yönlü olduğunu öne süren yapısalci yaklaşımı doğrulayan sonuçlar elde edilmiştir.

Jung ve Marshall (1985), 1950-1980 dönemini kapsayan bir çalışmada, 37 gelişmiş ülke için Granger nedensellik testleri yapmış ve ihracat büyümesi ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi bulmuştur. Sonuçlar, dış ticaret ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir korelasyon olduğunu göstermiştir.

Kapçak ve Özdemir (2023), Panel veri analizi kullanılarak 2000-2021 döneminde Türkiye ve gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret, işsizlik ve enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Dış ticaretin Türkiye ve Güney Afrika'da ekonomik büyüme üzerinde olumlu, Çin, Malezya ve Tayland'da ise olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Brezilya, Rusya ve Kolombiya'da istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Enflasyonun Çin'de ekonomik büyüme üzerinde olumlu, Türkiye, Rusya, Hindistan, Güney Afrika, Tayland ve Kolombiya'da ise olumsuz bir etkisi vardır. Malezya'da istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Bununla birlikte, işsizlik oranının Hindistan, Çin, Brezilya, Rusya, Güney Afrika ve Tayland'da ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu vurgulanmış ancak bu durumun Türkiye, Malezya ve Kolombiya'da istatistiksel olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir.

Kılavuz ve Altınöz (2020), Türkiye'nin 2006-2018 dönemine ait üç aylık veriler kullanılarak para arzı ile faiz oranı ve döviz kuru ile enflasyon arasındaki ilişki incelenmiştir. M2 para arzı büyüklüğü ile enflasyon oranı arasında uzun dönemde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu ancak bu ilişkinin paranın miktar teorisinde belirtildiği gibi güçlü bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Konak ve Demir (2019), Türkiye ile BRICS ülkeleri arasındaki çift yönlü ticareti 1995-2017 yılları arasında çekim modeli kullanılarak incelemişlerdir. İhracat arttıkça GSYH ve ticaret serbestliği endeksinin arttığını, ülkeler arasındaki mesafe arttıkça ticaretin azaldığını ve ithalatçı ülkede nüfus arttıkça ticaretin azaldığını göstermiştir.

Kruger'in (1978) çalışmasında, seçilmiş 10 ülke için ihracatın GSYİH üzerindeki etkisi araştırılmış ve ihracat büyüme oranındaki %1'lik artışın, milli gelir büyüme oranı üzerinde yaklaşık %1'lik bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Mogoe ve Mongale (2014), Güney Afrika'da dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Enflasyon oranının, ihracatın ve döviz kurlarının GSYİH ile pozitif, ithalatın ise GSYİH ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Sandalcılar (2012), çalışmasında BRIC ülkelerinde ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz ederek, ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerliliğini test etmiştir. Kısa ve uzun dönemli nedensellik analizinde ihracattan ekonomik büyümeye doğru ilişki anlamlı, tersi durum ise anlamsız bulunmuştur. İhracata dayalı büyüme hipotezinin BRIC ülkelerinde geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Şahin (2019), Türkiye'nin 2005-2018 dönemi aylık verileri kullanılarak dış ticaret ve enflasyon arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Gregory-Hansen eşbütünleşme testine göre değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunamamıştır. Bootstrap Kayan Pencere nedensellik testine göre değişkenler arasında farklı aylar itibarıyla nedenselliğin olduğu görülmüştür.

Uğur (2021), 1994-2017 yıllarına ait G-20 ülkeleri üzerine yaptığı çalışmada doğrudan yabancı yatırımların ihracat üzerine etkilerini incelemiştir. Doğrudan yabancı yatırım girişlerinin gelişmiş ülkelerin ihracatı üzerinde bir etkisi bulunmazken gelişmekte olan ülkelerin ihracatı üzerinde pozitif etkisi bulunmuştur.

Yaşar (2024), BRICS-T ülkelerinde dış borç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. BRICS ülkelerinin ekonomik performansı, küresel ekonominin durumu ve iç siyasi ve ekonomik istikrarsızlık da dahil olmak üzere birçok faktörden etkilenmektedir. 2020 yılında ortaya çıkan COVID-19 salgını BRICS ülkelerini ve dünyanın geri kalanını ciddi şekilde etkileyerek dış ticaretlerini, dış borçlarını ve ekonomik büyüme oranlarını olumsuz etkilemiştir.

Yaşar ve Bolat (2023), 2010-2020 yıllarını kapsayan çalışmada İdeal Çözüme Benzerliğe Göre Sıralama Tekniği (TOPSIS – Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yöntemi kullanılarak BRICS ülkeleri ile Türkiye'nin dış ticaret verileri, mal ticareti ve kişi başına düşen GSYH verileri karşılaştırılarak hangi ülkenin daha iyi ekonomik performans gösterdiği belirlenmiştir. En iyi performans gösteren ülkeler Çin ve Rusya olurken, en kötü performans gösteren ülkeler Güney Afrika ve Hindistan'dır. Brezilya ve Türkiye'nin ekonomik performansı dalgalı bir seyir izlemiştir.

Yeşilkaya (2017), Türkiye ile BRICS ülkelerinin ekonomik yapısının makroekonomik değişkenler üzerinden karşılaştırılmasını amaçlayan çalışmada 2005-2016 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Çalışmada Türkiye'nin üretim teknolojisinin diğer ülkelerin gerisinde kaldığı ve Türkiye'nin hem üretim hem de ihracatta ithalata bağımlı olduğu tespit edilmiştir.

Yıldız ve Künü (2018), Türkiye ile BRICS ülkelerinin 1996-2016 yılları arasındaki ihracat ve ithalat verilerini karşılaştırmışlardır. BRICS ülkeleri ile Türkiye arasındaki GSYH farkı azaldıkça Türkiye'nin BRICS ülkelerine yaptığı ihracatın arttığı görülmüştür.

BÖLÜM 3. BRICS-T ÜLKELERİNDE DIŞ TİCARET VE ENFLASYON İLİŞKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde BRICS-T ülkelerinde ihracat ve ithalatın enflasyon üzerindeki etkisi 2000-2023 yıllarına ait yıllık veriler kullanılarak Panel Veri Analiz yöntemi ile test edilecektir. Analizde para arzı ile enflasyon arasındaki teorik ilişki dikkate alınarak modele geniş para arzı dahil edilmiştir. Verilerin büyük kısmı Dünya Bankası'ndan alınmıştır. Rusya'nın 2023 yılına ait enflasyon verisi ve 2022 ile 2023 yıllarına ait para arzı Trading Economics sitesinden, Hindistan'ın 2022 yılına ait para arzı verisi Federal Reserve Bank of Louis (FRED)'den, 2023 yılına ait para arzı Dataful sitesinden elde edilmiştir.

Para arzı verilerine her ülkenin yerel para birimi (Local Currency Unit – LCU) şeklinde ulaşılabilmektedir. Ülkeler arası karşılaştırılabilirliği sağlamak ve verilerin analizini mümkün kılmak amacıyla yerel para birimi cinsinden olan para arzı verileri ABD dolarına çevrilmiştir. Bu dönüşüm için yine Dünya Bankası veri tabanından sağlanan resmi ortalama döviz kuru (ABD Doları) verileri kullanılmıştır. Her yılın para arzı verileri o yılın ortalama döviz kuruna bölünerek ABD doları karşılığına çevrilmiştir (World Bank). Bu yöntem farklı para birimlerinin nominal değerlerindeki farklılıkları gidererek ülkelerin parasal büyüklüklerinin uluslararası düzeyde objektif bir şekilde karşılaştırılabilmesine olanak tanımaktadır.

Bu amaç doğrultusunda ekonometrik analizde bağımlı değişken olarak enflasyon (CPI) kullanılmıştır. Analizin bağımsız değişkenleri ise İhracat (X), İthalat (M) ve Geniş Para Arzı (BM) kullanılmıştır. Analiz StataMP 18 ve Eviews 12 SV programları kullanılarak yapılmıştır.

İhracatın yurt içinden yurt dışına mal çıkışına karşılık yurt dışından yurt içine gelir girişine yol açtığı için enflasyonist, döviz kuru artışını baskılayarak anti enflasyonist ve bu iki etkiden hangisi baskınsa sonucun öyle çıkması beklenir. İthalatın yurt dışından yurt içine mal girişine karşılık yurt içinden yurt dışına gelir çıkışına yol açtığı için anti enflasyonist, döviz kuru artışını hızlandırarak enflasyonist ve bu iki etkiden hangisi baskınsa sonucun öyle çıkması beklenir. Miktar teorisi denklemi esas

alındığında para arzındaki artışın enflasyonu artırması beklenir. Bu bilgiler ışığında enflasyon ile geniş para arzı, ihracat ve ithalat arasındaki ilişkinin araştırılacağı teorik model aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

$$CPI_{it} = \alpha_1 LNB M_{it} + \alpha_2 LNX_{it} + \alpha_3 LNM_{it} + \varepsilon_{it}$$

Modeldeki CPI tüketici fiyat endeksine bağlı enflasyon oranıdır. LNB M geniş para arzının, LNX ihracatın ve LNM ithalatın logaritmik değerleridir. α_1 , α_2 ve α_3 katsayı parametreleridir. t zamanı, i ülkeleri temsil etmektedir. ε hata terimidir.

3.1. VERİ SETİ

Bağımsız değişkenlerin logaritmasını almak parasal değerlerin yüzdeye dönüştürülmesi için önemli bir adımdır. Değişkenlerin logaritmasını almak genellikle değişkenlerin dağılımını normalize etmek, değişim oranlarını analiz etmek, modelin doğrusal varsayımını güçlendirmek yani analizin sağlıklı bir sonuç verebilmesi için kullanılmaktadır. Enflasyonun logaritması alındığında negatif değerler olduğu için bağımlı değişken olan enflasyon kendi değeriyle kullanılarak yarı logaritmik bir model kurulmuştur.

Tablo 3.1: Veri Seti

Değişkenler	Açıklama	Elde Edildiği Kaynak
CPI	Yıllık Tüketici Enflasyonu, %	World Bank, Trading Economics
LNB M	Yıllık Geniş Para Arzının Logaritması	World Bank, Trading Economics, FRED, Dataful
LN X	Yıllık İhracatın Logaritması	World Bank
LN M	Yıllık İthalatın Logaritması	World Bank

3.2. EKONOMETRİK YÖNTEM

Bu çalışmada BRICS-T ülkelerinde dış ticaret ve enflasyon arasındaki ilişkiler panel veri analizi kullanılarak analiz edilmektedir. 2000-2023 yılları arası incelendiği için T=24 dönem ve BRICS-T ülkeleri için N=6 kesit, toplamda 144 gözlem bulunmaktadır.

Otokorelasyon, hata terimlerinin zaman içinde birbiriyle ilişkili olduğu anlamına gelir. Panel veri analizinde bu yaygın bir sorundur ve tahminlerin standart hatalarını yanlış hale getirebilir. Standart hataların yanlış hale gelmesi p-değerlerinin güvenilirliğini olumsuz yönde etkiler. Seriler arasındaki otokorelasyon durumu Durbin-Watson istatistiği ile araştırılır. Durbin-Watson istatistiği 0 ile 4 arasında değer alır. Bu değer 2'nin altında olduğunda pozitif, 2'nin üzerinde olduğunda negatif otokorelasyon var demektir. Durbin-Watson istatistiğinde kabul edilebilir aralık 1,5 ile 2,5 arasındadır. Panel veride otokorelasyonu düzeltmek için farklı yöntemler vardır. En yaygın kullanılanlar ise FGLS (olurlu genelleştirilmiş en küçük kareler), Birinci Fark Dönüşümü (first differencing) ve HAC (değişen varyans ve otokorelasyon tutarlı) yöntemleridir. Bu düzeltmelerin yapılmaması durumunda katsayılar doğru olsa bile standart hatalar ve dolayısıyla p-değerleri güvenilir olmayacaktır (Gujarati, 2016, s. 176-181).

Yatay kesit bağımlılığı panel verideki farklı birimler (ülkeler, firmalar, bölgeler vb.) arasındaki ilişkiyi ifade eder. Yatay kesit bağımlılığı, çalışmadaki ülkeler arasında gözlemlenemeyen ortak şoklar veya ilişkiler nedeniyle bir ülkedeki hata terimlerinin başka bir ülkedeki hata terimleriyle ilişkili olması durumudur (Mercan, 2014). Yatay kesit bağımlılığının olması Panel En Küçük Kareler (PLS) ile tahmin edilen standart hataların ve dolayısıyla p-değerlerinin güvenilmez olduğu anlamına gelir, standart hata tahminleri yanıltıcı olur ve modeller yanlış sonuç verir. Bu yüzden önce yatay kesit bağımlılığı test edilir ve gerekirse bağımlılığı dikkate alan modeller kullanılır.

BRICS-T gibi ekonomik olarak birbirine bağlı veya küresel şoklara maruz kalan (küresel finansal krizler, petrol fiyatlarındaki ani değişimler, ekonomik politikalar, doğal afetler gibi) ülkeler grubunda yatay kesit bağımlılığı olasılığı oldukça yüksektir. Böyle bir durumda BRICS-T ülkeleri arasındaki ekonomik, ticari, finansal etkileşimler ülkelere ait veriler arasında bağımlılık ilişkisi olabileceğini göstermektedir.

Zaman serisi ve panel veri analizinde serilerin durağan olup olmadığı birim kök testi ile kontrol edilir. Değişkenler arasında anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için serilerin durağan olması gerekir. Regresyonun gerçek ilişki mi yoksa sahte ilişki mi ifade ettiği durağanlıkla ölçülür. Durağan olmayan (birim kökü olan) serilerle yapılan

regresyonlar yanıltıcı olabilir, sahte regresyon (spurious regression) sonuçları verebilir (Gujarati, 2016, s. 58). Bunun için birinci nesil birim kök testleri olan Levin-Lin-Chu (LLC), Im-Pesaran-Shin (IPS), Fisher-ADF, Maddala-Wu veya Hadri gibi panel birim kök testleri uygulanmaktadır. Pesaran, Moon-Perron ve Bai-Ng gibi ikinci nesil birim kök testleri de vardır.

Eğer seriler durağan değilse, yani birim kök içeriyorsa bu durumda serilerin durağan hale getirilmesi veya seriler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığının test edilmesi için Pedroni veya Kao testleri gibi panel eşbütünleşme testleri yapılır. Eşbütünleşme testinin yapılabilmesi için bütün değişkenlerin aynı düzeyde durağan olmaları gerekir. Eğer eşbütünleşme varsa Panel VECM (Panel Vector Error Correction Model) veya DOLS (Dynamic OLS) gibi yöntemler kullanılabilir.

Panel veri analizinde model seçimi için kullanılan bir diğer yöntem eğim katsayılarının homojen olup olmadığının test edilmesidir. Tüm yatay kesit birimlerinin eğim katsayılarının aynı olup olmadığı test edilir. Pesaran ve Yamagata, Swamy (1970) testi esas alınarak geniş örneklemelerde kullanılmak üzere standartlaştırılmış iki yeni test istatistiği (Δ ve Δadj) geliştirilmiştir (Pesaran & Yamagata, 2008). Eğim katsayılarının homojenliği modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde tüm panel birimlerinde aynı etkiye sahip olduğu anlamına gelir. Yani ekonomik ilişkilerin analiz edilen tüm birimlerde benzer şekilde davrandığı varsayılır. Eğim katsayılarının heterojen olması ise ekonomik yapı, politikalar ve birimler arasındaki diğer gözlemlenemeyen özelliklerdeki farklılıklar nedeniyle farklı birimlerin aynı şoka farklı tepkiler verdiği anlamına gelir.

Eğim katsayısı homojenliği testinin sonucu hangi panel veri tahmincisinin kullanılacağına karar verilmesi açısından önemlidir. Eğer eğim katsayıları heterojen olduğu halde homojen kabul eden modeller kullanılırsa yanlışlık ve tutarsızlık riski ortaya çıkacaktır. Yanlı bir tahmin gerçek parametre değerini aşırı veya az tahmin eder. Bu durumda tahminin beklenen değeri gerçek parametre değeriyle uyuşmaz. Tahmincinin tutarsız olması örneklem büyüklüğü (T ve N) sonsuza doğru arttıkça gerçek parametre değerlerine yakınsamayan tahminlerdir. Bu hata analize daha çok parametre eklenerek giderilemez.

Bu çalışmada değişkenler farklı durağanlık seviyelerinde olsalar bile uzun dönemli eşbütünleşme ilişkilerini test edebilen Panel ARDL (Autoregressive Distributed Lag) yönteminin tercih edilmesi uygun görünmektedir.

3.3. BULGULAR

Analize başlarken hangi birim kök testinin yapılacağına karar vermek için öncelikle yatay kesit bağımlılığı testi yapılmıştır. Verilerde yatay kesit bağımlılığı olup olmadığını belirlemek amacıyla Pesaran (2004) CD testi uygulanmıştır. Bu testin H_0 hipotezi seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olmadığı anlamına gelmektedir (Pesaran H. , 2004).

Tablo 3.2:Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Değişken	CD-Test İstatistiği	p-değeri	Ortalama Korelasyon
CPI	0.88	0.379	0.046
LNBM	17.98	0.000	0.948
LNK	18.44	0.000	0.972
LNM	15.15	0.000	0.957

Tablo 3'te görüldüğü gibi CPI değişkeninin p değerinin %5 anlamlılık düzeyinden büyük olması yatay kesit bağımlılığı olmadığı anlamına gelir ve H_0 hipotezi kabul edilir. LNBM, LNK ve LNM değişkenlerinin p değerlerinin %5 anlamlılık düzeyinden küçük olması ise yatay kesit bağımlılığı olduğu anlamına gelir ve H_0 hipotezi reddedilir. Bu sonuç, geleneksel sabit/tesadüfi etkiler modelinin varsayımlarını ihlal etmektedir. Bu nedenle klasik regresyon modelleri yerine Panel ARDL yöntemini kullanmanın daha uygun olduğu anlaşılmıştır.

Analizde yatay kesit bağımlılığı tespit edildiği için Pesaran CIPS (Cross-sectionally Augmented IPS), birim kök testi ile serilerin durağan olup olmadığı araştırılmıştır. Bu test hem her bir panel için CADF (Cross-sectionally Augmented Dickey-Fuller) istatistiğini hesaplar hem de tüm panellerin ortalamasını alarak nihai CIPS (t-bar) istatistiğini verir. CADF her bir ülke için ayrı ayrı yapılan bir testtir. Testin temel metodolojisinde her bir panel için çapraz-kesitsel olarak güçlendirilmiş Dickey-Fuller (CADF) regresyonları çalıştırılmaktadır. CIPS tüm birimler için tek bir test

istatistiği elde etmek amacıyla her bir ülkenin CADF istatistiğinin ortalamasının alınmasıyla hesaplanan bir testtir (Pesaran H. , 2007).

Birim kök testinin H_0 hipotezi değişkenlerin birim kök içerdiğini yani durağan olmadığını ifade etmektedir. H_0 hipotezinin reddedilmesi H_1 hipotezinin kabul edilmesini gerektirmektedir. H_1 hipotezi değişkenlerin birim kök içermediği yani durağan olduğu anlamına gelmektedir (Greene, 2012, s. 649).

Tablo 3.3: Birim Kök Testi (Düzeyde)

Değişken	t-bar istatistiği	%10 Anlamlılık Düzeyi	%5 Anlamlılık Düzeyi	%1 Anlamlılık Düzeyi	P-value
CPI	-2.794	-2.210	-2.330	-2.570	0.005
LNBM	-2.183	-2.210	-2.330	-2.570	0.143
LNx	-1.300	-2.210	-2.330	-2.570	0.877
LNm	-2.055	-2.210	-2.330	-2.570	0.228

Tablo 4’te görüldüğü gibi, CPI’nın t-bar istatistiği p değerlerinden küçüktür. Bu durumda H_0 hipotezi reddedilir, enflasyon %1 anlamlılık düzeyinde durağandır. Para arzı, ihracat ve ithalatı temsil eden LNBM, LNx ve LNm değişkenlerinin t-bar değerleri %10 anlamlılık düzeyinden bile büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilemez. Para arzı, ihracat ve ithalat düzeyde birim kök içermektedir. Bu sebeple düzeyde durağan olmayan değişkenlerin birinci farkları alınarak birim kök testleri yeniden yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 3.4: Birim Kök Testi (1. Farkı Alınmış)

Değişken	t-bar istatistiği	%10 Anlamlılık Düzeyi	%5 Anlamlılık Düzeyi	%1 Anlamlılık Düzeyi	P-value
D(LNBM)	-3.555	-2.210	-2.330	-2.570	0.000
D(LNx)	-2.697	-2.210	-2.330	-2.570	0.009
D(LNm)	-3.267	-2.210	-2.330	-2.570	0.000

Tablo 5’te görüldüğü gibi, D(LNBM), D(LNx) ve D(LNm) değişkenlerinin t-bar istatistikleri %1 anlamlılık düzeyi istatistiklerinden bile küçük olduğundan H_0 hipotezi reddedilir. Birinci farkı alındığında serilerin durağan hale geldiği kabul edilir.

Sonuç itibarıyla enflasyon düzeyde $I(0)$, para arzı, ihracat ve ithalat 1. farkta $I(1)$ durağan hale gelmiştir.

Bağımsız değişkenlerin katsayılarının tüm ülkelerde aynı olup olmadığını test etmek amacıyla Pesaran-Yamagata (2008) eğim katsayısı homojenliği testi yapılmıştır. H_0 hipotezi eğim katsayısının homojen, H_1 hipotezi eğim katsayısının heterojen olduğu anlamına gelmektedir. Elde edilen bulgular Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 3.5: Eğim Katsayısı Testi

Test İstatistiği	İstatistik Değeri	P-değeri
Δ (Delta)	1.289	0.197
Ayarlanmış Δ (adj. Delta)	1.449	0.147

Tablo 6'da görüldüğü gibi, testin p-değerleri %10 anlamlılık düzeyinden bile büyük olduğundan sıfır hipotezi reddedilemez. Eğim katsayıların tüm ülkelerde aynı yani homojen olduğu anlaşılmıştır. Uzun dönem katsayılarının homojen olması nedeniyle Pooled Mean Group (PMG - Havuzlanmış Ortalama Grup) tahmincisinin kullanılmasına izin veren ARDL sınır testi ile analize devam edilmesi kararına varılmıştır.

Yatay kesit bağımlılığının varlığı, değişkenlerin farklı durağanlık seviyelerine sahip olması ve eğim katsayılarının homojen olması sebebiyle analize panel ARDL sınır testi ile devam edilmiştir. Panel ARDL, değişkenlerin farklı durağanlık seviyelerine ve eğim katsayılarının homojen olduğu durumlarda kullanılabilen ideal bir yöntemdir (Pesaran, Shin, & P. Smith, 1999). Analizde elde edilen bulgular Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 3.6: Panel ARDL Model Tahmini

Bağımlı Değişken	D(CPI)			
Yöntem	ARDL			
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık(Prob.)
Uzun Dönem Katsayıları				
LNBM	-12.23711	0.355928	-34.38085	0.0000
LNK	5.166448	0.970994	5.320782	0.0000
LNK	7.183125	0.705871	10.17626	0.0000
Kısa Dönem Katsayıları				
COINTEQ01	-1.080417	0.399154	-2.706764	0.0100
D(CPI(-1))	0.414919	0.165205	2.511545	0.0163
D(CPI(-2))	0.510649	0.263546	1.937608	0.0599
D(CPI(-3))	0.656294	0.251339	2.611192	0.0127
D(LNBM)	1.995043	6.220298	0.320731	0.7501
D(LNBM(-1))	10.30049	10.78253	0.955294	0.3453
D(LNBM(-2))	26.47780	6.466534	4.094589	0.0002
D(LNBM(-3))	-2.086472	10.65809	-0.195764	0.8458
D(LNK)	16.81211	8.137091	2.066109	0.0455
D(LNK(-1))	16.87782	14.76555	1.143054	0.2600
D(LNK(-2))	-22.62622	19.55809	-1.156872	0.2544
D(LNK(-3))	-25.03742	5.026668	-4.980917	0.0000
D(LNK)	-15.44431	5.089336	-3.034641	0.0043
D(LNK(-1))	-27.49423	18.54985	-1.482180	0.1463
D(LNK(-2))	-4.134262	6.342425	-0.651842	0.5183
D(LNK(-3))	11.11851	7.834394	1.419192	0.1638
C	21.29588	6.249688	3.407511	0.0015

Tablo 7’de görüldüğü gibi, bağımlı değişken olan enflasyon, modelin kısa dönem dinamiklerini incelemek için birinci farkı alınarak durağan hale getirilmiştir. ARDL gibi panel modellerinde gecikme sayısının çok az veya çok fazla kullanılması modelin değişkenler arasındaki dinamik ilişkilerini tam olarak yakalayamamasına neden olabilir. Bu nedenle gecikme seçimi 4 gecikmeli Akaike Bilgi Kriteri’ne göre belirlenmiştir (Akaike, 1974). Modelde bağımlı ve bağımsız değişkenlerin 4 gecikmeli değerleri kullanılacağından ARDL(4,4,4,4) modeli oluşturulmuştur.

Panel ARDL modeli kullanılarak değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkilere ulaşılmıştır. Para arzı ile enflasyon arasında %1 olasılık düzeyinde anlamlı ancak negatif bir uzun dönem ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Para arzındaki %1’lik bir artış enflasyonda 12.23711 birimlik bir düşüşe neden olmaktadır. Bu bulgu geleneksel ekonomi teorisinden sapmakta, para arzının artmasının enflasyonu azaltıcı bir etki

yarattığını veya her iki değişkeni etkileyen ortak faktörlerin bu ilişkiyi belirsizleştirdiğini düşündürmektedir.

İhracat ile enflasyon arasında %1 olasılık düzeyinde anlamlı ve pozitif uzun dönem ilişkisi olduğu, ihracattaki %1’lik artışın enflasyonda 5.166448 birimlik artışa yol açtığı tespit edilmiştir. İthalat ile enflasyon arasında %1 olasılık düzeyinde anlamlı ve pozitif uzun dönem ilişkisi olduğu, ithalattaki %1’lik artışın enflasyonda 7.183125 birimlik artışa yol açtığı tespit edilmiştir. İthalatın enflasyonu artırıcı etkisinin ihracatın etkisinden daha büyük olduğu görülmüştür.

Hata düzeltme katsayısı (Cointeq01) negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu durum değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermektedir. Hata düzeltme terimi katsayısının mutlak değeri 1’den büyük olduğu için bir önceki dönemdeki dengesizlikler bir sonraki dönemde yaklaşık %108 oranında, oldukça hızlı bir şekilde giderilecek demektir. Sistemin dengesini bozan anlık faktörlerden dolayı kısa dönem katsayıları pozitif veya negatif olabilmektedir. Ancak bu bozulmaların kalıcı olup olmadığını belirleyen temel faktör hata düzeltme terimidir.

Modelin kısa dönem katsayıları incelendiğinde bağımsız değişkenlerdeki farklılıkların enflasyon üzerindeki etkisinin karmaşık ve gecikmeli dinamiklere sahip olduğu görülmektedir. Örneğin para arzı veya ithalattaki bir değişimin etkisi bir gecikmede pozitifken diğer bir gecikmede negatif olabilmektedir. Bu durum sistemin dengeye ulaşmadan önce salınım yaptığını göstermektedir. Bu durum şoklar, beklentiler veya politik tepkiler gibi faktörlerin farklı dönemlerde farklı yönlerde hareket etmesinden kaynaklanmış olabilir. Modelin kısa dönem tahmininde yer alan sabit terimin (C) istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durum modelde yer almayan ve tüm ülkelerde enflasyon üzerinde etkili olan başka faktörlerin olduğunu göstermektedir.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi ifade eden Uzun Dönem Eşbütünleşme Denklemi aşağıda gösterilmiştir.

$$CPI_{it} = - 12.23711LNBMI_{it} + 5.166448LNX_{it} + 7.183125LNM_{it} + \varepsilon_{it}$$

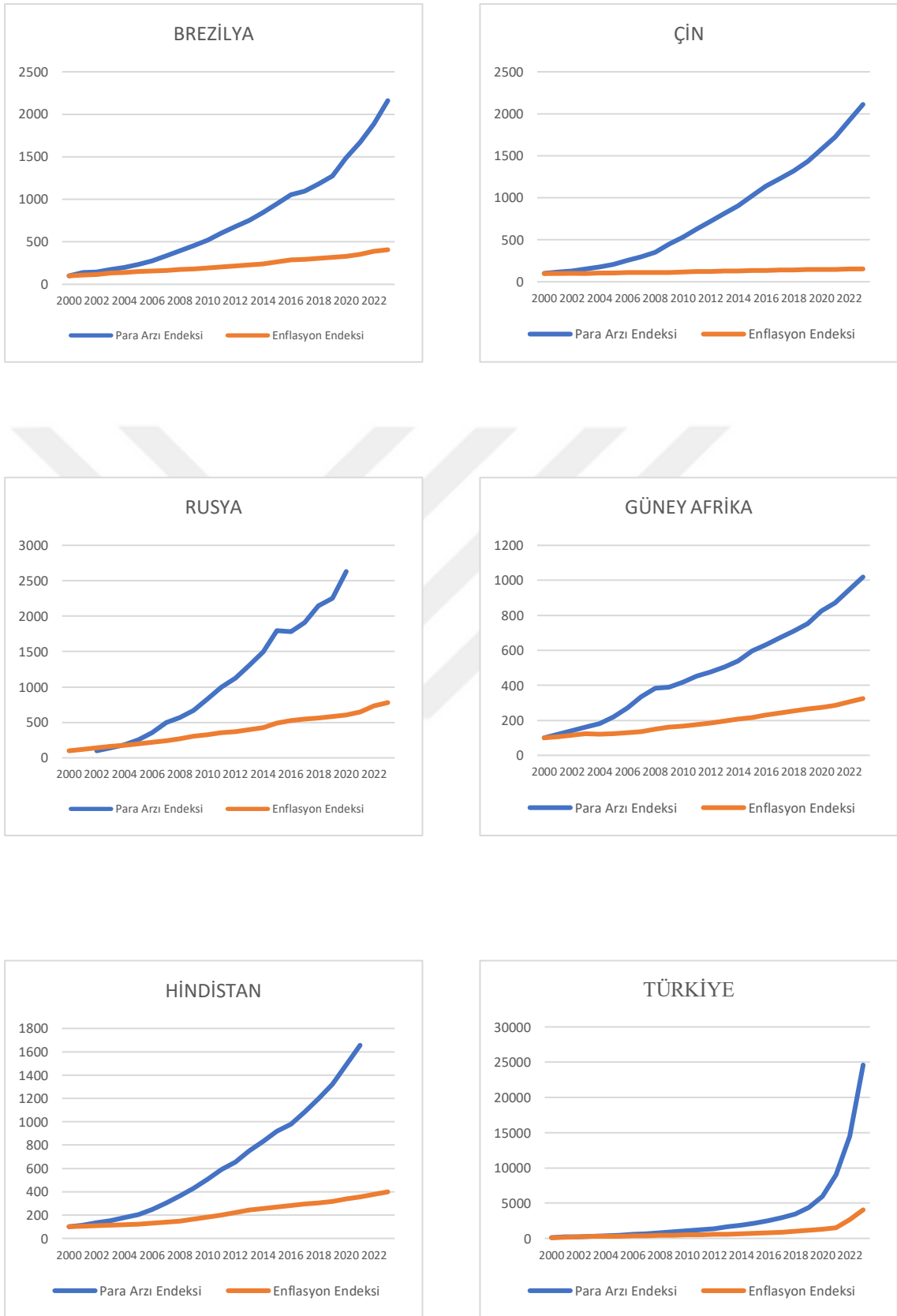
Geniş para arzı ile enflasyon arasındaki ters yönlü ilişki, para arzı arttıkça enflasyon oranı düşüyor şeklinde değil de enflasyon oranı düştükçe para arzı artıyor şeklinde yorumlanmıştır. Burada modelin gerçek hayatta olanı açıklamada yetersiz kaldığı söylenebilir. Çünkü gerçek hayatta yüksek enflasyon paranın dolanım hızını artırdığı için para arzını artırmak mümkün olmamaktadır. Düşük enflasyon halinde ise paranın dolanım hızı düştüğü için para arzını artırmak mümkün olmaktadır. Aşağıda tartışma başlığı altında bu konuda daha detaylı açıklama yapılacaktır.

3.4. TARTIŞMA

Çalışmada geniş para arzı ile enflasyon arasındaki ilişki bakımından yerleşik ekonomi teorisiyle uyuşmayan bulgular elde edilmiştir. Klasik miktar teorisi denkleminde ($MV = PY$) göre para arzı ile enflasyon arasında doğru yönlü ilişki vardır. Çalışmada bunun tam tersi bir sonuca ulaşılmıştır. Bu durum para arzı artışının enflasyonu azalttığı şeklinde değil de, enflasyon oranındaki azalışın para arzı artışına fırsat verdiği şeklinde yorumlanmıştır. Düşük enflasyon beklentisi paranın dolanım hızını düşürmüş, paranın dolanım hızındaki düşüş de para arzını artırmaya fırsat vermiştir.

Yüksek enflasyon halinde ekonomik birimler finansal varlıklarının reel değerini koruyabilmek için kısa vadeli işlem yapmayı tercih ettikleri için vadeler kısaltmakta, spekülasyon eğilimleri güçlenmekte ve paranın dolanım hızı artmaktadır. Paranın dolanım hızının artması enflasyonu artırıcı etki yapmaktadır. Para otoritesi yüksek enflasyona mani olmak için para arzı artış hızını yavaşlatmak zorunda kalmaktadır. Enflasyon oranı düşük olduğunda ise bu anlatılanların tersi olmakta ve para otoritesi para arzını artırma fırsatı elde etmektedir.

Şekil 3.1, ülkelerin geniş para arzı ve enflasyon oranları verileri, 2000 baz yılına göre tarafımızdan endeks değerlerine dönüştürülerek türetilmiştir. Bütün ülkelerde 2000-2023 döneminde fiyat endeksi para arzı endeksinin oldukça altında seyretmiştir. Bu durum düşük enflasyonun para arzında hızlı artışa fırsat vermesine kanıt oluşturmaktadır.

Şekil 3.1: Ülkelerin 2000 Baz Yılına Göre Geniş Para Arzı ve Fiyat Endeksleri

Para arzı ile enflasyon arasında ters yönlü ilişki çıkmasında merkez bankalarının para arzı hedeflemesi yerine enflasyon hedeflemesi politikası izlemeleri ve bu bağlamda faiz oranı araçlarına daha çok odaklanmaları da etkili olmuş olabilir. Merkez bankalarının uyguladıkları bu politika ile uyumlu olarak ekonomik birimler para miktarının ne olduğundan çok enflasyon ve faiz oranlarının ne olduğu ile ilgilenmektedirler. Böylece para otoritesi enflasyon oranını düşük düzeyde tutabildiği müddetçe para arzını artırmak, piyasanın ihtiyaç duyduğu likiditeyi sağlamak ve daha çok senyoraj kazancı elde etmek fırsatı yakalamaktadır.

Literatürde Taylor kuralı diye ifade edilen $i = r + \pi + \alpha(\pi - \pi^l) + \beta(y - y^*) + \gamma(e - e^l)$ denkleminde anlaşılabacağı gibi, gerçekleşen enflasyon ve döviz kuru hedeflenen enflasyon ve döviz kurunu aşınca merkez bankaları para arzını kısımcı değil faiz oranını artırıcı politikayı tercih etmektedir. Bu durum ekonomik birimlerin para arzı büyüklüğü yerine faiz oranı büyüklüğüne odaklanmalarına yol açmaktadır.

İhracatın ülkeden mal çıkışına karşılık ülkeye gelir girişine yol açmakla enflasyonist, döviz arzı artışıyla kurlar üzerinde baskı oluşturarak anti enflasyonist etki yapması, nihai etkinin bu iki etkiden hangisinin daha büyük olduğuna bağlı olması beklenir. Bu çalışmada ihracatın enflasyonist etkisi daha baskın çıkmıştır. Bu bulgu iktisat teorisiyle ve bu konuda yapılmış daha başka çalışmaların bulgularıyla örtüşmektedir. Bununla ilgili dört ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) ülkesi için yapılan bir çalışmada ihracattaki artış, fiyatların yükselmesine yol açtığı ortaya konmuştur (Astuti & Udjianto, 2022). Türkiye ekonomisine yönelik yapılan bir çalışmada ihracatın enflasyon üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (Baylan, Günay, Karakuş, & Çelik, 2021). Nitekim Türkiye üzerine yapılan bir başka çalışmada da ihracat ile enflasyon arasında çift taraflı bir nedensellik ilişkisi ortaya konmuştur (Gedik, 2020).

İthalatın ülkeye mal girişine karşılık ülkeden gelir çıkışına yol açmakla anti enflasyonist, döviz talebine bağlı olarak kurlarda artışa yol açmakla ve ithal malları fiyatlarının artmasıyla enflasyonist etki yapması, nihai etkinin bunlardan hangisinin daha baskın olduğuna bağlı olması beklenir. Bu çalışmada ilgili dönemde analize tabi ülkeler açısından ithalatın enflasyonist etkisi daha baskın olmuştur. Literatürde benzer

sonuçların elde edildiği çalışmalar vardır. ABD için yapılan bir çalışmaya göre %10'luk ithalat artışının tüketici fiyatlarını yaklaşık %0.3 (Corrigan, 2005), NIC ülkeleri için yapılan çalışmada ithalatta %1'lik artışın enflasyonu yaklaşık %1 artırdığı, 28 OECD ülkesi için yapılan çalışmada ithalatın enflasyonu artırıcı etki yaptığı sonucuna varılmıştır. (Geyik, Demir, & Erdoğan, 2022).

İthalatın enflasyonist etkisi Maurice Obstfeld'in (1996) rasyonel beklentilere sahip firmaların gelecekteki döviz kuru hareketlerine ilişkin beklentilerini cari fiyatlama kararlarına yansıtarak enflasyonu artırabileceği tezini desteklemektedir. Yüksek döviz kuru beklentisinden enflasyona geçişkenlik olabileceği anlaşılmaktadır. Bu durum, ülkelerin döviz kurundaki değer kayıplarının ve artan uluslararası emtia fiyatlarının yurt içi fiyatları üzerindeki etkisini sınırlamak için politikalar geliştirmeleri gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, hammadde ve ara malların artan ithalat fiyatları, yurt içi üretim maliyetlerini yükselterek maliyet enflasyonuna neden olurken tüketim malı ithalatındaki artışlar da benzer etkiyi yaratabilmektedir. Bu bağlamda ithalat bağımlılığını azaltıcı yapısal reformların enflasyonla mücadelede kritik rol oynadığı anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Çalışmada BRICS-T ülkelerinde 2000-2023 döneminde dış ticaretin enflasyon üzerindeki etkileri para arzı modele dahil edilerek panel veri analizi ile test edilmiştir. Yatay kesit bağımlılığı testi sonucunda yatay kesit bağımlılığının varlığı tespit edilmiştir. Değişkenlerdeki durağanlığın kontrol edilmesi için ikinci nesil birim kök testi uygulanmıştır. Pesaran CIPS birim kök testinin sonucuna göre CPI düzeyde durağan iken LNBM, LNX ve LNM'nin düzeyde birim kök içerdiği sonucuna varılmıştır. Para arzı, ihracat ve ithalatı durağan hale getirmek için serilerin 1. farkı alınarak tekrar birim kök testi yapılmış ve bağımsız değişkenler 1. farkta durağan hale gelmiştir.

Çözümlemede kullanılacak modeli tespit etmek amacıyla Pesaran-Yamagata eğim katsayısı homojenliği testi yapılmış, eğim katsayılarının homojen olduğu belirlenmiştir.

Yatay kesit bağımlılığı, değişkenlerin farklı seviyelerde durağan olması ve eğim katsayılarının homojen olması nedeniyle analizde ikinci nesil panel ARDL sınır testi uygulanmıştır. Panel ARDL modelinin değişkenler arasında kısa ve uzun dönemli ilişkilerin belirlenmesine olanak sağlayan ideal bir yöntem olduğu kabul edilmektedir.

Yapılan analizler sonucunda BRICS-T ülkelerinde geniş para arzının tüketici enflasyonu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı negatif; ihracatın ve ithalatın enflasyon üzerinde anlamlı ve pozitif etkiye sahip oldukları tespit edilmiştir. Bağımsız değişkenlerin katsayıları para arzı için -12.23711, ihracat için 5.166448 ve ithalat için 7.183125 bulunmuştur. Para arzı ile enflasyon arasındaki ters yönlü ilişki araştırma yapılan dönemde ülkelerin enflasyon beklentilerinin genellikle düşük olmasından kaynaklanmış olabilir. Enflasyon beklentisinin yüksek olduğu dönemlerde paranın dolanım hızı artmakta, düşük enflasyon dönemlerde azalmaktadır. Bu sebeple yüksek enflasyon dönemlerinde para arzı artırılmazken, düşük enflasyon dönemlerinde artırılabilir. Böylece yüksek enflasyona düşük, düşük enflasyona yüksek para arzı karşı gelebilmektedir.

İhracat ülkeden mal çıkışına karşılık ülkeye gelir girişine yol açarak enflasyonist, döviz arzı artışıyla kurlar üzerinde baskı oluşturarak anti enflasyonist etki yapabilmekte ve nihai etki bu iki etkiden hangisinin daha büyük olduğuna bağlı olmaktadır. Bu çalışmada ihracatın enflasyonist etkisi daha baskın çıkmıştır. Bu bulgu iktisat teorisiyle ve bu konuda yapılmış daha başka çalışmaların bulgularıyla örtüşmektedir.

İthalat ülkeye mal girişine karşılık ülkeden gelir çıkışına yol açarak anti enflasyonist, döviz talebini ve kurları artırarak enflasyonist etki yapabilmekte ve nihai etki bunlardan hangisinin daha büyük olduğuna bağlı olmaktadır. Ayrıca kaynak ülkede ithal malları fiyatlarının artması da enflasyona yol açabilmektedir. Bu çalışmada ilgili dönemde analize tabi ülkeler açısından ithalatın enflasyonist etkisi daha baskın olmuştur.

Hata düzeltme terimi kısa dönemdeki dengesizliklerin yaklaşık %108'lik oranla bir dönemden daha kısa bir sürede giderildiğini göstermiştir. Değişkenlerin 4 gecikmeli kısa dönem katsayıları incelendiğinde bağımsız değişkenlerde her ne kadar kısa dönemde dalgalanmalar olsa da uzun dönemde dengeye geldiği, tüm bu ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı ve uzun dönemli bir denge ilişkisi içerisinde olduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abay, E. G. (2024a, Aralık 27). *Rusya, dokuz ülkenin BRICS'e "ortak devlet" statüsünde katılacağını açıkladı.* Ocak 11, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-dokuz-ulkenin-bricse-ortak-devlet-statusunde-katilacagini-acikladi/3436057> adresinden alındı
- Abay, E. G. (2024b, Ocak 5). *Üye ülke sayısını iki kat artıran BRICS, küresel ekonomi ve enerjideki rolünü büyütüyor.* Eylül 19, 2024 tarihinde Anadolu Ajansı (AA): <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/uye-ulke-sayisini-iki-kat-artiran-brics-kuresel-ekonomi-ve-enerjideki-rolunu-buyutuyor/3100861#> adresinden alındı
- Ağır, H., & Yıldırım, S. (2015, Ekim 28). Türkiye ile BRICS Ekonomilerinin Makroekonomik Performans Karşılaştırması: Betimsel Bir Analiz. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), s. 39-66. Ocak 15, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksusbd/issue/10293/126258> adresinden alındı
- Ahluwalia, M. (2005, Ocak). *Reducing poverty and hunger in India: the role of agriculture.* Mayıs 10, 2025 tarihinde Research Gate: https://www.researchgate.net/publication/23529847_Reducing_poverty_and_hunger_in_India_the_role_of_agriculture adresinden alındı
- Akaike, H. (1974). A New Look at the Statistical Model Identification. *IEEE Transactions on Automatic Control*, 19(6), s. 716-723. Eylül 15, 2025 tarihinde <https://pdfs.semanticscholar.org/ad58/58a2bc9ac4f7602a586c274482ef137751e5.pdf> adresinden alındı
- Akıncı, M., Sevinç, H., & Yılmaz, Ö. (2023). Dış Ticaret ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin OECD Ülkeleri için Ekonometrik Analizi. D. Eroğlu Sevinç, & G. Yüce Akıncı içinde, *Ekonomi ve Finans Politikaları* (s. 1-24). Gaziantep, Şehitkamil: Özgür Yayınları. doi:10.58830/ozgur.pub68

Aksoy, M. A., & Tang, H. (1992). *Imports , exports , and industrial performance in India , 1970-88*. The World Bank, Southern Africa Department and South Asia Country Department II. World Bank. Mayıs 10, 2025 tarihinde <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/495531468772795855/imports-exports-and-industrial-performance-in-india-1970-88> adresinden alındı

Akyüz, H. (2020). *2010-2017 DÖNEMİ TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN GELİŞİMİ ve ENFLASYONU ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ*. İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ, Uluslararası İktisat Ana Bilim Dalı. İstanbul: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Kasım 5, 2024 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

Al, A., & Özdil Akman, B. (2017, Aralık 1). Gelişmişlik Endeksleri Işığında Hindistan'ın Uluslararası Politik Ekonomideki Yeri. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), s. 86-105. Ocak 22, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nisantasisbd/issue/39932/474355> adresinden alındı

Alpago, H., & Dayıoğlu, T. (2023). Dış Ticaret ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin OECD Ülkeleri için Ekonometrik Analizi. D. Eroğlu Sevinç, & G. Yüce Akıncı içinde, *Ekonomi ve Finans Politikaları Üzerine Çalışmalar* (s. 187-197). Gaziantep, Şehitkamil: Özgür Yayınları. doi:10.58830/ozgur.pub68

Altıntaş, H. (2024, Nisan 30). TÜRKİYE'DE DÖVİZ KURUNUN TÜKETİCİ FİYATLARI ÜZERİNE GEÇİŞ ETKİSİ: ARDL VE NARDL YAKLAŞIMINDAN KANITLAR. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(67), s. 1-13. doi:10.18070/erciyesiibd.1377410

Altıntaş, H., & Özbek, Z. (2024, Nisan 30). Türkiye'de enflasyon hedefleme döviz kurunun enflasyon üzerine geçiş etkisinin olumlu etkilemekte midir? ARDL ve NARDL modelleri uygulaması. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), s. 319-342. doi:10.25287/ohuiibf.1422422

- Astuti, R. D., & Udjianto, D. W. (2022, Şubat). The Impact of Monetary Policy and International Trade on Economic Growth and Inflation in ASEAN-4 Countries. *Signifikan Jurnal Ilmu Ekonomi*, 11(1), s. 175-190. doi:10.15408/sjie.v11i1.22142
- Aşçı, M. E. (2019, Temmuz 20). BRICS Ülkelerinin Küresel Güç Olma Potansiyelleri ve Türkiye. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s. 39-60. Eylül 21, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uhsbad/issue/45405/589910> adresinden alındı
- Aşçı, M. E. (2019, Temmuz 20). BRICS ÜLKELERİNİN KÜRESEL GÜÇ OLMA POTANSİYELLERİ VE TÜRKİYE. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s. 39-60. Eylül 19, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uhsbad/issue/45405/589910> adresinden alındı
- ATABAY BAYTAR, R. (2012). TÜRKİYE VE BRIC ÜLKELERİ ARASINDAKİ TİCARET HACMİNİN BELİRLEYİCİLERİ: PANEL ÇEKİM MODELİ ANALİZİ. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(20), s. 403-424. Mayıs 23, 2025 tarihinde <https://acikerisim.ticaret.edu.tr/items/76e6adb3-1b35-44c9-baed-180acd6bf6ac> adresinden alındı
- Aydın, N. (2021, Mart 29). DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM ÇIKIŞLARININ DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(1), s. 51-70. Mayıs 6, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1055083> adresinden alındı
- Aydın, N. (2021, Mart 29). Doğrudan Yabancı Yatırım Çıkışlarının Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(1), s. 51-70. doi:10.17065/huniibf.721266

- Aydın, Y. (2021, Aralık 31). Rusya Federasyonu ve Türkiye Arasında Dış Ticaretin Yapısı ve Gelişimi. *Rusya Araştırmaları Dergisi*(6), s. 154-176. doi:10.48068/rusad.1025492
- Aykırı, M. (2008). *Ekonomik Büyüme - Enflasyon - İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1980-2005)*. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı. Kars: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Kasım 29, 2024 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı
- Aynagöz Çakmak, Ö. (2008, Mart 1). ÇİN'İN DÜNYA EKONOMİSİ İLE BÜTÜNLEŞME SÜRECİ VE TÜRK SANAYİSİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), s. 253-268. Ocak 23, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduiibfd/issue/20834/223222> adresinden alındı
- Aytekin, İ., & Uçan, O. (2022, Nisan 30). DÖVİZ KURU ENFLASYON VE DIŞ TİCARET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK BİR ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), s. 460-475. doi:10.25287/ohuiibf.1009183
- Azizoğlu, A. (2024, Haziran 11). ÇİN'İN DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ (1978-2022). *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*(23), s. 48-62. doi:10.46400/uygur.1466564
- Baylan, M., Günay, E., Karakuş, M., & Çelik, O. (2021, Temmuz 10). İhracat ve İthalatın Enflasyon Üzerindeki Etkilerine İlişkin Ampirik Bir Analiz: 1971-2019 Dönemi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(Yönetim ve Organizasyon Özel Sayısı), s. 1662-1683. doi:10.26466/opus.903068

- Bayrak, M., & Kanca, O. C. (2013, Mart-Nisan). TÜRKİYE'DE 1970-2011 YILLARI ARASINDA OLUŞAN EKONOMİK VE SİYASİ GELİŞMELERİN SEYRİ. *AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ*(35). Ocak 26, 2025 tarihinde <https://www.akademikbakis.org/akademikbakis/akademik-bakis-sayi-35-mart-nisan-2013/> adresinden alındı
- Bayraktutan, Y., & Arslan, İ. (2003). Türkiye'de Döviz Kuru, İthalat ve Enflasyon İlişkisi: Ekonometrik Analiz (1980-2000). *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), s. 89-104. Aralık 25, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/19080> adresinden alındı
- Berber, M. (2017). *İktisadi Büyüme Ve Kalkınma* (6. b.). Trabzon: Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım.
- Bozkurt, C. (2010). Enflasyonun Ekonomik ve Sosyal Maliyetleri. *Bütçe Dünyası Dergisi*, 2(34), s. 168-183. Aralık 10, 2024 tarihinde <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0009361&lng=0> adresinden alındı
- brics-russia2024.ru. (2024). *BRICS Intergovernmental Organization*. Ocak 11, 2025 tarihinde Rusya 2024 BRICS Başkanlığı: https://brics-russia2024.ru/en/about/index.php?sphrase_id=15343 adresinden alındı
- Bryanski, G., & Faulconbridge, G. (2009, Haziran 16). *BRIC demands more clout, steers clear of dollar talk*. Eylül 10, 2024 tarihinde <https://www.reuters.com/>: <https://www.reuters.com/article/marketsNews/idUSLG67435120090616/> adresinden alındı
- Can, G., & Kılıç, C. (2021, Aralık 31). DÖVİZ KURUNUN DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BRICS-T ÜLKELERİ İÇİN PANEL VERİ ANALİZİ. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 16(2), s. 48-59. Mart 11, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/girkal/issue/68001/1003994> adresinden alındı

- Celebi Boz, F., & Çınar, Ö. (2017, Ağustos). Türkiye İle BRICS Ülkeleri Arasındaki Dış Ticaret İlişkileri: Girdi-Çıktı Yöntemi İle Bir Analiz. *Business and Economics Research Journal*, 8(3), s. 395-412. doi:10.20409/berj.2017.57
- Celkan, Ö. S. (2023, Haziran 23). Döviz Kuru Ve Enflasyon İlişkisi: Türkiye Örneği. *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), s. 19-37. doi:10.56668/jefr.1310360
- Chhabra, M., Giri, A. K., & Kumar, A. (2022, Eylül 3). Do Trade Openness and Output Gap Affect Inflation? Empirical Evidence from BRICS Nations. *Millenial Asia*, 15(3), s. 359-383. Temmuz 6, 2025 tarihinde <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/09763996221116586> adresinden alındı
- Corrigan, T. D. (2005). The Relationship Between Import Prices and Inflation in the United States. *WCBT Faculty Publications*, 18, s. 10-21. Temmuz 8, 2025 tarihinde https://digitalcommons.sacredheart.edu/wcob_fac/18/ adresinden alındı
- Çakır, B. (2019). *DIŞ TİCARET HADLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ*. DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, İKTİSAT PROGRAMI. İzmir: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Ocak 26, 2025 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı
- Çalışkan, A. (2023, Mart 27). Türkiye'de 1960 Sonrası Uygulanan Sanayileşme Stratejilerinin Dış Ticaret Üzerine Etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 7(1), s. 67-83. Haziran 16, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/makuubd/issue/76389/1136766> adresinden alındı
- Çelik, K. (2015). *Uluslararası İktisat* (6. b.). Trabzon: Derya Kitabevi. Eylül 5, 2024 tarihinde https://kenancelik.net/wp-content/uploads/2022/06/uls6.baski_.pdf adresinden alındı

Çütçü, İ. (2020, Mayıs 29). RELATIONSHIP BETWEEN INFLATION AND FOREIGN TRADE: AN ECONOMETRIC ANALYSIS WITH STRUCTURAL BREAK BETWEEN THE EU-28 COUNTRIES AND TURKEY. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22), s. 260-275. doi:10.20990/kilisiibfakademik.710200

Çütçü, İ. (2021, Aralık 31). PANDEMİ SONRASI DÜNYA VE TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARET. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 5(12), s. 1-21. Ocak 26, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bspad/issue/68287/968788> adresinden alındı

Dal, S. (2012). *TÜRKİYE İLE GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER*. MARMARA ÜNİVERSİTESİ ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ, ORTADOĞU İKTİSADİ ANABİLİM DALI. İstanbul: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Ocak 25, 2025 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

databank.worldbank.org. (tarih yok). *DataBank*. Ocak 15, 2025 tarihinde World Bank: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> adresinden alındı

Demir, M. A. (2020, Temmuz 25). BRICS Ülkelerinde Ticari Dinamikler: Türkiye ile BRICS Grubu Ülkelerin Ticari Yoğunluk Analizi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(TBMM 100. Yıl Özel Sayısı), s. 109-133. doi:10.33905/bseusbed.748704

Deniz, T. (2019, Eylül 10). YÜKSELEN GÜÇ ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN STRATEJİK HAMLELERİ. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(50), s. 188-212. doi:10.17755/esosder.39372

Deveci, E. (2023). *TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN BELİRLEYİCİLERİ; NARDL SINAMASI*. AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ , İktisat Ana Bilim Dalı. Antalya: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Kasım 5, 2024 tarihinde tez.yok.gov.tr/UlusalTezMakalesi adresinden alındı

Dinler, Z. (2015). *Mikro Ekonomi* (26. b.). Bursa: Ekin Kitabevi.

Doğru, B. (2014, Kasım 2). Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Bütçe Açığı ve Enflasyon Arasında Nedensellik İlişkisi Var mıdır? 1978-2002 Dönemi Türkiye Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(1), s. 113-130. 11 14, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oguiibf/issue/5712/76470> adresinden alındı

Durgun Kaygısız, A., & Özbostancı, F. (2019, Ağustos 23). ULUSLARARASI FİNANS HAREKETLERİNİN MAKRO PERFORMANSA YANSIMASI: BRIC ÜLKELERİ ve TÜRKİYE ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 6(14), s. 1-17. Mart 11, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/assam/issue/48179/505565> adresinden alındı

Durmuş, E. (2025). *GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE SAVUNMA HARCAMALARI, KAMU HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN PANEL VERİ ANALİZİ*. AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, Ekonometri. Aydın: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Mart 29, 2025 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

Edwards, L., & Lawrence, R. Z. (2006, Aralık). *South African Trade Policy Matters: Trade Performance and Trade Policy*. Haziran 16, 2025 tarihinde NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH: <https://www.nber.org/papers/w12760> adresinden alındı

Eğilmez, M. (2013, Aralık 1). *Kendime Yazılar*. Şubat 26, 2025 tarihinde Türkiye'nin Dışticareti: <https://www.mahfiegilmez.com/2013/12/turkiyenin-dsticareti.html> adresinden alındı

Eğilmez, M. (2013, Aralık 1). *Türkiye'nin Dışticareti*. Ekim 3, 2024 tarihinde Kendime Yazılar: <https://www.mahfiegilmez.com/2013/12/turkiyenin-dsticareti.html> adresinden alındı

Eğilmez, M. (2016). *Makroekonomi: Türkiye'den Örneklerle* (8. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eğilmez, M. (2018, Haziran 10). *Spekülasyon ve Spekülatif Saldırı*. Aralık 19, 2024 tarihinde KENDİME YAZILAR: <https://www.mahfiegilmez.com/2018/06/spekulasyon-ve-spekulatif-saldr.html> adresinden alındı

Eğilmez, M. (2021, Kasım 10). *Daha Ucuza Daha Çok Mal Satarak İhracatı Artırdık Diyoruz*. Eylül 25, 2024 tarihinde KENDİME YAZILAR: <https://www.mahfiegilmez.com/2021/11/daha-ucuza-daha-cok-mal-satarak-ihracat.html> adresinden alındı

Eğilmez, M. (2022, Kasım 15). *Kendime Yazılar*. Aralık 21, 2024 tarihinde Dış Ticarete Durum Parlak Görünmüyor: <https://www.mahfiegilmez.com/2022/11/ds-ticarete-durum-parlak-gorunmuyor.html> adresinden alındı

Eğilmez, M. (2022, Mayıs 17). *Yüksek Enflasyona Karşın Piyasa Nasıl Canlı Olabiliyor?* Aralık 20, 2024 tarihinde Kendime Yazılar: https://www.mahfiegilmez.com/2022/05/yuksek-enflasyona-karsn-piyasa-nasl_17.html adresinden alındı

Eğilmez, M. (2023, Ocak 21). *Ekonomi 101: Enflasyon*. Aralık 3, 2024 tarihinde Kendime Yazılar: <https://www.mahfiegilmez.com/2023/01/ekonomi-101-enflasyon.html> adresinden alındı

Eğilmez, M. (2024, Ocak 25). *Enflasyon Rehberi*. Kasım 15, 2024 tarihinde Kendime Yazılar: <https://www.mahfiegilmez.com/2024/01/enflasyon-rehberi.html> adresinden alındı

Eğilmez, M., & Kumcu, E. (2016). *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması* (21. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ercin, B. (2024). *TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DIŞ TİCARETİN YAPISI VE BRICS ÜLKELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI: 1996-2023 DÖNEMİ ANALİZİ*. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ, İktisat Anabilim Dalı. Manisa: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Nisan 3, 2025 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

Erdemli, M. (2021, Haziran). *ENFLASYON VE TEMEL MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER ARASINDAKİ İLİŞKİ: G7 ÜLKELERİ İLE TÜRKİYE ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA*. GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, İktisat Anabilim Dalı. Gaziantep: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Kasım 5, 2024 tarihinde tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi adresinden alındı

Erdemli, M., & Çelik, H. (2021, Aralık 31). Dış Ticaret Ve Enflasyon İlişkisi: NIC Ülkeleri İçin Ekonometrik Bir Analiz. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), s. 53-64. Mart 11, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oskauibfd/issue/67540/1013079> adresinden alındı

- Galal, S., & Lan, D. (2017, Haziran). Relationship between Inflation and Foreign Trade. *International Journal of Business Marketing and Management*, 2(5), s. 1-7. Ağustos 28, 2024 tarihinde <https://www.ijbmm.com/paper/Jun2017/1103546728.pdf> adresinden alındı
- Gedik, A. (2020, Ağustos 31). Türkiye de İthalat İhracat İle Enflasyon Arasında Nedensellik Analizi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*(19), s. 323-333. doi:10.31590/ejosat.734408
- Geyik, O., Demir, M., & Erdoğan, H. (2022, Ağustos 7). BRICS-T ülkelerinde faiz, döviz kuru ile enflasyon ilişkisi: Panel eşbütünleşme analizi. *Journal of Life Economics*, 9(3), s. 109-127. doi:10.15637/jlecon.9.3.01
- Geyik, O., Demir, M., & Erdoğan, H. (2022, Ağustos 7). BRICS-T ülkelerinde faiz, döviz kuru ile enflasyon ilişkisi: Panel eşbütünleşme analizi. *Journal of Life Economics*, 9(3), s. 109-127. Eylül 23, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jlecon/issue/72159/1161645> adresinden alındı
- Greene, W. H. (2012). *ECONOMETRIC ANALYSIS* (5. b.). New York: Pearson Education Inc. Ağustos 17, 2025 tarihinde https://www.ctanujit.org/uploads/2/5/3/9/25393293/_econometric_analysis_by_greene.pdf adresinden alındı
- Gujarati, D. (2016). *Örneklerle Ekonometri* (1. b.). (N. Bolatoğlu, Çev.) Ankara: BB101 Yayınları.
- Güller, A. (2012). *ÇİN EKONOMİSİNİN GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNE ETKİSİ*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı. Eskişehir: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Mayıs 19, 2025 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> adresinden alındı

- Güloğlu, B., & Altunoğlu, E. (2002, Aralık 27). FINANSAL SERBESTLESME POLİTİKALARI VE FINANSAL KRİZLER : LATİN AMERİKA, MEKSİKA, ASYA VE TÜRKİYE KRİZLERİ. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*(27), s. 107-134. Şubat 19, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusiyasal/issue/608/6120> adresinden alındı
- Gür, B. (2021, Nisan 20). Ticari Dışa Açıklık ve Enflasyon İlişkisi: BRICS-T Ülkeleri İçin Romer Hipotezinin Sınanması. *International Journal of Applied Economic and Finance Studies*, 6(1), s. 35-45. Temmuz 21, 2025 tarihinde https://www.ijaefs.com/wp-content/uploads/2021/05/03_GUR.pdf adresinden alındı
- Hashem, P. M., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). BOUNDS TESTING APPROACHES TO THE ANALYSIS OF LEVEL RELATIONSHIPS. *JOURNAL OF APPLIED ECONOMETRICS*, 16(3), s. 289-326. doi:10.1002/jae.616
- Hepaktan, C. E., & Karakayalı, H. (2009). 1980-2008 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Hadlerinin Analizi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), s. 181-210. Ocak 26, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbayarsos/issue/4071/53782> adresinden alındı
- İsmailov, R. (2003). *RUSYA'NIN DIŞ TİCARETİ VE RUSYA DIŞ TİCARETİNDE TÜRKİYE'NİN YERİ*. MARMARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI. İstanbul: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Eylül 21, 2024 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı
- İşcan, İ. H., & Hatipoğlu, Y. Z. (2010). Rusya'nın Serbest Piyasa Anlayışı ve Küresel Kriz. *INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES* (s. 28-33). İstanbul: Beykent Üniversitesi. Ocak 21, 2025 tarihinde <https://www.avekon.org/proceedings/avekon01.pdf> adresinden alındı

- İyibozkurt, E., Tonus, Ö., Erlat, G., Karluk, S., & Ertürk, E. (2014). *Uluslararası İktisat Teorisi* (3. b.). (Ö. Tonus, & Karluk S. Rıdvan, Dü) Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi. Eylül 19, 2024 tarihinde <https://docs.google.com/file/d/0BzqeVHWu6NY5NEl3aXZ2RWM2QVE/view?pli=1&resourcekey=0-TPfge7rHDHg5MYqSCc8g2A> adresinden alındı
- Kalaycı, İ. (2011). 2008 Küresel Finans Krizi Sonrasında Dış Ticarete Korumacılık : Paradigma Kayması (Mı?). *Maliye Dergisi*(161), s. 76-104. Ocak 21, 2025 tarihinde <https://library.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0011556&lng=0> adresinden alındı
- Kale, G. (2009). *Bilgi Teknolojileri Dış Kaynak Kullanımı ve Hindistan Ekonomisine Etkileri*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Ana Bilim Dalı. Gaziantep: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Ocak 22, 2025 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı
- Kapçak, S., & Özdemir, İ. (2023, Temmuz 10). GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE DIŞ TİCARET, İŞSİZLİK VE ENFLASYONUN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 24(2), s. 243-254. Temmuz 6, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/doujournal/issue/78897/1239584> adresinden alındı
- Karakurt, B. (2016, Ekim 30). KÜRESEL KRİZİN ETKİLERİNİ AZALTMADA MALİ YÖNETİŞİMİN ROLÜ: BRICS ÜLKELERİ ÖRNEĞİ. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), s. 184-212. Ağustos 4, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esad/issue/38969/456222> adresinden alındı
- Karluk, R. (1973, Haziran 6). ENFLASYON KAVRAMI VE SONUÇLARI. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 9(1), s. 201-219. Aralık 10, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eitiad/issue/49515/633679> adresinden alındı

- Kiper, S. (2012, Mayıs-Haziran). Brezilya Ekonomisi. (K. Gülbeyaz, & K. K. Sümer, Dü) *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*(30). Ocak 17, 2025 tarihinde <https://www.akademikbakis.org/akademikbakis/akademik-bakis-sayi-30-mayis-haziran-2012/> adresinden alındı
- Kolak, H. (2023). *TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARET VE DÖVİZ KURUNUN ENFLASYON ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı. Sivas: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Kasım 5, 2024 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı
- Kolcu, F. (2023, Haziran 30). Türkiye'de Enflasyonun Belirleyicileri. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), s. 31-56. doi:10.17218/hititsbd.1207652
- Konak, A., & Demir, M. A. (2019, Ekim 16). Türkiye'nin BRICS Ülkeleri İle Ticaretinin Analizi: Çekim Modeli Uygulaması. *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), s. 43-70. Haziran 18, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ubeyad/issue/48439/596904> adresinden alındı
- Kopuk, E., & Meçik, O. (2022, Mayıs 20). TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNDE TÜRK LİRASININ DEĞER KAYBININ ETKİSİ. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13(34), s. 551-565. doi:10.21076/vizyoner.990721
- Kök, M. (2022). *EKONOMİK BÜYÜMENİN ENFLASYON VE İŞSİZLİK İLE İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ*. NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, İKTİSAT ANABİLİM DALI. Niğde: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Kasım 8, 2024 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden alındı

- Maimaitiaili, K. (2020, Aralık 15). BAĞIMSIZLIK SONRASI ÇİN İLE HİNDİSTAN: İKİLİ İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİ VE AVRASYA STRATEJİSİ. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(3), s. 547-563. doi:10.20296/tsadergisi.618219
- Meral, P. S. (2005). Enflasyon ve Enflasyonun Okuma Alışkanlığına Etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), s. 309-324. Kasım 9, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/25118/265224> adresinden alındı
- Mercan, M. (2014, Nisan 2). Feldstein-Horioka Hipotezinin AB-15 ve Türkiye Ekonomisi İçin Sınanması: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Dinamik Panel Veri Analizi. *EGE AKADEMİK BAKIŞ*, 14(2), s. 231-245. Mayıs 16, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/562559> adresinden alındı
- Mirze, S. K. (2014). *İşletme* (4. b.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Mogoe, S., & Mongale, I. P. (2014, Temmuz 2). The Impact of International Trade on Economic Growth in South Africa: An Econometrics Analysis. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(14), s. 60-66. Haziran 23, 2025 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/272708696_The_Impact_of_International_Trade_on_Economic_Growth_in_South_Africa_An_Econometrics_Analysis adresinden alındı
- Mohammad, A. S. (2022). *BRICS-T ÜLKELERİNDE DOĞRUDAN VE DOLAYLI YATIRIMLARIN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ*. Bartın Üniversitesi, İKTİSAT ANABİLİM DALI. Bartın: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Aralık 7, 2024 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

Naughton, B. (2006, Ocak 1). *The Chinese Economy: Transitions and Growth*. London, England: The MIT Press. Mayıs 10, 2025 tarihinde <https://valeriaribeiroufabc.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/07/barry-naughton-the-chinese-economy-transitions-and-growth.pdf> adresinden alındı

New Development Bank. (2023). *About NDB*. 10 3, 2024 tarihinde New Development Bank: <https://www.ndb.int/about-ndb/> adresinden alındı

OECD. (2013). *OECD Economic Surveys: South Africa 2013*. Organisation for Economic Co-Operation and Development. OECD. Temmuz 3, 2025 tarihinde https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-south-africa-2013_eco_surveys-zaf-2013-en.html adresinden alındı

O'Neill, J. (2001). *Building Better Global Economic BRICs*. Goldman Sachs Global Research Centres. New York: Global Economics Paper No: 66. Ağustos 21, 2024 tarihinde <https://web.archive.org/web/20140811000254/http://www.goldmansachs.com/our-thinking/archive/archive-pdfs/build-better-brics.pdf> adresinden alındı

Orhan, O. Z., & Erdoğan, S. (2015). *İktisada Giriş*. İstanbul: Umuttepe Yayınları.

Orhan, O. Z., & Erdoğan, S. (2015). *Para Politikası* (2. b.). İstanbul: Umuttepe Yayınları.

Orkunoğlu Şahin, I. F. (2022, Mart 30). Türkiye'nin 1980-2021 Dönemi Dış Ticaret Gelişiminin İrdelenmesi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 9(27), s. 82-99. Ocak 26, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumrukticaretdergisi/issue/69206/1078322> adresinden alındı

- Öz, S. (2007). *Küresel Rekabette Yeni Bir Güç: Hindistan*. TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu. İstanbul: TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi . Ocak 22, 2025 tarihinde <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/9006-kuresel-rekabette-yeni-bir-guc-hindistan> adresinden alındı
- Özdemir, Ü., Kantürk Yiğit, G., & Oral, M. (2016, Ağustos 4). CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE EKONOMİ POLİTİKALARI BAĞLAMINDA TÜRK DIŞ TİCARETİNİN GELİŞİMİ. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21(35), s. 35-149. Haziran 11, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunidcd/issue/24327/257785> adresinden alındı
- Özen Atabey, A., & Karakuş, M. (2022, Temmuz 24). Türkiye'ye Yönelik Enflasyon, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(3), s. 747-759. doi:10.37880/cumuiibf.1096489
- Özer, H., & Kutlu, M. (2019, Aralık 30). TÜRKİYE'DE ENFLASYON, DÖVİZ KURU VE DIŞ TİCARET DENGESİ İLİŞKİSİNİN VAR MODELİ İLE ANALİZİ. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(4), s. 214-231. doi:10.11611/yead.628510
- Özsoylu, A. F., & Algan, N. (2011). *Dünya Ekonomisinin Yeni Aktörleri BRIC* (1 b.). Adana: Karahan Kitabevi. Eylül 20, 2024 tarihinde <https://www.kitapyurdu.com/kitap/bric-dunya-ekonomisinin-yeni-aktorleri-brezilyaryahindistancin/261602.html?srsId=AfmBOort8wivj34y5hUayjcAoRnrfpTYyMiZhmO3j-AvEX8j-Q7PwH8b> adresinden alındı
- Öztürk, S., & Özyakışır, D. (2005, Ekim). *TÜRKİYE EKONOMİSİNDE 1980 SONRASI YAŞANAN YAPISAL DÖNÜŞÜMLERİN GSMH, DIŞ TİCARET VE DIŞ BORÇLAR BAĞLAMINDA TEORİK BİR DEĞERLENDİRMESİ*. Haziran 16, 2025 tarihinde Mevzuat Dergisi: <https://www.mevzuatdergisi.com/2005/10a/01.htm> adresinden alındı

Palacıoğlu, T. (2018). *PERŞEMBENİN GELİŞİ: BUGÜNÜN DÜNYASINDA 2008 KÜRESEL KRİZİ ETKİLERİ*. İstanbul Kalkınma Ajansı. İstanbul: Kalkınma Kütüphanesi. Ocak 25, 2025 tarihinde <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/search?q=BUG%C3%9CN%C3%9CN+D%C3%9CNYASINDA+2008+K%C3%9CRESEL+KR%C4%B0Z%C4%B0+ETK%C4%B0LER%C4%B0> adresinden alındı

Palacıoğlu, T. (2018). *TÜRKİYE'NİN HAM MADDE İTHALATI*. İstanbul Ticaret Odası. İstanbul: İstanbul Kalkınma Ajansı. Ocak 27, 2025 tarihinde <https://www.istka.org.tr/media/131184/t%C3%BCrkiye-nin-ham-madde-%C4%B0thalat%C4%B1.pdf> adresinden alındı

Pesaran, H. (2004). *General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels*. University of Cambridge. Cambridge: Faculty of Economics. doi:10.17863/CAM.5113

Pesaran, H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), s. 265-312. doi:doi.org/10.1002/jae.951

Pesaran, M. H. (2006, Haziran 19). Estimation and Inference in Large Heterogeneous Panels with a Multifactor Error Structure. *Econometrica Journal of the Econometric Society*, 74(4), s. 967-1012. doi:10.1111/j.1468-0262.2006.00692.x

Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008, Ocak 1). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), s. 50-93. Tammuz 3, 2025 tarihinde <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0304407607001224> adresinden alındı

Pesaran, M. H., Shin, Y., & P. Smith, R. (1999, Haziran). Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels. *Journal of the American Statistical Association*, 94(446), s. 621-634. doi:10.2307/2670182

Sandalcılar, A. R. (2012, Mart 1). BRIC ÜLKELERİNDE EKONOMİK BÜYÜME VE İHRACAT ARASINDAKİ İLİŞKİ: PANEL EŞBÜTÜNLEŞME VE PANEL NEDENSELLİK. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), s. 161-179. Haziran 22, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20822/222879> adresinden alındı

Sarıçiçek, E. (2023). *TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET ANALİZİ VE ECA BÖLGESİ İLE TİCARİ ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ*. ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ, ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI. Antalya: Yükseköğreti Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Ocak 25, 2025 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

Saygılı, F. (2020). Uluslararası Ticarete Klasik Model. S. Husted, & M. Melvin içinde, *Uluslararası İktisat* (F. Saygılı, & E. Tunalı Çalışkan, Çev., 9. b.). Ankara: Palme Yayınevi. Ekim 19, 2024 tarihinde <https://www.turcademy.com/tr/kitap/uluslararasi-iktisat-9786052823842> adresinden alındı

Sever, E. (2004). *Döviz Kuru Rejimleri ve Ekonomik Etkileri Bakımından Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Politikalarının Analizi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı. İstanbul: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Aralık 6, 2024 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat Teori Politika Ve Uygulama* (15. b.). İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Szydykova, A. (2016, Temmuz 20). Döviz Kuru ve Enflasyon Arasındaki İlişki: BRİC Ülkeleri Örneği. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(6), s. 1-14. Mart 11, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uysad/issue/37755/435835> adresinden alındı

- Szydykova, A. (2018, Nisan 20). PETROL FİYATLARININ BRIC ÜLKELERİNİN BORSALARINA ETKİSİ. *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*, 2(1), s. 1-20. Mart 16, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ueip/article/357615> adresinden alındı
- Şahin, D. (2018, Kasım 25). Türkiye’de Dış Ticaret ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Analizi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), s. 125-146. Haziran 2, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bartiniibf/issue/40570/458980> adresinden alındı
- Şanlı, O., & Ateş, İ. (2020, Haziran 30). ABD-Çin Odaklı Ticaret ve Kur Savaşlarının Dünya Ekonomisi Üzerine Etkileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), s. 75-101. Ocak 23, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/adusobed/issue/54494/600359> adresinden alındı
- Şimşek, M. (2005, Haziran 1). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne(WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine ilişkin Senaryolar. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 12(2), s. 77-90. Ocak 23, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/13683/165579> adresinden alındı
- Şıvga Keleş, S. (2021, Şubat). *Brezilya Ülke Raporu*. İzmir Ticaret Odası. İzmir: İş Geliştirme Müdürlüğü. Mart 11, 2024 tarihinde İzmir Ticaret Odası: <https://www.izto.org.tr/tr/dy/ulke-raporlari> adresinden alındı
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2025). *Ülkeler ve Pazar Bilgileri*. Ocak 19, 2025 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı: <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati> adresinden alındı
- Tapşın, G., & Karabulut, A. T. (2013, Mayıs 1). REEL DÖVİZ KURU, İTHALAT VE İHRACAT ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 13(26), s. 190-205. Aralık 29, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aiiibfd/issue/32329/359267> adresinden alındı

TCMB. (2013). *Enflasyon ve Fiyat İstikrarı*. Ekim 6, 2024 tarihinde https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/06084069-3751-44a3-ba98-fc5a65b908ba/Enflasyon_FiyatIstikrari.pdf?MOD=AJPERES#:~:text=Mal%20ve%20hizmet%20sepeti%2C%20enflasyonun,kalem-%20lerinin%20toplam%C4%B1na%20verilen%20isimdir.adresinden alındı

thedocs.worldbank.org. (2009). *Global Economic Prospects*. International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. Washington DC: The World Bank. Haziran 21, 2025 tarihinde <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/4aa0b654ecdbaf8302d5901aaada3fbf-0350012021/related/Global-Economic-Prospects-2009.pdf> adresinden alındı

Tunalı Çalışkan, E. (2020). Uluslararası Ticarete Giriş. S. Husted, & M. Melvin içinde, *Uluslararası İktisat* (F. Saygılı, & E. Tunalı Çalışkan, Çev., 9. b.). Ankara: Palme Yayınevi. Ağustos 29, 2024 tarihinde <https://www.turcademy.com/tr/kitap/uluslararasi-iktisat-9786052823842> adresinden alındı

Turan, S. A. (2010). *ENFLASYON VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİLERİ: TÜRKİYE ÜZERİNE İNCELEMELER*. ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, İKİSAT ANABİLİM DALI. Erzurum: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Kasım 24, 2024 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> adresinden alındı

Turan, Z., & Öztürk, Y. K. (2016, Nisan 8). KEYNES SİSTEMİ VE BEKLEYİŞLERİN SİSTEME KATKISI. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), s. 259-269. Aralık 8, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/niguiibfd/issue/19762/211680> adresinden alındı

Turanlı, R. (2017). *İktisadi Düşünce Tarihi* (7. b.). İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

- Uğur, B. (2021). *Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin İhracat Üzerine Etkileri: G-20 Ülkeleri Örneği*. KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, İKTİSAT ANABİLİM DALI. Kahramanmaraş: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Kasım 6, 2024 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı
- Uğur, B., & Atılğan, D. (2021, Aralık 30). PARA ARZININ ENFLASYON ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: 5 GELİŞMEKTE OLAN ÜLKE ÖRNEĞİ. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), s. 774-789. doi:10.52835/19maysbd.916631
- Uysal, Ö. (2019, Eylül 23). HİNDİSTAN'DA EKONOMİK BÜYÜME VE ENFLASYON İLİŞKİSİ: VAR ANALİZİ VE NEDENSELLİK ANALİZİ. *Sakarya İktisat Dergisi*, 8(3), s. 236-251. Eylül 10, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sid/issue/48908/492532> adresinden alındı
- Wilson, D., & Purushothaman, R. (2003). *Dreaming With BRICs: The Path to 2050*. The Goldman Sachs Group, Inc. New York: Goldman Sachs Global Research Centres. Ağustos 16, 2024 tarihinde <https://www.goldmansachs.com/pdfs/insights/archive/archive-pdfs/brics-dream.pdf> adresinden alındı
- World Bank. (tarih yok). *Official exchange rate (LCU per US\$, period average)*. Temmuz 26, 2025 tarihinde World Bank Open Data: <https://data.worldbank.org/indicator/PA.NUS.FCRF?end=2024&start=1960&view=chart&year=2009> adresinden alındı
- www.aa.com.tr. (2013, Aralık 27). *Brezilya'da sel: 44 ölü 65 bin evsiz*. Ocak 20, 2025 tarihinde AA: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/brezilyada-sel-44-olu-65-bin-evsiz/194752> adresinden alındı

www.bbc.com. (2010, Nisan 7). *Brezilya'da sel ve toprak kayması: 95 ölü*. Ocak 20, 2025 tarihinde BBC News Türkçe: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/04/100407_brasil_floods adresinden alındı

www.bbc.com. (2024, Eylül 20). *Dışişleri Bakanı Fidan'dan BRICS üyeliği açıklaması: AB üyeliğimiz olsaydı belki de bu arayış içinde olmazdık*. Ocak 11, 2025 tarihinde BBC News Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/articles/cy54v7rxledo> adresinden alındı

www.dw.com. (2011, Ocak 13). *Brezilya'da sel felaketi*. Ocak 20, 2025 tarihinde DW: <https://web.archive.org/web/20210930084726/https://www.dw.com/tr/brezilyada-sel-felaketi/a-14764612> adresinden alındı

www.kolayihracat.gov.tr. (2023). *Güney Afrika Cumhuriyeti*. Ocak 12, 2025 tarihinde Kolay İhracat Platformu: <https://www.kolayihracat.gov.tr/ulkeler/guney-afrika-cumhuriyeti> adresinden alındı

www.tasam.org. (2011, Haziran 21). *Güney Afrika'nın Uluslararası Politikadaki Yeri Ve Güney Afrika Dış Politikası*. Nisan 29, 2025 tarihinde Türk Asya Stratejik Araştırmaları Merkezi (TASAM): https://tasam.org/tr-TR/Icerik/3173/guney_afrikanin_uluslararasi_politikadaki_yeri_ve_guney_afrika_dis_politikasi adresinden alındı

www.tasam.org. (2011, Haziran 21). *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*. Ocak 29, 2025 tarihinde Güney Afrika'nın Uluslararası Politikadaki Yeri Ve Güney Afrika Dış Politikası: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/3173/guney_afrikanin_uluslararasi_politikadaki_yeri_ve_guney_afrika_dis_politikasi adresinden alındı

www.ticaret.gov.tr. (2024). *Brezilya Pazar Bilgileri*. T.C. Ticaret Bakanlığı. Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. Ocak 17, 2025 tarihinde

<https://ticaret.gov.tr/data/5eb2945113b8766158d41561/Brezilya%20Pazar%20Bilgileri-2024.pdf> adresinden alındı

www.ticaret.gov.tr. (2024). *Çin Ülke Profili*. T.C. Ticaret Bakanlığı. Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. Ocak 23, 2025 tarihinde https://ticaret.gov.tr/data/5f3b925713b876ea88e4c9c4/CHC%20_Ulke_Profil_i%202024Kas%C4%B1m.pdf adresinden alındı

www.ticaret.gov.tr. (2024). *Güney Afrika Cumhuriyeti Ülke Profili*. Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. T.C. Ticaret Bakanlığı. Ocak 24, 2025 tarihinde https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/guney-afrika-cumhuriyeti/ulke-profil_i adresinden alındı

www.ticaret.gov.tr. (2024). *Hindistan Ülke Profili*. T.C. Ticaret Bakanlığı. Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. Ocak 22, 2025 tarihinde https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/hindistan/ulke-profil_i adresinden alındı

www.ticaret.gov.tr. (2024). *Rusya Federasyonu Ülke Raporu*. T.C. Ticaret Bakanlığı. Moskova Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği. Ocak 20, 2025 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/data/5bcc5d4813b876034cfece26/RF%20%C3%9Clke%20Raporu%202024.pdf> adresinden alındı

www.ticaret.gov.tr. (2025). *Brezilya Ülke Profili*. T.C. Ticaret Bakanlığı. Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. Ocak 20, 2025 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/data/5f03238413b876ced4013ae9/Brezilya%20%C3%9Clke%20Profili-2024.pdf> adresinden alındı

www.tim.org.tr. (2023, Temmuz). *Brezilya Ülke Bilgi Notu*. Türkiye İhracatçılar Meclisi. TİM Ekonomik Araştırmalar. Ocak 16, 2025 tarihinde Türkiye İhracatçılar Meclisi: <https://tim.org.tr/tr/raporlar-bilgi-notlari?q=Brezilya&p=0> adresinden alındı

www.voanews.com. (2013, Haziran 15). *Brazil Beats Japan, Protests Spoil Confederations Cup Opening Day*. Ocak 20, 2025 tarihinde Voice of America (VOA): <https://www.voanews.com/a/brazil-japan-confederations-cup/1682679.html> adresinden alındı

Yalın, T., & Çetinbakış, M. (2019, Eylül 30). UYANAN DEV ÇİN'İN YAPISAL VE EKONOMİK DÖNÜŞÜM SÜRECİ. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(3), s. 123-145. doi:10.11611/yea.616934

Yalta, A. Y. (2020, Nisan). *Para Teorisi ve Politikası* (Sürüm 1.1 b.). TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ. Kasım 29, 2024 tarihinde <https://acikders.tuba.gov.tr/course/view.php?id=70> adresinden alındı

Yapar Saçık, S. (2009, Ağustos). 1980-2006 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI VE PERFORMANSI. *Mevzuat Dergisi*(140). Ocak 25, 2025 tarihinde <https://www.mevzuatdergisi.com/2009/08a/02.htm> adresinden alındı

Yapraklı, S. (2020). Dış Ticareti Yeniden Ele Almak. S. Küçüksakarya içinde, *Dış Ticarete Giriş*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3999. Ekim 12, 2024 tarihinde <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/TIC104U/ebook/TIC104U-13V2S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf> adresinden alındı

Yaşar, F., & Bolat, İ. (2023, Aralık 31). BRICS ÜLKELERİ İLE TÜRKİYE'NİN EKONOMİK PERFORMANSININ DIŞ TİCARET VERİLERİ KAPSAMINDA TOPSIS YÖNTEMİ İLE İNCELENMESİ. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), s. 181-194. Temmuz 3, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erzisobil/issue/81284/1371542> adresinden alındı

Yerli, B. G. (2008). *Ekonomik beklentilerin enflasyon üzerine etkisi: Türkiye örneği*. MARMARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, İŞLETME ANA BİLİM DALI/SAYISAL YÖNTEMLER BİLİM DALI. İstanbul:

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Aralık 20, 2024 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

Yıldırım, K., Karaman, D., & Taşdemir, M. (2016). *MAKRO EKONOMİ* (13. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, Ş., & Künü, S. (2018, Aralık 29). TÜRKİYE İLE BRICS ÜLKELERİ ARASINDAKİ DIŞ TİCARET POTANSİYELİNİN LİNDER HİPOTEZİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), s. 599-612. Haziran 11, 2025 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kauiibf/issue/42135/490917> adresinden alındı

Yılmaz, S. (2020, Aralık 31). Bir Kuşak Bir Yol Projesinin Azerbaycan, Kazakistan ve Türkiye'ye Etkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(32), s. 5274-5301. doi:doi.org/10.26466/opus.774914

Yüksel, S. (2016, Nisan 1). Rusya Ekonomisinde Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon Arasındaki Nedensellik İlişkileri. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 53(614), s. 43-57. Eylül 10, 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fpeyd/issue/48033/607469> adresinden alındı

Zabun, F. (2020). *TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN NEDENLERİ VE SONUÇLARI*. KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ, İktisat Ana Bilim Dalı. Kahramanmaraş: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Kasım 11, 2024 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı

Zulibiya, Y. (2017). *Çin'deki kur rejimi ve ihracat üzerine etkisi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , İktisat Anabilim Dalı. İstanbul: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. Mayıs 17, 2025 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> adresinden alındı

EKLER

Tablo 4.1: BRICS-T Ülkelerinin 2000-2023 Yıllarına Ait Verileri (Milyar \$)

Ülkeler	CPI	BM	X	M	İİKO
Brezilya	7.04	304,695,497,567.7040	66,777,380,518.3383	81,614,535,020.0582	81.82045086
Brezilya	6.84	328,353,006,314.5990	69,279,555,096.2874	81,559,232,850.0804	84.94385329
Brezilya	8.45	280,412,797,761.2800	72,546,876,638.2809	68,250,204,101.3395	106.2954721
Brezilya	14.71	315,549,225,766.6690	84,744,257,516.3080	72,344,866,164.6317	117.139283
Brezilya	6.60	377,024,496,604.5140	110,739,032,053.0550	87,894,373,254.5582	125.9910367
Brezilya	6.87	536,166,565,362.4880	135,919,140,236.3630	105,595,891,948.2910	128.7163144
Brezilya	4.18	700,571,452,279.5860	159,213,742,531.5830	129,231,037,310.7120	123.2008547
Brezilya	3.64	955,056,103,270.4820	186,202,879,575.2360	167,163,857,933.3540	111.3894366
Brezilya	5.68	1,195,399,188,844.1700	229,517,035,697.5560	232,731,840,904.5420	98.6186655
Brezilya	4.89	1,268,424,472,357.7700	180,891,970,353.5210	187,613,855,712.7340	96.41717008
Brezilya	5.04	1,639,385,952,534.5100	240,003,137,741.7470	262,997,327,803.6320	91.25687312
Brezilya	6.64	2,009,869,511,139.9500	303,016,626,325.8230	323,144,804,340.4320	93.7711584
Brezilya	5.40	1,948,833,521,672.8700	292,808,395,453.5140	326,315,660,071.4060	89.73164064
Brezilya	6.20	1,944,292,003,355.1400	290,364,173,324.9420	347,276,016,899.1170	83.61192803
Brezilya	6.33	2,011,661,059,465.3900	270,458,130,850.0980	335,826,230,156.8410	80.53514186
Brezilya	9.03	1,587,201,397,371.5700	232,488,824,444.5890	253,272,712,377.6340	91.79387004
Brezilya	8.74	1,684,739,855,977.8900	223,863,343,103.2970	216,686,387,069.8500	103.3121398
Brezilya	3.45	1,920,298,498,812.5400	258,330,777,006.5010	243,510,584,262.8400	106.0860569
Brezilya	3.66	1,796,416,738,472.5400	280,543,266,303.1210	272,994,464,677.4270	102.7651849
Brezilya	3.73	1,799,440,337,710.0300	264,562,979,421.0680	276,634,813,667.0290	95.63618401
Brezilya	3.21	1,611,233,358,355.6700	242,872,071,018.2910	233,941,246,230.2470	103.8175503
Brezilya	8.30	1,728,545,998,677.1900	319,251,201,403.0840	309,853,308,958.6780	103.0330134
Brezilya	9.28	2,035,899,778,667.2400	383,177,602,116.2010	374,482,483,050.8310	103.8175503
Brezilya	4.59	2,414,288,555,287.9700	393,656,923,982.5560	342,214,686,307.4100	115.0321537
Rusya	20.80	53,106,318,175.0851	114,429,434,767.1530	62,417,348,027.0174	183.3295364
Rusya	21.48	73,305,420,826.0445	113,116,215,289.6810	74,250,942,749.4001	152.3431368
Rusya	15.79	91,232,069,175.0639	121,649,122,807.0180	84,408,293,460.9250	144.11987
Rusya	13.66	129,091,645,142.3460	151,697,387,187.7140	102,759,593,086.4780	147.6235772
Rusya	10.89	183,894,860,351.6430	203,415,480,735.8560	130,992,710,864.2830	155.2876335
Rusya	12.69	255,030,666,152.4460	268,957,047,128.5950	164,341,230,419.1820	163.6576813
Rusya	9.67	372,432,625,428.4900	333,908,794,239.6150	207,914,704,586.7230	160.5989316
Rusya	9.01	558,570,281,579.9420	392,043,343,368.8370	279,982,932,541.9080	140.024015
Rusya	14.11	656,165,534,168.5820	520,004,224,863.3210	366,597,425,851.1340	141.8461201
Rusya	11.65	602,749,968,953.8270	341,584,048,925.9760	250,605,238,920.1160	136.3036345
Rusya	6.85	784,403,530,325.7290	445,512,969,856.5080	322,366,550,354.2140	138.2007436
Rusya	8.44	969,490,471,858.1380	573,991,024,064.4200	408,776,142,105.2190	140.4169581
Rusya	5.07	1,044,289,108,861.1600	594,192,620,575.6450	447,048,493,877.9330	132.9145783
Rusya	6.75	1,173,745,371,827.8900	592,496,613,389.6930	468,622,436,736.1600	126.4336845
Rusya	7.82	1,118,072,030,789.0300	558,282,985,966.4890	426,062,113,844.9750	131.0332385

Rusya	15.53	842,994,436,250.8570	391,365,600,741.0850	281,640,332,372.5150	138.9593591
Rusya	7.04	758,996,221,065.2010	330,106,509,740.1600	263,830,495,058.5060	125.1206801
Rusya	3.68	936,998,205,254.0510	410,722,481,424.9150	327,207,464,722.1690	125.5235671
Rusya	2.88	979,789,834,705.9950	510,345,505,266.6080	344,519,598,182.3810	148.1325033
Rusya	4.47	996,877,268,369.9430	481,410,680,627.3410	352,088,733,268.6640	136.7299306
Rusya	3.38	1,044,100,904,365.1600	381,065,599,584.4280	305,255,226,176.8370	124.835078
Rusya	6.69	1,102,560,408,448.3800	548,800,273,711.1070	376,517,053,315.2850	145.7570829
Rusya	13.75	1,296,604,134,704.5500	635,070,991,226.0710	345,183,909,186.9280	183.9804737
Rusya	5.86	1,244,803,898,765.1100	466,604,779,915.4760	378,926,011,232.6140	123.1387569
Hindistan	4.01	260,191,708,774.0860	60,878,472,821.2004	65,124,245,375.0531	93.48050403
Hindistan	3.78	283,301,819,731.0570	60,963,415,576.6447	65,218,276,482.1322	93.47596849
Hindistan	4.30	321,097,027,700.7200	73,452,895,951.6331	78,498,759,285.7313	93.57204702
Hindistan	3.81	378,740,943,572.7310	90,838,575,243.7621	95,071,869,378.5573	95.54726949
Hindistan	3.77	454,472,369,867.0250	126,648,472,020.7520	139,310,848,797.4360	90.91070302
Hindistan	4.25	539,861,870,669.9950	160,838,260,680.7780	183,736,617,243.3280	87.53740169
Hindistan	5.80	639,156,977,855.3400	199,973,922,363.7830	229,955,027,127.3720	86.96218772
Hindistan	6.37	856,323,892,858.1100	253,077,526,013.1680	302,803,952,552.5000	83.57801273
Hindistan	8.35	980,679,169,137.5360	288,902,044,820.6980	350,926,955,799.1060	82.32540705
Hindistan	10.88	1,040,020,811,716.0800	273,752,124,889.2110	347,177,967,968.3160	78.85066166
Hindistan	11.99	1,296,959,862,468.7700	375,353,514,026.2670	449,974,370,198.8020	83.41664301
Hindistan	8.91	1,475,769,828,999.6400	447,384,417,625.0930	566,667,744,819.9080	78.95004113
Hindistan	9.48	1,431,260,016,325.4900	448,400,477,361.2540	571,306,554,042.3860	78.48684287
Hindistan	10.02	1,498,794,212,572.2700	472,180,271,340.1490	527,555,307,105.9560	89.50346342
Hindistan	6.67	1,591,436,504,391.2000	468,345,815,420.9330	529,239,428,328.6650	88.49412768
Hindistan	4.91	1,674,727,403,202.8500	416,787,940,847.8120	465,097,595,426.1840	89.61300702
Hindistan	4.95	1,707,615,560,758.1700	439,642,578,076.3580	480,169,055,768.2820	91.55995639
Hindistan	3.33	1,945,787,491,610.5300	498,258,808,231.5210	582,018,012,521.5680	85.60882954
Hindistan	3.94	2,047,719,300,954.5400	538,635,186,135.4380	640,300,806,738.5420	84.12220951
Hindistan	3.73	2,197,678,086,386.9600	529,245,063,167.2150	602,315,056,052.5260	87.86847645
Hindistan	6.62	2,349,191,972,624.7900	499,728,529,072.6290	510,244,747,372.1740	97.93898549
Hindistan	5.13	2,621,004,491,467.8700	677,769,255,428.5520	760,902,891,806.0130	89.07434348
Hindistan	6.70	2,733,035,077,343.0800	778,021,514,754.5310	897,550,749,081.8280	86.68273249
Hindistan	5.65	3,019,380,014,337.1700	779,446,235,323.2720	858,839,501,091.3070	90.75575056
Çin	0.35	1,642,328,460,103.2500	253,092,089,742.3010	224,306,238,156.0730	112.8332818
Çin	0.72	1,889,702,050,303.2400	272,060,010,513.3850	243,973,790,223.7850	111.5119826
Çin	-0.73	2,138,045,773,462.0500	333,002,310,921.7550	295,619,639,657.4250	112.6455304
Çin	1.13	2,549,376,407,256.8600	447,958,253,780.9120	412,137,124,710.2070	108.691556
Çin	3.82	2,928,983,491,105.3100	607,356,934,122.2530	556,182,551,580.0130	109.2010047
Çin	1.78	3,453,762,912,913.2200	773,339,005,398.4980	648,712,207,875.2870	119.2114155
Çin	1.65	4,334,436,231,295.4500	991,731,387,765.2280	782,812,463,256.1260	126.6882471
Çin	4.82	5,303,194,038,277.1900	1,258,056,795,935.9200	950,020,767,155.4980	132.4241363
Çin	5.93	6,838,252,870,519.5500	1,497,868,782,937.1300	1,149,036,249,792.2300	130.3587057
Çin	-0.73	8,932,621,266,978.0200	1,262,664,161,017.2800	1,042,533,759,648.0700	121.1149423

Çin	3.18	10,721,166,064,124.7000	1,654,823,329,663.8600	1,432,422,435,977.0600	115.5262085
Çin	5.55	13,179,539,859,842.9000	2,006,308,960,976.4700	1,825,413,639,206.3700	109.9098263
Çin	2.62	15,432,469,937,091.7000	2,175,069,254,663.8500	1,943,205,232,867.1500	111.9320398
Çin	2.62	17,859,395,748,258.3000	2,354,264,539,609.2000	2,119,392,421,427.6900	111.0820495
Çin	1.92	19,994,921,575,781.5000	2,462,825,804,851.1600	2,241,276,198,979.2700	109.8849756
Çin	1.44	22,356,975,741,232.7000	2,362,097,053,274.6000	2,003,260,696,068.6700	117.9126141
Çin	2.00	23,328,645,358,126.7000	2,199,974,853,570.1400	1,944,490,534,275.2300	113.1388821
Çin	1.59	24,794,116,851,688.3000	2,424,216,052,098.3500	2,208,518,918,632.2000	109.7665966
Çin	2.07	27,100,054,524,943.5000	2,655,609,176,087.4500	2,564,121,910,994.8900	103.5679764
Çin	2.90	28,258,136,570,523.6000	2,628,941,104,657.6000	2,496,153,305,902.9000	105.3196972
Çin	2.42	31,122,100,413,756.7000	2,729,884,575,163.8900	2,374,737,462,777.6900	114.9552158
Çin	0.98	36,324,844,673,543.5000	3,554,107,780,957.4400	3,093,278,397,249.1800	114.8977662
Çin	1.97	38,826,495,346,511.8000	3,717,887,818,646.9700	3,140,040,863,536.2300	118.4025298
Çin	0.23	40,562,239,818,543.7000	3,513,236,885,527.0700	3,127,201,616,050.7100	112.3444318
Güney Afrika	5.34	71,876,715,970.6400	37,034,203,153.1617	33,107,016,485.1348	111.8620978
Güney Afrika	5.70	69,637,474,413.2160	35,694,800,701.7160	30,897,364,104.6692	115.5270093
Güney Afrika	9.49	67,277,138,653.0490	36,701,099,077.7029	32,316,210,606.3261	113.5686963
Güney Afrika	5.68	106,259,602,174.5160	47,117,624,127.3835	42,967,056,805.1894	109.6598828
Güney Afrika	-0.69	140,804,630,560.9750	58,215,305,278.4397	58,544,113,474.1233	99.43835823
Güney Afrika	2.06	172,629,744,755.5390	68,171,982,951.6578	68,831,329,348.0066	99.04208388
Güney Afrika	3.24	198,797,451,494.0510	79,301,796,383.6635	84,077,365,459.5130	94.32003007
Güney Afrika	6.18	236,796,777,422.9010	93,124,912,619.8572	97,145,854,047.3063	95.86092328
Güney Afrika	9.91	231,709,054,920.2640	101,967,105,838.9300	106,598,986,614.9360	95.65485478
Güney Afrika	7.24	229,877,963,966.6060	82,381,621,006.4253	81,135,290,312.0889	101.5361142
Güney Afrika	4.07	284,512,572,098.3460	107,610,657,455.8180	102,766,114,850.7720	104.714144
Güney Afrika	5.00	310,795,467,257.7030	126,912,776,368.7540	123,430,705,322.5310	102.8210736
Güney Afrika	5.74	289,092,308,694.1740	117,892,612,029.3790	123,558,580,031.4250	95.41434678
Güney Afrika	5.78	260,367,772,661.3090	113,768,565,563.4080	122,253,185,705.9960	93.05979628
Güney Afrika	6.13	248,497,886,915.1930	110,550,033,012.4300	116,261,670,807.0520	95.0872564
Güney Afrika	4.52	233,191,673,821.4100	96,085,897,668.3633	100,591,042,327.0880	95.5213262
Güney Afrika	6.60	214,564,265,840.5360	91,109,021,408.9525	89,649,913,398.7817	101.6275621
Güney Afrika	5.19	252,101,991,064.6750	104,288,394,992.8270	99,923,782,384.0035	104.3679417
Güney Afrika	4.51	268,026,692,618.3200	111,434,691,806.4980	109,373,822,794.5360	101.8842434
Güney Afrika	4.10	260,497,472,105.2650	105,906,059,178.6220	103,935,027,605.4270	101.8964074
Güney Afrika	3.23	250,232,460,001.0290	93,199,600,859.2205	78,355,182,004.1248	118.9450378
Güney Afrika	4.62	294,598,336,700.7380	130,910,965,845.5240	104,931,791,612.2130	124.7581537
Güney Afrika	7.04	289,183,385,813.5280	135,795,104,058.4680	127,819,891,197.3590	106.2394145
Güney Afrika	6.08	275,823,615,411.2210	124,696,245,269.1680	123,443,903,852.9790	101.0145024
Türkiye	54.92	91,975,117,737.2391	54,533,059,615.9106	61,642,883,853.4977	88.46610705
Türkiye	54.40	89,320,654,621.7917	54,840,416,844.8125	45,776,842,136.1828	119.7994756
Türkiye	44.96	92,883,609,096.7631	60,314,815,429.1394	54,962,440,934.5380	109.7382402
Türkiye	21.60	106,742,145,044.5240	72,376,416,980.6481	73,045,693,374.2425	99.08375653
Türkiye	8.60	135,750,644,213.5070	96,593,448,854.7123	103,038,524,359.5920	93.74498466

Türkiye	8.18	195,835,264,227.9150	110,762,762,330.2770	122,862,782,500.2250	90.15159846
Türkiye	9.60	225,044,873,783.4960	124,756,280,465.6510	146,890,048,114.9890	84.93174457
Türkiye	8.76	284,290,960,138.4750	149,137,962,562.8680	176,879,760,094.7400	84.31601359
Türkiye	10.44	355,246,686,534.8230	181,566,284,088.9360	207,882,299,722.9400	87.34090605
Türkiye	6.25	336,069,144,037.1730	151,740,208,198.9210	152,043,222,792.8460	99.80070497
Türkiye	8.57	410,888,398,957.9470	164,671,478,238.9980	198,129,231,745.8370	83.11316649
Türkiye	6.47	424,721,015,375.9110	192,867,783,671.8000	254,239,800,352.8450	75.86057864
Türkiye	8.89	437,377,972,086.3380	214,511,123,156.3900	250,693,618,990.1900	85.56704555
Türkiye	7.49	499,899,754,127.9670	227,889,235,663.1690	275,216,770,005.5890	82.8035427
Türkiye	8.85	483,483,972,716.8150	236,663,554,457.7170	268,166,855,331.0830	88.25235101
Türkiye	7.67	453,259,944,544.6610	212,027,217,924.6470	229,538,119,984.1620	92.37124445
Türkiye	7.78	480,262,575,147.4160	200,753,327,384.3720	219,548,635,276.2380	91.43911422
Türkiye	11.14	462,602,535,736.4870	223,675,641,540.4810	255,314,971,383.9930	87.60772638
Türkiye	16.33	413,767,626,183.6660	243,293,992,258.2570	244,453,305,856.8420	99.52575254
Türkiye	15.18	447,264,289,218.4430	251,696,740,784.2940	229,207,956,545.6710	109.8115199
Türkiye	12.28	486,070,644,500.4670	209,768,260,359.9430	232,114,423,840.4080	90.37278119
Türkiye	19.60	587,068,362,107.9980	293,050,134,140.7090	289,730,104,250.5610	101.1459044
Türkiye	72.31	503,412,401,742.8790	350,004,410,847.6350	386,304,799,043.5590	90.60317441
Türkiye	53.86	596,381,016,974.8120	356,899,778,676.6060	384,240,318,096.7210	92.88452093

ÖZGEÇMİŞ

